

Каленик

ИЗДАЊЕ
ШУМАДИЈСКЕ
ЕПАРХИЈЕ

2001
4-5

ПОГЛАВАР ГРЧКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
У КРАГУЈЕВЦУ

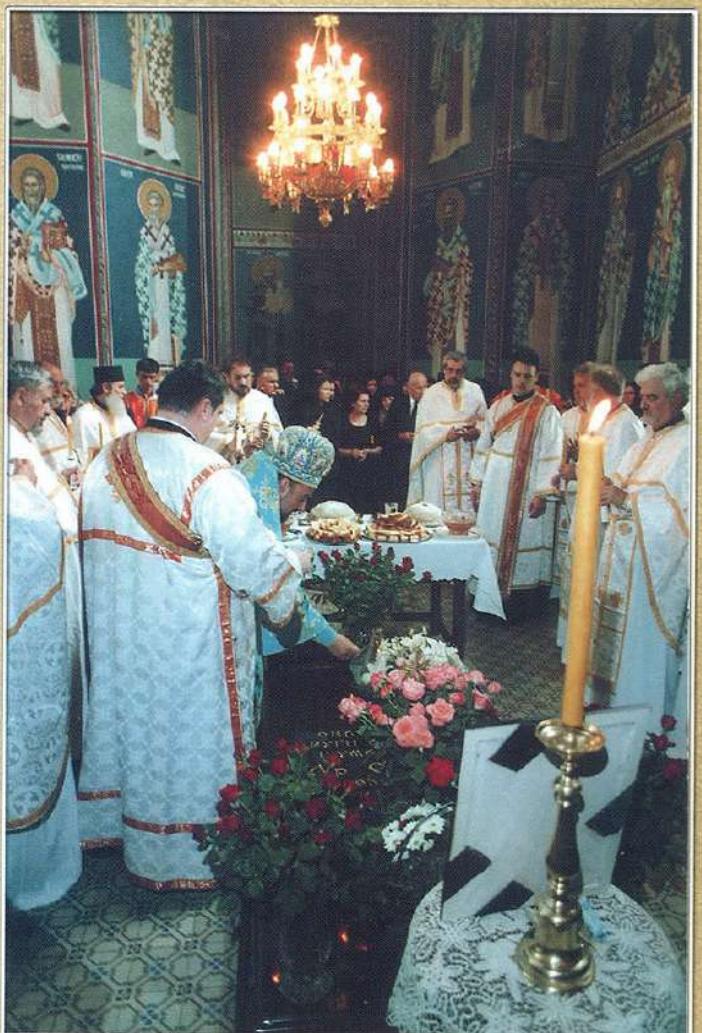

Освећење темеља за цркву-брвнару
у Барошевцу, 5. јун 2001.

Четрдесетодневни паастос
блаженопочившем владици Сави,
началствује Његово преосвештенство Г.
Василије, епископ зворничко-тузлански
и администратор Епархије шумадијске

Слике на првој страни:
Блажењејши др Христодулос
у Крагујевцу (у владичанском двору
и на гробу владике Саве),
12. септембар 2001.

Слике на последњој страни:
Освећење обновљене цркве у Азањи,
2. септембар 2001.
Иконостас цркве азањске после
рестаурације

Четрдесетодневни паастос другом шумадијском архијереју-блаженопочившем владици Сави

ДОШЛИ СУ СВИ КОЈИ СУ ВОЛЕАЛИ ВЛАДИКУ САВУ

Заупокојену литургију и четрдесетодневни паастос служио Његово преосвештенство епископ зворничко-тузлански и администратор Шумадијске епархије Г. Василије. Молитвени скуп на коме се по љубави, а не по дужности, говорило о једном од најзаслужнијих српских архијереја XX века

Сви ближи и даљи сарадници покојног Владике, ангажујући се да како доликује приреде и овај молитвени скуп-четрдесет дана од упокојења, помињу га уз реч. Преосвећеници, иако знају да се она упућује само живом архијереју. Тешко је, на једној страни, рационално прихватити да се наш Преосвећени владика удаљио, а на другој, дејство његове светле личности толико је велико, да у сваком тренутку, иако није ту, њему треба да се обратимо, њега да питамо.

Многи су убеђени да четрдесет дана од смрти није случајно пало на дан када Црква празнује Сабор св. архангела Гаврила, на дан када се славе сва благовесна јављања овог Великог архангела Божијег: Мојсију, пророку Данилу, св. Ани, прво-свештенику Захарију, Пресветој Дејви, праведном Јосифу, пастирима код Витлејема, самом Господу у Гетсиманском врту, св. женама Мироносицама... Као да ово значи да ће и реч владике Саве са неба стизати до оних који остадоше у свету. А много тога је имао још да саопшти, поучи, упути, започне и заврши.

Архијерејска литургија и паастос које је уз видно поштовање и уважавање покојника служио Његово преосвештенство Г. Василије, епископ зворничко-тузлански и администратор Епархије шумадијске са најближим Владичиним сарадницима, протекли су на нивоу који је у Шумадијској епархији врло високо постављен од владике Саве. Тако је било и уз задушну софру, за којом се једино мислило и говорило

о томе шта је и како владика Сава урадио, шта је још научио... Није се крило да ће без њега на многим путевима морати да се застане, Црква и верници знају шта су значили његово знање, искуство, одговорност, строгост и према себи па према другима, господство. О томе су говорили владика Василије, свештеници, научници, министри и градски чланице, чланови црквених хорова, издавачи, привредници-пријатељи цркве, богослови.

Понеко се питао, зашто на четрдесетодневни паастос владици Сави није дошла ова или она личност, представник неке установе или институције. Одговор се сам по себи наметао: дошли су сви који су могли и сви који су требали да дођу, дошли су поштоваoci по љубави

а не по дужности, дошли су последници који знају да су имали велику привилегију сарађујући са владиком Савом.

Узнесене су усрдне и искрене молитве за владичину душу, да стање, као и други просветлени, са десне Господње стране, да својим великим и богоугодним делом и своју духовну децу приближи лицу Господа нашега. Али, био је ово тренутак и за питање: радује ли се душа Владичина због онога што се ради после његовог одласка? У великом броју случајева могло се потврдно одговорити, јер се радови на многим манастирима и црквама настављају, заказују се нова освећења, богослови и студенти завршавају школе, врло су честа рукоположења у Епархији, много се и даље води рачуна о

дисциплини свештенства и светосавској једнообразности богослужења, крагујевачки богослови усељавају се у нову велелепну школску зграду, припремају се нове књиге за штампу... Обрадоваће душу нашег блаженопочившег архијереја и најновије вести о најближим сарадницима:protoђакон Зоран Крстић је постао доктор богословља, рукоположен је у презвитера и одликован је protoђаконским чином, постављен је и за ректора Злато-

устове богословије; отац Милован Антонијевић, након унапређења уprotoђаконски чин, постављен је за архијерејског заменика, па сада и буквально даноноћно отпраља епархијске послове... И остали се старају да Господ и даље у Српској цркви и Шумадијској епархији стално чини нешто ново, јер је то аманет блаженопочившег владике Саве шумадијског. ■

Н. Јованчевић

РЕЧ ЊЕГОВОГ ПРЕОСВЕШТЕЊСТВА ВЛАДИКЕ Г. ВАСИЛИЈА НА ЧЕТРДЕСЕТОДНЕВНОМ ПАРАСТОСУ ЕПИСКОПУ САВИ

Један велики руски светитељ је ре-
као да се на гробу хришћана не плаче, на гробу хришћана се моли да мајка земља прими тјело да би устало на свеопшти дан васкрса мртвих и моли се за душу да би Господ примио усопшег раба у Царство славе своје. Ми смо се данас благочестиви хришћани помолили за упо-којење душе и тјела блажене успомене новопрестављеног архијереја шумадијског Саве. Да је волео српску земљу доказ је што тјело своје није оставио у Војводини него у срцу Српства, у Шумадији. Тиме је по-казао да васколико Српство нема граница, нема Србијанаца, Босанца, Војвођана, него Срба, где Срби живе тамо је српска отаџбина. Љубио је свето Православље и чувао га као зеницу ока свога, ничим није до-зволио да се окаља, оскрнави, обе-части чистота светога Православља. Није осуђивао друге, али је опомињао, није имао јак глас да виче, али је имао снагу рјечи која је слушана и у Архијерејском сабору и у васколиком православном светосављу.

Осуђивао је до последњега часа, као и цео Архијерејски сабор једне наше свете Цркве ове новотарије које долазе не од Господа са неба него од отпалога анђела, нарочито преко појединача из појединачних манастира који мислећи да када су крочили у манастире да су престигли и благога Господа. Учен, паметан, вјеран, али не и надмен као што то човјек често у животу бива. Света Црква наша изгубила је са његовим преласком из ововременога у вјечни живот једнога од својих најеминентнијих архијереја. Шта да вам каже, и вами клиру и вами народу Шумадијске епархије? Градите истину Православља на оним теме-

љима на којима су градили свету живу Цркву Божију претходни свештенослужитељи на челу са покојним, блажене успомене владиком Савом. Молите се Богу без престанка да вам Господ да приближно бар таквога, ако не таквога архијереја, који ће правилно управљати ријечју Божије истине и упућивати вас на стазу вјечнога живота. Земаљско је за малена Царство, а небеско увјек и довјека. То је између осталог био CREDO и вјеровање чврсто блаженопочившег владике Саве. Хвала владици Сави за господство православља, за достојанствено архијерејско држање, за истинско служење Богу и светосавском роду. Са њим одлази један од последњих архијереја из оне славне плејаде господствених и како рекох не надмених архи-

јереја СПЦ, учених, племенитих и скромних архијереја.

Бог да душу прости владици Сави, да му подари Царство славе, да га усели тамо где је вјечност живота, где нема плача, бола и уздијаја. Хвала ти владику Саво што си часно носио заставу православног светосавља у најтежим временима Српске цркве, како у отаџбини нашој, тако и ван ње, и у моментима ових великих превирања. У нашој отаџбини остало је велика празнина и остало је велика туга за тобом јер ти си био тај који си био покретачка снага умом својим, знањем својим и изнад свјега снагом вјере своје, упућујући како треба да се иде. Нека Бог награди твој вјечни пут у Царству славе. Амин. Бог да му душу прости. ■

ДУХОВНИ ЛИК ВЛАДИКЕ САВЕ

*Беседа оца Милоша Весина на заупокојеној литургији
о четрдесетодневном паастосу владици Сави*

Како је на један чудесан начин човеков живот испреплетан са многим симболима који нас окружују, било у оним свакодневним збивањима, или пак за нас у цркви у оним спашавајућим дешавањима којим живимо ово време на земљи. Један од најјачих и свакако најприсутнијих, у овом човековом животу, симбола јесте и свећа. Без обзира колико мала, да ли скupoцена или најјефтинија, она је најприсутнији, а истовремено и најјачи симбол у читавом нашем верском животу, а да многи од нас о свећи, тој малој свећи, коју многи управо сада држе, и не размишљају на тај начин. Дете када се роди на овај свет, прва ствар која се деси у кући, јесте паљење свеће. Приликом крштења, прво се запали свећа, а када човек ступа у брак прво прима запаљену свећу пред Царским дверима, а исто тако ступањем у монашки, анђеоски чин, добија се свећа. Свећа је присутна и на опелу сваког православног хришћанина, као што је присутна и у свим оним важним дешавањима нашег верског живота, на нашим славама, у прослављању Божића, Ускрса и других празника, а да не помињемо оно бескрајно паљење свећа које је наша жртва, али више израз љубави, за оне које волимо, за живе, а исто тако за оне у Господу уснуле. Архијерејско служење одликује пак свећа исто тако, али на један посебан начин. Јер на свакој архијерејској литургији, ћакон на почетку прозноси оне јеванђељске речи које су исто тако својеврсни симбол, али и страшна опомена и обећање: **Тако да се светли светлост**

Твоја пред људима, да видеши добра дела твоја, прославе Оца нашега који је на небесима. Те речи наш покојни и драги владика Сава четрдесет година је слушао на свакој архијерејској литургији и то му је четрдесет година био мото, то му је био завет, то је био његов најјачи симбол, јер је живео тим речима, светлео светлошћу Христовом и њом просијавао свима нама.

Ту светлост је упијао у богослужењу Православне цркве, које је тако често знао да назива оним најправилнијим именом-жилом куза-вицом нашег православног живота. И заиста, у другој половини XX века био је међу онима који су благољепије православног богослужења довели до оних висина како можда није било некада, ни у-како ми то често знамо да кажемо-у златним временима, јер је знао да осим богослужења нема другог пута ка спасењу, да тиме утиремо свој пут ка спасењу. И као што је светлост Христова заиста просијавала кроз његову личност, као једног од наших најеминентнијих архијереја на свакој литургији, тако је ту светлост са собом носио и проносио кроз овај свет, дотичући њоме и обасјавајући њоме сваку душу и свако срце свих оних са којима је долазио у контакт. Заиста, знао је, у сржи својој знао је за право значење оних, тако често занемарених а врло често употребљаваних речи-наиме, шта значи права образованост и шта значи господство, јер су му добро биле познате речи великог владике Николаја, да није образован онај који школе и факултете има, него онај који образ има-и то своје образовање, образовање пре свега у духовном просветљењу носио је на начин заиста несвакидашњи-можемо слободно рећи непоновљиви, у савременој историји наше цркве. А исто тако, на један својствен, ненаметљив, али врло приметан начин, носио је то господство архијерејског достојанства, знајући да није господин онај који се тек само лепо носи, него да је господин онај који собом

уме да господари. А собом уме да господари онај ко у себи Господа носи-отуда и порекло речи господин. Заиста, ако је ико у нашој цркви био господин, онда је то био владика Сава.

Тако да просвјетите свјет твој пред људима.

И у том служењу ближњем, у богослужењу после богослужења, у контактима са људима, он је широ и спроводио мисију Цркве, како овде у отаџству тако исто у пространствима америчког континента где је нашој мисији поклонио вероватно десет најбољих година живота, путујући и проповједајући по оним бескрајним пространствима источне Америке и поготову Канаде, оснивајући нове црквено-школске општине, подижући са нашим верним народом у Америци и Канади и својим верним и добрым свештеницима многобројне храмове и манастире.

Тако да просвјетите свјет твој пред људима.

Био је владика Сава она рука која је многу утрла сузу поневши то као неизбрисиви аманет својих добрих родитеља Василија и Милице који су 1943. године усвојили једну девојчицу која је дошла из логора који је основан заступништвом и трудом блаженопочившег др Иринеја Ђирића, епископа бачког. И још тада, у родитељској кући, заједно са својим братом Николом, мали Светозар, потоњи епископ Сава је упамтио, на примеру је упамтио шта знажи хришћанско милосрђе. Црква и богослужење хришћанско у Цркви јесу били непресушни извор његовог милосрђа, јер врло често се сећао својих почетака који су били у оном раном детињству, дечаштву, када се у дому својих родитеља играо богослужења. А нема ниједне делатности у људском животу која се ваљано обавља ако је нисмо симболично на овај свет игром донели. И врло је често знао да каже наш добри владика Сава-нема добrog свештеника ни епископа који се није у детињству цркве играо. Сви су

занита, и новокрштени и новообраћени добро дошли, али је само један Павле који је пре тога био Савле. Не може свако напречац од Савла да постане Павле, а многи су данас такви у овој Цркви који ни тамјан у детињству нису омирисали, а данас би велике реформе да спроводе у Цркви.

Тако да просвјетите сјај твој пред човјеки.

Љубав према књизи била је занита својеврсна особина и врлина владике Саве. Знајући да је књига пре свега израз Слова, Слова Божијег, јер у почетку беше Реч. И из речи све постаде. И као нико пре њега у овим интересантним и критичним годинама друге половине XX века, успео је да приближи црквену просвећеност просвети, образовању био је у времену после Другог светског рата прва спона између СПЦ и највише научне институције у Србији - САНУ.

Тако да просвјетите сјај твој пред човјеки.

Носио је са лепотом, али не без бола, не без проблема, крст свога архијерејског служења. И занита, била је то и благодат и промисао Божија, да његова последња литургија, када ће последњи пут чути речи: Тако да просвјетите сјај твој пред човјеки-буде управо у манастиру Благовештењу у четвртак пре те недеље, односно понедељка када ће отићи у болницу из које никада више неће изаћи, када је осветио тај чувени Благовештенски крст. Колико је симболике у том дogađaju, јер враћање креста у Благовештенски манастир, на обронке Рудника, носећи тај крст, он као да је крст свога живота изнео на врхунац. Као да је осетио да је то крај. Крај овог земаљских дешавања.

Тако да просвјетите сјај твој пред човјеки.

Многе су боли биле у животу владике Саве. Страдао је због страдања Цркве у временима када је рукоположен као млади јерођакон, као професор Богословије и Богословског факултета, као млади епископ. Страдао чак и у слободној Америци, врло често од неразумевања својих најближих. Страдао је и овде у овој земљи када је 1978. године дошао на трон епископа шумадијских, јер га је болело колико се Шумадија и колико се Крагујевац одрдио од својих вековних завета. Болело га је то што је тек шачица људи са њим седамдесетих, осамдесетих па и деведесетих година имала храбrosti и смelostи да буде у Шумадији и да служи парастос крагујевачким жртвама. Болело га је што су многи учитељи широм Шумадије, чак и почетком деведесетих година били у црквама не Богу да се моле, него да бележе имена својих ученика који су рецитовали на светосавским приредбама. Болело га је, неизрециво га је болело што је видео колико се у нашу напаћену, намучену и поносну Српску цркву уносе страни утицаји, колико има нејединства у богослужењу и коли-

сетих па и деведесетих година имала храбростi и смelostи да буде у Шумадији и да служи парастос крагујевачким жртвама. Болело га је што су многи учитељи широм Шумадије, чак и почетком деведесетих година били у црквама не Богу да се моле, него да бележе имена својих ученика који су рецитовали на светосавским приредбама. Болело га је, неизрециво га је болело што је видео колико се у нашу напаћену, намучену и поносну Српску цркву уносе страни утицаји, колико има нејединства у богослужењу и коли-

ко нам они који у детињству тамјан не омирисаше, постадоше проповедници нечега а што не знају шта је. Болело га је нејединство, јер се трудио свим својим бићем да сачува јединство Цркве, али не јединство тек јединства ради, не натегнуто јединство, него чистота јединства била му је на срцу јер је врло добро знао речи оне стихире која каже: *Кијо ћију ризу Сијасе раздре...*, знајући да сваки онај који цепа јединство и поредак у Цркви Христову ризу цепа. И то га је болело.

Неговао је и чувао владика Сава то наше бисер благо - српско црквено народно појање. Негујући га, култивишући га и помажући и храбрећи све оне који су имали жеље и воље и љубави да себе укорене у то наше заиста велико наслеђе, јер је знао да црквена песма није ништа друго него црквено богословље: оно чиме је владика Сава живео. Због тога је и страдао, видевши да нажалост многе младе генерације у нашој цркви не научивши ни оно што је наше, пригришише нешто што јесте Православље, али је испак нама и далеко и туђе, а није изворно ни исконско, али је тек туђа верзија из тек деветнаестог века. Све је то знао, о свему је томе говорио, али да ли је имао ко да га слуша?

Тако да просветите свјет твој пред људи.

И у своме мучеништву изнедрио је из себе капитално дело у издаваштву Српске православне цркве XX века, заиста непревазиђену књигу „Српски јерарси“ у којој је на себи својствен начин описао, слободно можемо рећи, хиљаде српских јерарха од IX па до XX века посебно истичући, просто милујући вером и срцем, бол оних наших великих и неумрлих патријараха, митрополита и архиепископа.

Како је само на један величанствен начин описао онај у нашој, и црквеној и историјској науци, не много познат догађај када је велики патријарх Арсеније III Чарнојевић 1705. године, жељећи да изглadi односе са мајком Црквом и патријархом Калиником упутио писмо тада, најмудријој патријарашкој власти у православљу - умном јерусалимском патријарху Доситеју Нотару, молећи га за посредништво. И мада није добио одговор какав је жељео, патријарх Арсеније добија речи које су потврда његовог и српског мучеништва јер му патријарх као најумнија глава у читавом Православљу у XVIII веку, чувени Доситеј Нотар одговара: Постао си светлост читаве Восточне Цркве и све наше саборне Цркве, јер слободно можемо рећи да си тринаести међу апостолима, мученик без крви. Има једна видна и непозната паралела између тог писма, писаног октобра 1705, одговора патријарха Доситеја патријарху Арсенију и писма мудрог патријарха Александријског Партејија нашем блаженопочившем архијереју др Сави, после његове посете СПЦ 1990. године, када га је вла-

дика Сава примио у својству епископа шумадијског али и администратора Епархије бачке. Пише му тада патријарх Партејије и каже: Знајте драги Владико, да је мучеништво савременог хришћанског светеца највише у правом значењу те речи, тј. у сведочењу вере. А Ви сте са многобројним архијерејима бивше Источне Европе проносили високо славу тог православног мучеништва јер сте умели да веру очувате а и задржите у временима нимало лаким, у бурним, у временима препуним искушења, знајући да је истрајност и чување постојећег велика хришћанска врлина.

Тако да просветите свјет твој пред људи.

Молећи се данас у овом Саборном храму у Крагујевцу знамо да су са нама молитве многих православних, и Срба, и Грка, и Руса, и Пољака, и Чеха, и Финаца, који су у проtekлих четрдесет дана помињали име новопредстављеног архијереја др Саве. Широм Америке, не само у српским, него у свим православним црквама служени су помени за покој његове душе. А ми данас овде окупљени, завршивши овај круг од 40 дана, тај круг у нашим дешавањима, у животу после живота, дођо смо да се помолимо и Господу замолимо да прими трудове и боли владике Саве. Ту је данас и његово монаштво коме је светлео свим својим бићем и свом снагом своје љубави, јер ни о чему се није тако бринуо као о свом, посебно женском монаштву, сматрајући га највећом вредношћу СПЦ. И колико год да је први епископ ове, после рата основане епархије, блаженопочивши владика Валеријан бринуо о томе ко ће бити његов наследник управо због тога, што му није било свеједно шта ће бити са његовим монаштвом, исто су толико велике биле и бриге владике Саве пред сам његов крај. И због тога су наше молитве да његов наследник буде родитељска рука монаштву Епархије шумадијске.

Тако да просветите свјет твој пред људи.

Био је светлост својим неуморним свештеницима, којима се увек поносио и говорио да ништа није могао сам да уради без својих ближих сарадника, својих свештеника.

Тако да просветите свјет твој пред људи.

Био је заиста неугасиво светло у сословију богоумдрих архијереја српских и вероватно је да ће се ње-

гово одсуство, та празнина, дugo осећати јер као што је у младости својој био уважаван од онда чувених мудрих и старих архијереја, тако исто сада у својим седамдесетим годинама био је изузетно уважаван и вољен од многих млађих архијереја.

Тако да просветите свјет твој пред људи.

И верујемо из дубине срца да је владика Сава пријужен сада лику оних који Божанствену литургију служе у незалазном дану Госпоњем, да је Господ сведобри и свемилостив примио његове боли али и његове молитве и да је оплеменио све његове радости у животу. Верујемо да су га и Српски Јерусалимски Свети Сава примили, један с једне, други с друге стране и привели Господу, који, у то не можемо да сумњамо, је рекао: Уђи у радост Господа Бога свога. Сада је заједно са својим великим претходницима, онима које је лично познавао а још више са онима о којима је из прича и књига знао, чија је дела настављао. Јер радују се светле успомене великих српских јерарха: патријарха Арсенија III Чарнојевића, патријарха Арсенија IV Шакабенте, патријарха Георгија Бранковића, митрополита Павла Ненадовића, највећег неимара карловачке митрополије чију је традицију следовао владика Сава, мудрог и способностима пуног Стевана Стратимировића. Радују се данас отмени др Георгије Летић, учени Викентије Вујић, и шта тек да кажемо о новомученицима српским чију је канонизацију захтевао и чију је успомену толико поштовао. Радују се данас свети Јоаникије црногорско-приморски и Сава горњокарловачки и Платон бањалучки и Петар дабробосански и Доситеј загребачки и сви мученици и новомученици које је владика Сава овековечио овде на земљи јер их је Господ на небу овековечио. Владика Сава је многим црквама и у Србији и у Америци подарио њихове ликове и на иконостасима и у живопису.

Тако да просветите свјет твој пред људи.

Нека Господ буде милостив његовој души, а успомена, не као пуко сећање на прошлост, него као завет на све оно што је лепо, добро и племнито за Цркву и народ, што нам је остало од њега, а као његово чување оних трајних вредности и особина српског православног националног и духовног бића, нека буде са свима нама. ■

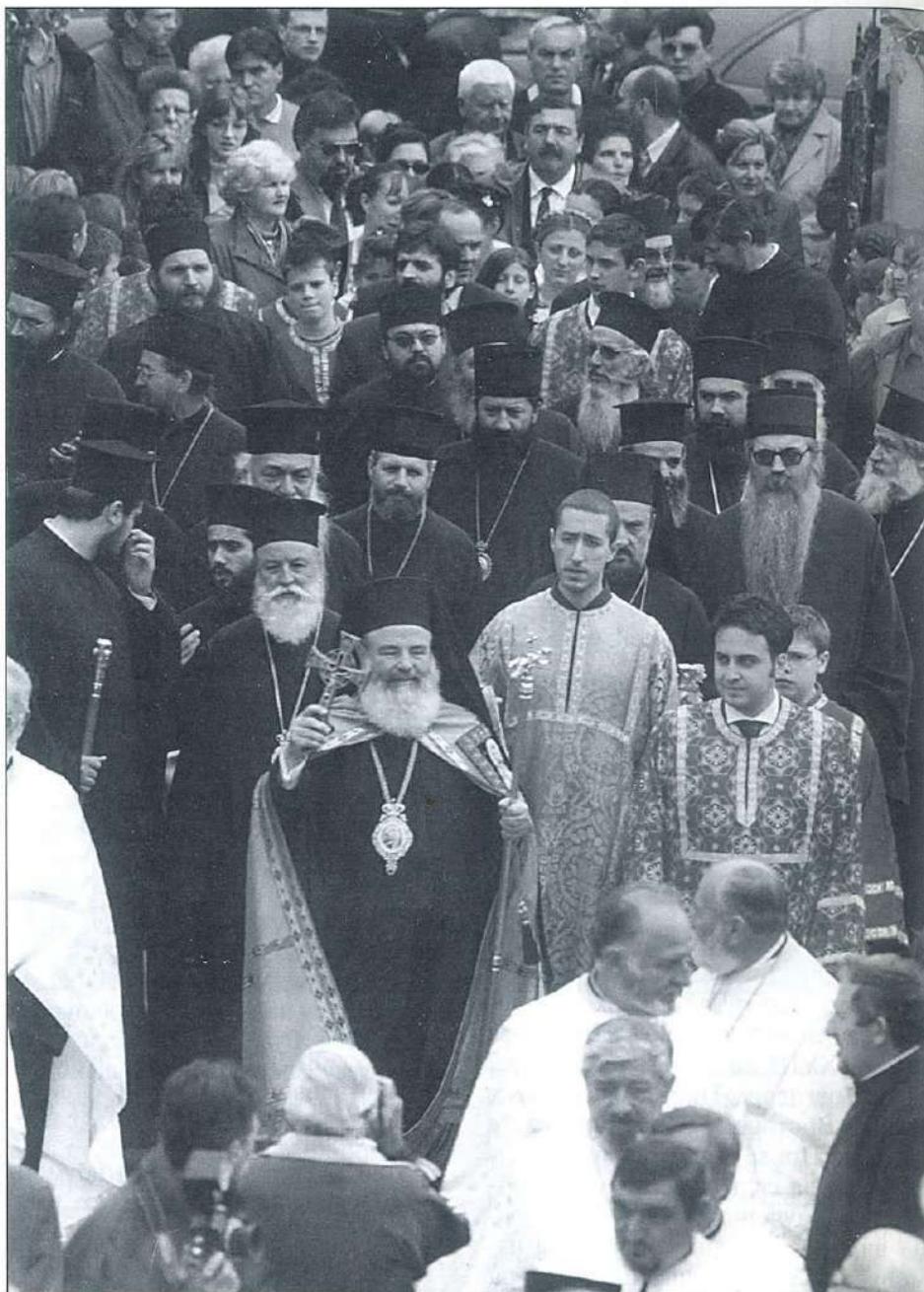
Шумадијска епархија поздравила поглавара Грчке православне цркве

ПОТВРДА СТАРЕ И УКРЕПЉЕЊЕ НОВЕ ЉУБАВИ ЈЕДНОРОДНЕ БРАЋЕ

Његово блаженство архиепископ атински и целе Јеладе Г. др Христодулос посетио Опленач и Крагујевац као стари познаник и пријатељ. Након сусрета у крагујевачкој Саборној цркви са Његовим преосвештенством Г. Василије, епископом зворничко-тузланском и администратором Епархије шумадијске, Блажењејши Г. Христодулос служио помен владици Сави и невиним жртвама у Шумарицама

Чесници на дочеку поглавара Грчке православне цркве са пратњом у Шумадијској епархији - архијереји, свештеници и монаштво, верници, политичари, богослови - велики број њих, имали су на уму тога дана (12. септембра 2001. године) две чињенице: прву, српски народ у последњој, врло несрећној деценији, није имао вернијег пријатеља од Грчке цркве и њених верника и другу, односе две Цркве, пуне љубави, разумевања и православне искрености креирали су, пре свих, покојни владика шумадијски Сава и Г. Христодулос. Везивало их је и искрено лично пријатељство, утврђено у многим заједничким акцијама у интересу свеправославног јединства. Мада је многима познато, и овом приликом треба поновити: помоћ у храни, лековима и одећи која је пре две - три године многим Шумадијцима и Крагујевчанима живот значила, стизала је јер су двојица угледних архијереја имали ауторитета да је обезбеде и допреме.

Бољи познаваоци црквеног живота знају да је Блажењејши Г. Христодулос, као митрополит волоски, више пута посетио Шумадијску епархију, многе њене манастире и парохије. Памти се да је 1983. године учествовао на храмовној слави крагујевачке Саборне цркве, да је две године доцније био на Ђурђевданској слави владике Саве. Није било прилике да као поглавар Грчке православне цркве дође у Шумадију за живота владике Саве, мада су прављени врло конкретни планови о унапређењу сарадње. Какав је однос био два угледника сестринских Цркава, сведочи и поштовање и жалост који су исказани у крагујевачкој Саборној цркви поред гроба покојног шумадијског владике приложом служења помена.

Опленачка задужбинска црква династије Карађорђевића била је прво станиште грчких црквених великолестојника у чијој пратњи је било више наших митрополита и

епископа. Дочекали су их принц - престолонследник Александар Ка-рађорђевић са члановима Крунског савета, тополски свештеници, општински челници, верници и локални

На јразник Успенија Пресвете Богородице 1983. године у Саборној цркви у Крагујевцу епископ шумадијски Сава представља народу митрополита волоског Христодула

ћаци. Архиепископ је одслужио помен умрлим члановима краљевске породице.

Његово преосвештенство епископ зворничко-тузлански и администратор Шумадијске епархије Г. Василије, знајући и ценећи присан однос Г. Христодула и владике Саве, постарао се да дочек у Крагујевцу у свему буде уподобљен тој чињеници. Видело се да и свештенство и народ, учесници у дочеку, желе да

искажу дубоко уважавање и поштовање гостима, али и да покажу како је у Шумадијској епархији деценијама грађена жива Црква Божија.

И речи које су Преосвећени владика Г. Василије и Блажењејши архиепископ Г. Христодула разменили после доксологије у Саборној крагујевачкој цркви, илуструју да су везе две Цркве у прошлости биле дубоке, али и показују да ће Грчка и Српска православна црква имати

опредељујућу улогу у временима која долазе.

И гости и домаћини посетили су Шумарице, где је 1941. године више хиљада невиних Крагујевчана стрељано од окупаторске војске. Његово блаженство архиепископ атински и целе Јеладе Г. др Христодула служио им је помен, па је и на тај начин исказао свој хришћански однос према српском народу. ■

Р.К

ЛЕТЊИ КАМП ДУХОВНО-ПРОСВЕТНЕ УСТАНОВЕ ЈОШАНИЦА

1. јул - 18. август 2001. године

Свих седам једнодневних програма, утврђених од Епархијске власти, реализовани су како је предвиђено. Сваки од њих трајао је по једну недељу, у периоду од 1. јула до 18. августа 2001. године. Сви предвиђени полазници за појединачне програме упућени су у одговарајуће време у Духовно-просветну установу Јошаница. И сви предавачи испунили су своје обавезе.

Од 1. јула до 18. августа 2001. године реализовани су ови програми:

Прва група, од 1. до 7. јула: ВЕРОНАУКА, за деца-ке од V до VIII разреда основне школе. Духовник и служашчи: јеромонах Алексеј (Стевић). Предавач: Драган Икић, ђакон Преображенске цркве у Смедеревској Паланци. Број полазника: 28.

Друга група, од 8. до 14. јула: ВЕРОНАУКА, за девојчице од V до VIII разреда основне школе. Духовник: јереј Драган Брашанац, парох крагујевачки при Свето-савском храму. Предавачи: Ана Максимовић и Виолета Николић, теологи. Број полазника: 30.

Трећа група, од 15. до 21. јула 2001. године: КУРС ЧТЕЦИРАЊА, ПОЈАЊА И ПОНАШАЊА У ХРАМУ, за новопримљене богослове и садашње богослове Крагујевачке богословије. Духовник и служашчи: јеромонах Алексеј (Стевић). Предавач: Александар Пантелић, студент. Број полазника: 28.

Четврта група, од 22. до 29. јула: ШКОЛА ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА „КОРНЕЛИЈУ У СПОМЕН“. Аутор програма: проф. др Даница Петровић. Духовник: протојереј Горан Ђерковић, парох грбички. Предавачи: проф. др Зоран Крстић, академик Димитрије И. Стефановић, проф. др Сретен Петковић, проф. др Даница Петровић, мр Ненад Ристовић. Број полазника: 34.

Пета група, од 29. јула до 4. августа: ШКОЛА ПОЈАЊА (ЛИТУРГИЈА), за средњошколце и студенте. Духовник и служашчи: јеромонах Алексеј (Стевић). Предавачи: Небојша Јаковљевић и Никола Баловић. Број полазника: 28.

Шеста група, од 5. до 11. августа 2001. године: КУРС ПОЈАЊА (ОПЕЛО-ПАРАСТОС, КРШТЕЊЕ, ВЕНЧАЊЕ...), за свештенике и студенте Богословског факултета који нису завршили богословију. Предавач: јереј Драгослав Милован, парох крагујевачки при Светосавском храму. Број полазника: 12.

Седма група, од 12. до 18. августа 2001. године: ШКОЛА ДИРИГОВАЊА ЗА ДИРИГЕНТЕ И КОРЕПЕТИТОРЕ ХОРОВА ШУМАДИЈСКЕ ЕПАРХИЈЕ. Духовник: јеромонах Алексеј (Стевић). Предавач: господин Предраг Ђоковић, професор појања у Богословији Св. Арсенија Сремског у С. Карловцима. Број полазника: 15.

Сви полазници програма учествовали су у посведневним богослужењима у Светониколајевском храму манастира Јошанице: вечерње, јутрење, св. литургија. Значајан допринос реализацији свих програма дали су монахиња Серафима (Јовановић), настојатељица манастира Јошанице и јеромонах Алексеј (Стевић), сабрат овог манастира. За учеснике Школе „Корнелију у спомен“ организована је посета манастиру Каленићу и учешће на литургији - појање у Светопавловском храму у Јагодини.

Што се тиче моралног и дисциплинског понашања полазника, може се рећи да је оно одговарало програмским захтевима и манастирском поретку. Озбиљнијег нарушавања очекиваног понашања за ревносне чланове Цркве, какви су били полазници, није било.

Сви учесници овогодишњих програма у Духовно-просветној установи Јошаница били су смештени у кампу ове установе који располаже са 30 лежаја.

Финансирање свих трошкова боравка полазника обезбеђено је партцијирањем од стране црквених општина из којих су долазили учесници. Програми за богословске кандидате и „Корнелију у спомен“ покривени су од уплате других учесника.

И у организационом делу велику помоћ су пружили монахиња Серафима и јеромонах Алексеј. На неким пословима били су ангажовани и радници „Човекољубља“ - расељена лица са Косова и Метохије који раде на фарми у манастиру. Велики допринос успешности програма дала је и госпођа Стојанка Јокић, куварица Богословије која је уложила огроман труд за припремање квалитетне хране у довољним количинама за све полазнике. Духовно-просветна установа имала је ваљану сарадњу саprotoјерејом Славком Јоцићем, парохом сиоковачким (у суседству манастира) и јагодинским свештеницима.

Скупштина општине Јагодина обезбедила је бесплатан хлеб за полазнике. Значајан број јавних гласила исказао је интересовање за програме у Јошаници, тако да је о њима и шире јавност обавештена.

Висок ниво програма и задовољавајућа организација овогодишњег Летњег кампа у Духовно-просветној установи Јошаница показују велике могућности ове Установе у којој је могуће разноврсне програме реализовати током целе године. ■

ЛЕТЊА ШКОЛА ЦРКВЕНОГ ПОЈАЊА „КОРНЕЛИЈУ У СПОМЕН“ МАНАСТИР ЈОШАНИЦА, 22-29. ЈУЛ 2001.

С благословом блаженопочившег епископа шумадијског др Саве (Вуковића), а уз сагласност и подршку епископа зворничко-тузлanskог и администратора шумадијског Василија (Качавенде), одржана је осми пут у Епархији шумадијској, а пети пут у манастиру Јошаница, летња школа црквеног појања „Корнелију у спомен“. Тридесеторо младих људи, средњошколаца и студената, углавном чланова црквених хорова из Јагодине, Сmederevске Паланке, Тополе, Алексинца, Београда, Земуна, Новог Сада, Сомбора, Инђије, Темишвара, учествовало је активно у богослужбеном животу манастира и у раду ове школе.

Током седмодневног боравка у манастиру Јошаница они су свакодневно појали на службама - Литургији, вечерњу и јутрењу - које су служили јеромонах Алексеј и свештеник из Грича о. Горан Ђерковић. На дан четрдесетогодишњице хиротоније блаженопочившег епископа Саве, 23. јула, Свету литургију су служили protoјереј др Зоран Крстић, ректор Богословије у Крагујевцу, и protoјакон Владимир Руменић. Било је то тужно сећање на претходне четири године, када је блаженопочивши владика Сава на овај дан служио Божанствену литургију у јошаничкој Цркви, а потом читав дан проводио у разговору са учесницима летње школе „Корнелију у спомен“. На дан св. Архангела Гаврила полазници и предавачи су молитвено и појачки учествовали у Литургији и четрдесетодневном паразостосу блаженопочившем епископу Сави у Саборној цркви Успења пресвете Богородице у Крагујевцу. Један дан провели су у манастиру Каленићу где их је сестринство изванредно примило и угостило, а где им је проф. Сретен Петковић на извору представио овај бисер моравског градитељства и сликарства. Велика духовна гозба било је ваканско бденије на којем су појале монахиње и полазници школе. Богослужбени циклус ове летње школе завршен је Литургијом у Саборној цркви Св. апостола Петра и Павла у Јагодини.

Током боравка у Јошаници учесници су са диригентом Тамаром Петијевић прешли широк, занимљив, репертоар литургијских песама српских и руских аутора за мешовити и женски хор. Поједини међу њима, већ искусни појци, помогали су другима да поју и читају литургијске текстове на црквенословенском и српском језику, као и да упознају основе црквеног правила.

Свакодневно су имали прилике да слушају предавања о православној вери, химнографији, црквеном појању, сликарству. О питањима религиозног живота у нашем времену и о недоумицама када је упитању увођење веронауке у школе разговарали су са protoјерејом др Зораном Крстићем. Академик Димитрије Стефановић је говорио о својим духовним, научним и уметничким искуствима. Проф. др Сретен Петковић је говорио о сликарима и сликарским радионицима у српским земљама од 12. до 17. века, приближавајући учесницима свакодневицу и реалан живот црквених уметника прошлих времена. Проф. др Даница Петровић је у основним цртама изложила развој византијске химнографије и уз слајдове представила средњовековне изворе за историју српске музике. Био је то увод за предавање мр Ненада Ристовића, који је детаљно осветлио време и анализирао химнографски рад византијске песникиње Касије из 9. века. Као изврстан појац он је како у разговору, тако и на празничном бденију посвећеном хиландарској икони Богородице Тројеручице, присутнима омогућио да упознају изванредна музичка тумачења традиционалног српског појања.

У посебној атмосфери свечане тuge, која се осећала на сваком кораку у удају Епархији шумадијској, ова изванредна група младих људи је умела да у свemu нађе меру. Баш како нас саветује св. апостол Павле, не само на богослужењима, већ и у слободном времену, учесници су време проводили „говорећи међу собом у псалмима, химнама и песмама духовним“ (Ефес, 5, 19).

Захваљујући Господу на овом духовном окрепљењу, захваљујемо и свим сарадницима Епархије шумадијске који су омогли да се и овај курс одржи у оквиру летњег програма Јошаничког духовног центра. Истичемо помоћ локалног свештенства и господина Негослава Јованчевића који је неупадљиво и пожртвовано бдио над свакодневним животом овог малог колективта.

Летња школа црквеног појања у манастиру Јошаница било је још једно молитвено сећање на блаженопочившег епископа шумадијског Саву, који је од почетка, пре девет година, волео, подржавао и несебично помагао рад школе појања „Корнелију у спомен“. ■

Проф. др Даница Петровић

Крагујевачки богослови у новој школи

ТВРЂАВА ЗЛАТОУСТИХ

Након четврогодишњег сазревања и узрастања, уз помоћ надлежних црквених власти и посебно бригом блаженопочившег владике шумадијског др Саве, Крагујевачка богословија добила је школску зграду достојну својих заштитника - св. Јована Златоустог, Светог Саве и покојног владике Саве шумадијског. Новопостављена Управа Богословије, на челу са доктором теолошких наука, протојерејом Зораном Костићем (докторирао на Теолошком факултету Аристотеловог универзитета у Солуну 14. јуна 2001. године, рукоположен у протопрезвитерски чин у храму Св. великомученика Георгија на Оplenцу-задужбини династије Карађорђевића 8. јула 2001. године) имаће врло јасан путоказ: да образује и васпитава младе угледајући се на ова три патрона.

Сто крагујевачких богослова, током досадашњег школовања у врло тешким условима, али уз духовни надзор старешина и учитеља који су их водили у познање само добрих дела, стекли су свест о огромној одговорности - они су будућност Српске православне цркве.

На дан школске славе, 26. новембра ове године, када се Црква сећа св. Јована Златоустог, биће извршено освећење школе и капеле и то ће бити прилика да се опширније пише о овој просветној установи наше Цркве. Овом приликом, Каленић доноси уводни део дисертације новопромовисаног доктора наука из редова свештенослужитеља СПЦ, протојереја Зорана Костића, ректора Крагујевачке богословије.

ОДНОСИ ЦРКВЕ И ДРУШТВА У СРБИЈИ

Последњих десет година светске историје представљају ново поглавље не само једног дела света, већ целокупне светске историје. Идеја о глобализацији је постала владајућа идеологија после пада комунизма и Берлинског зида. Талас оптимизма је захватио многе. Видели су један боли, ујединjeni свет, без граница и подела. Говорило се, такође, и о „крају историје“ (Фукујама). Победа западне политике и западне културе је била потпуна. Нови светски поредак је постајао реалност.

Али, врло брзо један део јавности је изразио бојазан пред догађајима који су следили: рат у Заливу, рат у Босни и Хрватској и најзад НАТО бомбардовање Србије и криза на Косову. Нови светски поредак је многе и уплашио. Колико год напето било стање „хладног рата“, постојала је равнотежа снага, сада постоји само једна сила, Америка, која све више тежи улози светског по лицајца. Ова се њена улога јасно показала у косовској кризи, која по мишљењу правника, представља опасни изузетак и отворено мешање у унутрашње ствари једне земље. Америка је уздигла начело људских права изнад начела независности једне земље и на овај начин отворила врата за све будуће интервенције, када Конгрес оцени да су у једној земљи угрожена људска права.¹

Промоција Зорана Костића за доктора теолошких наука

На жалост, Југославија и Србија су активно учествовали у овим догађајима и постали најкризније жарилце у Европи. Десет година владавине Милошевића и његове Социјалистичке партије су били покушај изолације земље и њеног супротстављања целом свету. У овом се периоду обновио стари комунистички речник поделе на патријоте и издајнике и стране плаћенике. Унутар земље су обновљене расправе на тему Запад - Исток. Избила су у први план питања разлика и питања кул-

турног идентитета. Владајући слој је, користећи изолацију за лично бogaћење, објашњавао своју политику жељом да сачува независност, национални и духовни идентитет народа пред нападом Новог светског поретка. Ова је линија, са много карактеристика примитивног национализма, имала одјека и на одређене религиозне кругове сакупљене око неколико часописа и понекад оддавала утисак, посебно страним аналитичарима, да је то и званични став Цркве. Из тог разлога је и патри-

јарх Павле, у свом скорашињем интервјуу, дистанцира Цркву и себе лично од ових националистичких ставова. „Често је свет оптуживао Цркву и мене лично да смо превише везани за нацију и њене овосветске интересе. Такође, да се превише враћамо у историју и да смо позивали људе у рат ради стварања велике Србије. Имао сам потребу и прилику да свету кажем ово: ако би постојала прилика да се створи велика Србија злочином, не бих то никада прихватио. Нека нестане велике Србије, само да се злочин не изврши. Ако би било питање да се мала Србија одржи злочином, не бих то прихватио, нека нестане и мала Србија. Ако треба да се одржи и последњи Србин злочином, и да сам ја тај, одговор би опет био не. Нека нестанемо“.²

Догађаји из јесени 2000. - најпре савезни избори, а затим и такозвана „демократска револуција“ 5. октобра и најзад републички избори, означили су коначни крај, према мишљењу јавног мњења, „нечасног“ периода српске историје. Ови су догађаји недвосмислено показали да српски народ (и његова Црква, која је прва поздравила новог председника и победу ДОС-а) не жели да живи изван света и да у процесу сарадње са светом види своју будућност.

Можда избор пута представља тешку одлуку, али то још не значи да су сва питања решена. У ствари, проблеми се сада појављују у новој и другачијој димензији.

Теорија друштвеног дарвинизма³ која је дugo била актуелна, је подржавала тезу да су западна друштва врхунац историјског развоја и да прогрес значи подражавање западног пута и западних вредности. У покушају европеизације многа су друштва свуда у свету занемарила своје традиционалне вредности, које сада са новом снагом избијају на површину што су недостаци и пародкси савремене културе очигледнији. Поједине неевропске културе „после прве фазе позападњачења показују супротне тежње и негирају западне вредности, као што се десило у Ирану, као што постоји опасност да се деси у Египту и Турској, а очигледно у Јапану и Кини“.⁴

Сагласно мишљењу Хантингтона⁵, основни узрок будућих сукоба ће бити културне разлике појединих делова света. Будући ће ратови бити ратови култура⁶. Хантингтон по-

држава став да је Запад јединствен, или не и васељенски⁷. Утицаји које је извршила западна култура су површински, тако да друге културе, због различитих историјских и религиозних услова, не могу да је следе у потпуности⁸. „Суштина западне културе је Magna Carta, а не Magna Mac (Donald's)“⁹. Основне њене карактеристике су следеће:

1. Класично наследство
2. Западно хришћанство
3. Европски језици
4. Развајање црквене и државне власти
5. Правна држава
6. Друштвени плурализам и цивилно друштво
7. Представнички институти
8. Индивидуализам¹⁰

Будућа улога Запада, према Хантингтону, није да шири и преноси своје вредности, већ да их штити, да буде тврђава западних културних вредности¹¹. Такође, земљама које припадају другом културном блоку би требало онемогућити приступ међународним организацијама, као што је НАТО. „Државе које имају западну историју, религију и културу би могле, уколико то желе, да буду чланице НАТО-а. Да говоримо одређено, каталог чланица НАТО-а би требало да буде отворен за Чешку, Словачку, Мађарску, балтичке државе (Естонија, Летонија, Литванија), Словенију и Хрватску, али не за државе које су историјски биле углавном муслиманске или православне“.¹²

Овакви узнемирујући ставови су већ, због политичког значаја аутопа, изазвали различите реакције и тумачења. Да ли се, можда, Запад спрема за нови хладни рат или нову светску поделу не дозвољавајући осталима да му се приближе? Било како било, ово пессимистичко виђење будућности је нагнало многе да преиспитају тему свог културног идентитета и процес европеизације коме су подлегле многе културе у последњих сто година.

Проблем нити је мали, нити једноставан. Потребно је узети у обзир сва позитивна струјања у културној историји протеклих векова, али, такође, и негативна. „Свака култура у историји има своју специфичну и увек другачију антрополошку жртву ма колика да су њена позитивна својства“.¹³

Последњих десет година историје српског друштва карактерише и

повратак Цркве на друштвену сцену и растуће интересовање за Православље, што представља својеврсну „освету Божију“ према речима Жила Кепела. Повратак није тако брз, није ни спектакуларан, као што се можда очекивало 1989, али је стабилан и иде узлазном линијом и поред тешкоћа.

Ако изузмемо крајње зилотске ставове изражене у појединим црквеним часописима о екуменизму и Новом светском поретку (схаћеном као највеће зло против Православља), може се рећи да је званични став Српске православне цркве позитиван у односу на промене и демократизацију која треба да се деси у друштву¹⁴. Из овог разлога се показује као нетачна тврђња која се чула у појединим земљама Европе, да је Црква основни подржавалац и покретач национализма и кочница демократским променама¹⁵. Ако и постоје таква мишљења она су индивидуална и не изражавају већинско мишљење¹⁶.

Али, у сваком случају, Православље генерално посматрано, није још изградило јасно политичко, економско и друштвено схватање савременог света и његове проблематике. Овај се недостатак може (делимично) оправдати чињеницом да Православље није у великој мери ни учествовало у стварању савременог начина живота (култури), да се тај процес дешавао мимо њега. Касније укључење захтева велики труд, а посебно избегавање потпуног одбацивања савремене друштвене стварности. Православље је дужно да стварајући и у духу Предања испита све добре и лоше стране савремене културе, али и своју сопствену историју последњих векова. Да прихвати оно што је хришћанству сагласно, без обзира да ли долази са Истока или Запада, а оно што му је супротно да аргументовано критикује.

Овим темама односа Цркве и савременог друштва, у његовом српском издању, се бави овај рад. Он се састоји из три дела:

1. Први део је кратка историја почетака западних утицаја на српско друштво, одакле су дошли, под којим условима, какав су одјек имали међу Србима и најзад, како је Црква на њих реаговала. Резимирајући први део овог рада може се приметити да се духовна кретања у српском друштву последњих векова различито вреднују. Многи теологи сусрет са западном културом и ути-

*Одбрана докторске дисертације
протођакона Зорана Крстића на
Аристотеловом универзитету у Солуну*

цаје које је она извршила вреднују негативно. Идеје европске просветићености су у многоме ограничиле и умањиле улогу коју је Црква имала у српском друштву. На том таласу нових идеја су у Србију стигле и атеистичке идеје. Створено је, као и у осталим европским земљама, једно другачије (у односу на традиционално) виђење људског друштва, углавном секуларно. Идеје европског просветитељства а посебно стицање профаног образовања, изгледале су често антицрквене и антиклерикалне. У суштини, ове су идеје биле питања и изазов на који је Црква требало да одговори. И она је то покушала да уради свуда у православљу. Одговори које су црквени писци давали, сматра се данас, нису били увек исправни, много пута чак ни православни. Али, ипак, то остаје

значајан покушај дијалога са носиоцима тада модерних идеја у условима који нису били за Цркву посебно повољни.

2. Други део рада има претежно теолошки карактер и испитује како савремени Срби схватају Цркву, јер поред проблема које савремено друштво ствара, унутар тела Цркве постоје недоумице које се, пре свега, тичу идентитета Цркве. Од одговара који ћемо дати на ово основно питање зависи и зависиће у будућности улога Цркве у српском друштву.

3. Трећи део рада је покушај етичке анализе, по многима, основног чиниоца савремене културе - економије. Активна друштвена улога Цркве значи праћење и анализу свих аспеката друштвеног живота. Црква брине за целокупног човека и за све његове друштвене активно-

стии. Савремена питања глобализације, људских права, еколошке катастрофе, глобалног тржишта и тако даље, су питања која имају и треба да имају и своју хришћанску анализу. Изабрали смо само једну од људских активности али ону, која се сматра основном и опредељујућом за живот и развој једног друштва. Свуда у свету се све више и више чују гласови о потреби етичког вредновања економске активности. Да се економија врати тамо где је и рођена, под окриље етике. Ово може да буде добар пример и путоказ како Црква може да уђе у дијалог и са нецрквеним круговима, под условом да је циљ исти. Такође, може да буде пример активне друштвене улоге Цркве ка стварању бољег и човечнијег друштва. ■

Др Зоран Крстић, протојереј

НАПОМЕНЕ

1. Види на пр. The Current Bombings: Behind the Rhetoric by Noam Chomsky - http://www.zmag.org/current_bombings.htm - 30. 03. 1999. „Αμερικανικός ιμπεριαλισμός“, Τα Νέα 1. 04. 1999. „Γιατί τους Σέρβους“, Το Βήμα 1. 04. 1999. и многе друге чланке написане у периоду НАТО бомбардовања.
2. 30. 12. 2000. Глас јавности, 10
3. Види Зоран Милошевић, Куга неолиберализма, од економије до икономије, изд. Слободна књига, Београд 2000. 40-42
4. Samuel Ph. Huntington, *Η Σύγκρουση Ανατολής-Δύσης*, εκδ. Εναλλακτιές εκδόσεις, Αθήνα 1998. увод Γιώργος Καραμπελάς стр. 12
5. Сматра се једним од најзначајнијих америчких геополитичара, једним од идеолога хладног рата у Вијетнаму. Реч је о личности која не само анализира догађаје, већ их и ствара.
6. Samuel Ph. Huntington, *Η Σύγκρουση Ανατολής-Δύσης*, εκδ. Εναλλακτιές εκδόσεις, Αθήνα 1998. стр. 30
7. Исто, стр. 83
8. Исто, стр. 96
9. Исто, стр. 85
10. Исто, стр. 87-96
11. „Дошао је час да Запад напусти заблуду свог васељенског карактера и да истакне моћ, јединство и животност своје културе у свету различитих култура“, Исто стр. 108
12. Исто, стр. 114
13. X. Јанарас, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, εκδ. Δόμος Αθήνα 1998. стр. 64
14. Саопштење Светог архијерејског сабора СПЦ, Гласник 6, 1990. стр. 124-125
15. Види Радован Биговић, *Црква и друштво*, изд. Хиландарски фонд, Београд 2000. стр. 282
16. Исто, стр. 282

У славу светих отаца

ОСВЕЋЕНА ЦРКВА СВ. ЈОВАНА БОГОСЛОВА У ВЛАШКОМ ДОЛУ

„Треба се радовати јер се овде данас спустило парче неба...“

Назбору грађана у јесен 1994. године одлучено је да се отпочне са изградњом нове цркве у Влашком Долу. У ту сврху, формиран је Грађевински одбор на чије чело је постављен господин Живомир Јелић.

Владика Сава је са задовољством благословио ово дело и предложио да црква буде посвећена св. Јовану Богослову, што је једнодушно и прихваћено. За пројекат се побринуо архитекта Радослав Прокић из Крагујевца. Плац на коме је црква изграђена поклонила су браћа Миодраг и Драгољуб Матејић. Освећење места извршили су свештеници Драгомир Кеџић и Ђорђе Ковачевић 27. априла 1995. године, и одмах после тога почиње копање темеља, који су освећени 21. септембра исте године, од стране Његовог преосвештенства епископа шумадијског Господина др Саве и свештеника из околине.

На почетку 1996. године, када је то време дозволило, оточиње зидање цркве, а главни извођач радова је Ђорђе Милосављевић уз надзор архитекте Дарка Јосиповића из Смедеревске Паланке. Радови су дosta добро текли захваљујући донацијама многих предузетника и приватних предузетника.

Следеће године Грађевински одбор предузима једну велику акцију, тако да за петнаест дана обилазе седам околнih села сакупљајући пшеницу. Тада је прикупљено 70.000 килограма па су створена добра финансијска средства за даљи наставак радова. Од тада па надаље, радове изводи мајстор Миса из Шума, који до краја завршава зидање и део малтерације.

Новоосвећени храм у Влашком Долу

У 1999. години госпођа Радмила Милентијевић поклања иконостас вредан 10.000 долара, мермерне плоче за под, фреску „Богородица Ширшаја“ у олтару и 2.000 немачких марака. После тога се укључују и многи други. Госпођа Вера Милосављевић дарује звоно од 3.000 марака; њена сестра Душица вредан полијелеј; Миле Павић комплетан материјал за фасаду у вредности од 10.000 марака...

Освећење је заказано за 20. мај 2001. године (недеља уочи св. Јована Богослова). У суботу, 19. маја Велико бденије служили су свештеници Архијерејског намесништва јасеничког. Сам дан освећења осванио је леп, и као да се радовао, затједно са Влашкодолцима што се тада у овај Дом Божији усељава сам Господ Бог, како Преосвештени рече: „треба се радовати јер се овде данас спустило парче неба...“

Дочек Владике био је у 8 сати и 45 минута. На улазним вратима поздравио га је месни парох Ђорђе Ковачевић, а у 9 часова отпочело је велико освећење цркве уз саслужење четворице свештеника, три ђакона и три четеца. Одговарао је хор

паланачке цркве Св. Симеон Богодримац. У наставку је служена прва св. архијерејска литургија, где је принесена бескрвна жртва за све оне који су допринали да до овог дана дође, као и за све житеље овога села. Молили смо се Творцу неба и земље и за оне који преминуше у Православној вери, а од којих ови осташе што изградише овај храм. Храм за вечну мо-

литву, данас и довека, за све који живе у Влашком Долу, за њихове миле и драге.

У упечатљивој проповеди владика Сава је истакао значај градње овога храма, захваливши се великим и малим добротворима, а посебно госпођи Радмили Милентијевић коју је прогласио ктитором и господину Живомиру Јелићу који је одликован, одлуком Светог архијерејског синода, Орденом Светог Саве трећег степена.

Вредно је истаћи за пример, да се Грађевински одбор, који је оформљен на почетку, није расуо до завршетка радова и на крају су сви постили и причестили се на освећењу цркве, уз обећање да ће изградити и парохијски дом.

По завршетку свега овога, Преосвештени владика, видно расположен, присуствовао је трпези љубави која је била припремљена за близу 700 званица. У здравици архијерејског намесника протојереја Драгослава Сенића истакнуто је да је за последњих десет година у овом намесништву освећено четири нове цркве, а да је у изградњи још пет, са вером и надом да ће и оне у докледно време дочекати овакав дан. ■

Александар Сенић, суплент

Гради се црква-брвнара у Барошевцу

КРУНА ЦРКВЕНОМ ПУНОЋОМ ОБЕЛЕЖЕНОГ ВРЕМЕНА

Блаженопочивиши епископ шумадијски Сава, на трећи дан Духова (5. јуна) ове године, осветио је темеље нове цркве у Барошевцу. То је повод да се сагледа богата црквена историја овог колубарског села

Најстарији писани подatak, где се Барошевац помиње као насеље, налази се у путопису Бартоломеја Кашића 1612. године. Стара црква-брвнара саграђена је 1817. године, док се барошевачка парохија, „нурција“, помиње још давне 1723. год. На основу ових писаних података може се претпоставити да је на том месту и раније постојала још нека старија црква. Села која и данас чине ову парохију, по попису из 1818. год. имала су: Барошевац 37, Зеока 25, Мали Црљеници 24, а Бистрица још мање кућа. До 1934. године овој парохији припадало је и село Трбушница, а неко време и Рудовци.

Стара барошевачка црква налазила се југозападно од данашње цркве, под брегом у забрану. То место и данас парохијани називају „Црквица“. Оно је обележено гробовима знаменитих људи из Првог и Другог устанка на Турке, који су у своје време, као такви, сахрањени поред цркве. Као остатак старе цркве до сада је очуван мањи део темеља, који свакако обележава место на коме је олтар постојао. Поред тих темеља налази се надгробна камена плоча са натписом: „Зђе почива раб Божиј јереј Ранко Дмитрович 1820.“. Поп Ранко из Рудоваца, у своме времену, био је позната личност, један од блиских сарадника Књаза Милоша у Другом устанку. Милош Милићевић је забележио да је у његовој пивници (подруму) у Рудовцима одржан, на самом почетку 1815. године, тајни састанак кнезова оближњих нахија и ту положили заклетву на устанак, „само да се Милош изведе из Турака“.

Мало даље од овог гроба, према западу, налази се гроб такође знаменитог человека из овог краја, из села Зеока, гроб кнеза Николе Кнежевића-Станојевића, познатог по томе што је осветио смрт свога стрица Станоја, кнеза зеочког, убијеног истога дана када су биле предузете мере од дахија да се побију све српске војводе и знаменити људи

Храм Богородично-Покрова у Барошевцу

нашег народа. Кнез Никола је одмах убио једног од Турака који су убили његовог стрица кнеза Станоја, и послao абер Сими Марковићу из Борка да бежи од куће. На надгробној плочи кнеза Николе стоје укратко описаны ови подаци: „Ова стјена покрива кости Николе Станојевића села Зеока, родисја л. Г. 1779., када черни Георгије воста против дахија тада (овде) здјележашчи перви в Сербији Турчина уби и отмети убијеног од Турака кнеза Станоја када завлада Г. Милош Кнез би треће части Н (нахија) београдске и представисја у служби Г-ској м. фебруара 24. л.г. 1829“.

Када је реч о овоме догађају, ово је заиста била прва пушка која је јавно испаљена против дахијског насиља и усмртила једнога од њих, који су 500 година држали у ропским стегама српски народ. Ова је пушка убрзо нашла одјека у Орашцу. Кнез Станојеве кости почивају у Зеокама и гроб је видно обележен.

Између горе поменутих гробова налази се и гроб проте Илије, сина кнеза Николе, а у близјем окружењу очувано је више камених надгробних обележја.

На темељима старе барошевачке „црквице“ под бргом урађени су сада нови темељи на којима се већ гради црква-брвнара и биће посвећена, као и стара, Св. оцу Николају - Пренос моштију.

Епископ шумадијски др Сава на трећи дан Духова ове године служио је са овдашњим свештенством Свету архијереску литургију у парохијском храму Покрова Пресвете Богородице, а потом освештао темеље нове цркве-брвнаре. Свето је место на којем стојимо, рекао је Преосвећени владика, и подизање ове цркве је најбољи начин да отрнемо од заборава многе светле странице из наше прошлости, и ово је једна од припрема за прославу 200-годишњице Првог српског устанка у Орашцу. Јер, ово место и историјске личности које почивају у овим гробовима стоје у тесној вези са Устанком. Владика Сава је и овом приликом захвалио Скупштини општине Лазаревац и Рударском комбинату „Колубара“ за сталну и несебичну помоћ, како у изградњи ове цркве тако и за раније подигнуте цркаве и црквене објекте.

Што се тиче свештеника који су служили у старој барошевачкој цркви има података тек од 1842. године. Из тог времена сачувана је књига рођених и крштених ове цркве. Из ње сазнајемо да је од 1842. па до фебруара 1851. године у њој служио свештеник Андрија Симеуновић. После њега само неколико месеци служио је свештеник Никола Герасимовић.

Од јула месеца 1851. године парох барошевачки је јереј Глигорије-Глиша Герасимовић и у њој је службовао све до своје смрти 1898. године Сахрањен је са јужне стране олтара данашње парохијске цркве. Прота Глиша оставио је изванредан утисак и као парох и као народни посленик. Биран је и за народног посланика и на тој дужности био је друго година.

Из поменуте књиге крштених читамо податке да се јереј Григорије прва три месеца потписује као парох цркве Св. оца Николаја, а од 1. октобра 1851. године као парох нове парохијске цркве Покрова Пресвете Богородице. Ово би требало да значи да је нова црква пројектована на дан своје храмовне славе 1/14. октобра 1851. године. Ове године навр-

шиће се на празник Покрова Пресвете Богородице тачно 150 година од пропојања ове цркве. Ова црква започета је да се гради 1845. године. Сазидана је од ломљеног и тесаног камена, заливаним само кречним малтером. Освећење је извршено 1854. године. Од дана пропојања нове барошевачке цркве не помиње се више црква Св. оца Николаја. По неким сведочењима она је пренета у Рогачу.

Од јуна месеца 1898. па до 1924. године парох барошевачки је јереј Милорад Поповић, син свештеника брајковачког.

У великом земљотресу 1922. црква је много настрадала. Поправке су извршене 1925. године за време пароха Властимира Томића, који је на овој парохији службовао од 1924. до 1934. год.

Каснији пароси на овој парохији су: Михаило Протић (1934-1956), Рађиша Драшовић (1956-1965), Томислав Једоксић (1965-1992).

Препокривање лимом извршено је 1970. год. Најновија велика и стручна рестаурација цркве и иконостаса извршена је за време пароха Станисава Митровића (1992-1995).

Тада је први пут у својој дугој историји ова црква стручно санирана, посебно хидроизолација цркве, јер је велика влага уништавала темеље цркве и драгоцен иконостас који краси ову цркву. Уређена је и унутрашњост цркве и постављен нови мермерни под. Завод за заштиту споменика културе Србије извршио је стручну санацију и заштиту иконостаса. Радови су трајали пуне две године (1992-1993). Иконостас је изузетне вредности, а осликали су га браћа Константин и Димитрије Анастасијевић. Дуборез је рад охридских мајстора резбара. Аутор више појединачних икона је Јеремија Михаиловић. Сада очишћен и заштићен сјаји пуним сјајем своје изванредне лепоте и један је од најлепших иконостаса у Епархији. Тада је урађена и славска икона у мозаик технички изнад улазних врата, ограђено и уређено црквено двориште и озидане две улазне капије од тесаног камена-гранита.

Од 1995. године парох је Златко Димитријевић.

Године 2004. навршиће се 150 год. од освећења цркве у Барошевцу, тада ће бити и освећена нова црква-брвнара. ■

С. Митровић, прота

Топола, 22. јул 2001. године

ОСВЕЋЕНА ЦРКВА СВ. ТРИ ЈЕРАРХА НА ОПЛЕНЦУ

Његово
преосвештениство
епископски - администратор
шемишиварски
Г. Лукијан освећује
задужбинску цркву
шородище йокојног
Милана Марковића
из Тополе

ВЕЛИКО ЦРКВЕНО СЛАВЉЕ У АЗАЊИ

Благословом Г. Василија, епископа зворничко-тузланског и администратора Епархије шумадијске 2. септембра ове године приређена је велика молитвена свечаност код цркве азањске, а у славу завршетка радова на потпуној обнови цркве

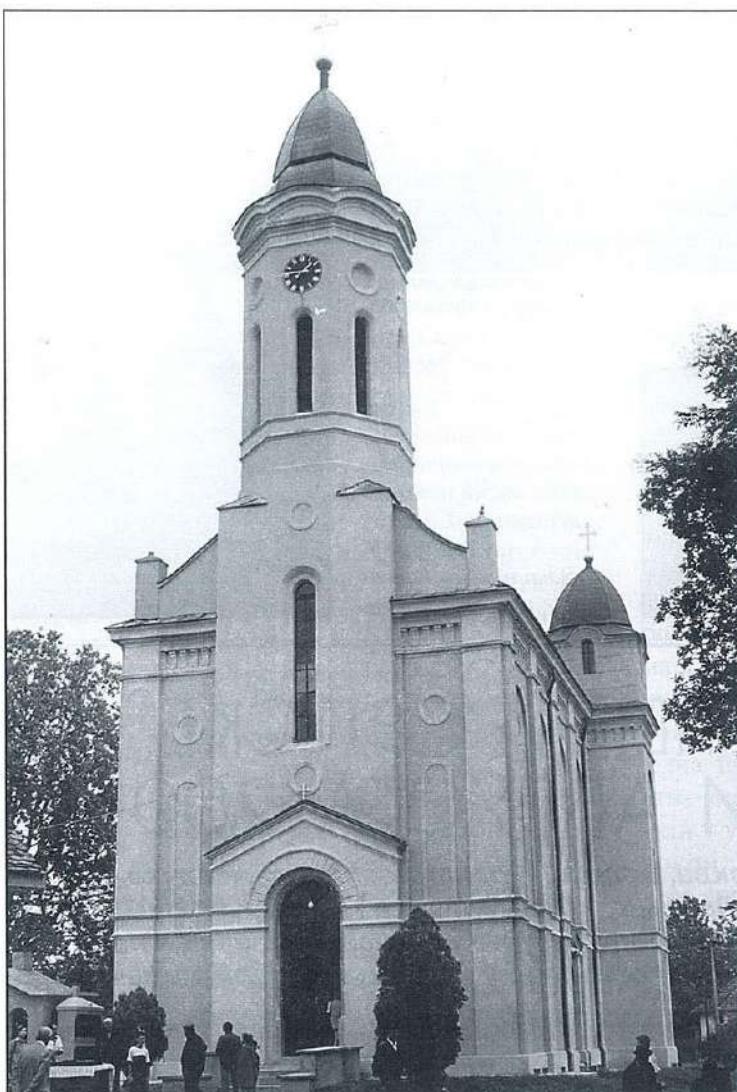
Круна укупног труда азањских свештеника и верног народа јесу успешно завршени радови на генералној обнови парохијског храма Св. врачева Косме и Дамјана. Ова историјски и стилски чувена и вредна црква подигнута је 1889. године и прва је коју је осветио после повратка из изгнанства митрополит српски Михаило. Стилски, припада прелазним грађевинама од романтизма ка националном стилу, као Вазнесенска у Београду или црква у Неменикућама. Једна је од највећих сеоских цркава у Србији и веома је масивна - зидови су дебљи од једног метра. Чувен је и иконостас Настаса Јовановића.

Благодарећи Божијој помоћи, подршци блаженопочившег владике Саве, заузимању црквених одборника, прилозима и раду мештана, као и заузимању госпође Радмиле Милентијевић, за само три године извршени су многобројни радови:

Одстрањен је штетан утицај капиларне влаге путем дренажних канала, а на принципу ваздушног појаса око темеља цркве.

Извршена је санација кровне конструкције. Делимично су заме-

њене дотрајале греде и мртваци, постављен је кровни патос од чамових дасака. Утрошено је двадесет кубних метара чамове грађе и десет хиљада комада препа за нови кровни покривач. Урађени су и нови олуци.

ХРОНОЛОГИЈА ОБНОВЕ АЗАЊСКЕ ЦРКВЕ

- 1970. година: Урађена је нова спољна фасада. Ово је био велики подухват, јер су се комунистичке власти противиле оживљавању црквеног живота.
- 1976. година: Подигнут је парохијски дом за два свештеника.
- 1982. година: Црквена звона су електрифицирана.
- 1985. година: Реновиран је и проширен црквени дом.
- 1989. година: Црква азањска прославила је стогодишњицу постојања уз учешће више од седам стотина душа.

У азањским засеоцима подигнуте су две нове цркве, 1994. године храм Св. Симеона Мироточивог у Грчицу и ове храм Св. Јована Богослова у Влашком Долу.

На црквеном торњу висине тридесет метара промењена је конструкција, а за препокривање употребљено је шест стотина килограма бакарног лима.

Црква је добила и нове позлаћене крстове, вредне четири хиљаде марака.

Потпуно су обновљене и сређене и унутрашње и спољашње фасаде.

Средствима републичког Министарства културе (сто тридесет хиљада динара) оживљене су и на савремен начин заштићене ликовне вредности цркве: осам медаљона на небу цркве, иконостасни оквир, иконе на иконостасу, певница, трон.

На торњу је постављен електронски часовник са четири бројчаника, а изведени су и радови на сређивању спољашње и унутрашње расвете.

У знак захвалности Господу, као и свима који су својим трудом и приложима помогли ово свето дело, заказан је молитвени скуп у недељу, 2. септембра. Тог лепог, сунчаног и пријатног јутра у црквену порту пристизали су гости са свих страна. Служашчи свештеници, ђакони, верници, деца у народној ношњи свечано су дочекали Г. Василија, епископа зворничко-тузланског и администратора Шумадијске епархије. На светој архијерејској литургији началствовао је Његово преосвештенство владика Г. Василије, а саслуживали су протојереји ставрофори Драгиша Јелић и Радован Чанчаревић, протојереји Драгослав Сенић и Томислав Марковић, као ђакон Драган Икић. Певао је хор из Смедеревске Паланке.

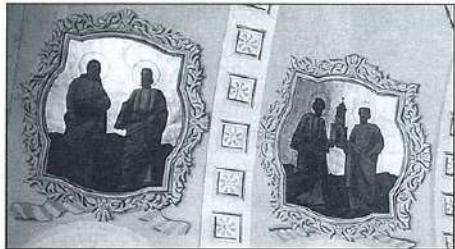
Божанствена служба и беседа владике Г. Василија праћене су са великим пажњом и у молитвеном расположењу. Веома благотврно су деловале речи Преосвећеног владике о помирењу и братској љубави, правом и трновитом путу Господа Исуса Христа који не иде ни лево ни десно, него води у живот вечни. Након беседе, Његово преосвећенство епископ зворничко-тузлански и администратор Епархије шумадијске Г. Василије похвалио је вредне Азањце и Богу и Цркви приљежне свештенике. Радмилу Милентијевић је прогласио за ктитора, а члановима Црквеног одбора и заслужнима за ово богоугодно дело, поделио је громате признања и захвалности.

Славље је настављено трпезом љубави и народним весељем које су приредили свештеници уз помоћ приложника.

Нама је остала црква обучена у ново рухо и сјај у којој ће се наставити вршење Божанске мисије, надамо се, са више успеха. Цркву смо наследили од предака, обновљену је остављена на ползу и у аманет поколењима која ће доћи после нас. ■

**Драгиша Јелић,
protoјереј-ставрофор**

Детаљ неба у азањској цркви

Његово
преосвећенство
епископ зворничко-
тузлански и админ-
истратор Епархије
шумадијске Г.
Василије проповеда
народу у Азањи

НА ОСВЕЋЕЊУ СРПСКЕ ЦРКВЕ У АМЕРИЦИ АВГУСТА 2001. ГОДИНЕ

Српска православна црква, Епархија средњезападноамеричка, град Чикаго, његово југоисточно предграђе Ленсинг, 11. август лета Господњег 2001, то је простор и време у којем се забио за Србе у Америци изузетан догађај - освећење нове цркве Св. Архангела Михаила, прве српске цркве освећене у Америци у новом миленијуму

Стара је то парохија, основана давне 1919. године од стране првих досељеника, који су радили у железарама и челичанама јужног Чикага. Своју прву цркву у јужном Чикагу купили су од Данаца, лутерана, 1919. године, потом су 1927. подигли цркву, такође у јужном делу Чикага у којој су се окупљали на недељним и празничним богослужењима, на крштењима, венчањима, сахранама и поменима, у недељној школи и на различитим друштвеним скуповима све до 1998. године. Тада је црква Св. архангела Михаила продата Етиопској православној цркви, а Срби су се после четрдесет узастопно одслужених Литургија са својим парохом о. Милошем Весињом и парохијанима, преселили у капелу коју су опремили у Српском центру, саграђеном на пространом

црквеном имању у Ленсингу. Све жеље парохијана и њиховог пароха биле су усмерене на довршење новог храма.

Из наше перспективе великих економских тешкоћа чини се да је најтеже сакупити новац. Међутим, када се уђе у овако велики подухват искрсавају и други проблеми, они људски, који су многобројни и разноврсни. Потпуним ангажовањем свих који чине живот једне парохије - кроз редовна богослужења, појединачне молитве и посвећеност у различитим радним обавезама - дошло се и до величанственог дана „јегоже сотвори Господ“, до освећења велике, простране и изузетно лепе цркве посвећене Св. архангелу Михаилу. У Цркви је постављен дроворезбарен иконама испуњен иконостас, про-

зори са ликовима светитеља на безбојном стаклу, црквени мобилијар, нама необичне клупе, које савршено онемогућавају „шетње“ током богослужења, широке простране певнице, изванредна галерија за хор и сјајна акустика која чини да служашчи и појци без икаквог напора обављају и веома дугачка богослужења, док верници у било којем делу Цркве јасно чују сваку изговорену или отпојану реч. Додатно озвучење омогућава и мајкама са бебама да, у некој врсти припрате са стакленим преградама, на миру прате богослужење, а да њихове бебе при том никога не ометају.

Ову Цркву, коју краси позлаћена купола и Крст на висини од 76 стопа (око 25 м), пројектовао је у српско-византијском стилу архитекта Радо-

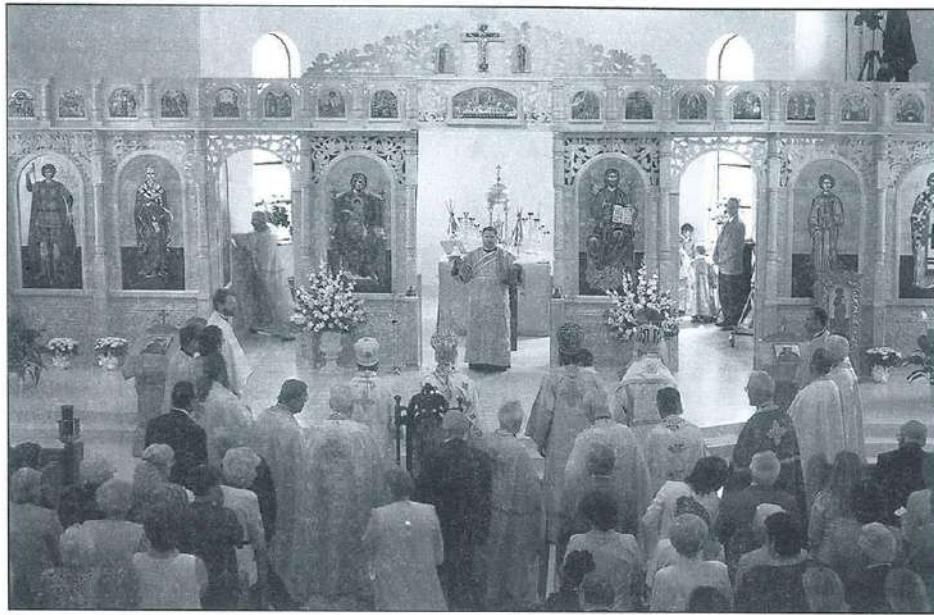
слав Ковачевић, резбарени иконостас је дело Љубомира Јовановића, а престоне иконе је осликао Филип Суботић, доскора студент у Либертивилу.

Освећењу Цркве претходило је бденије које је служио Његово високопреосвештенство митрополит средњезападноамерички Христофор, а за певницом су поред гостију „из старог краја“ била и двојица наших епископа са америчког континента - владика источноамерички Митрофан и западноамерички Јован, као и монахиње из новооснованог манастира св. Анастасије (српске) из Аризоне.

Освећење храма обавио је митрополит Христофор уз саслуживање тројице српских архијереја у Америци - већ поменутих епископа Митрофана и Јована, као и епископа новограчаничког Лонгина, затим осамнаест свештеника из наших парохија у том делу Америке и ђакона из Крагујевца Владимира Руменића, некадашњег студента Богословског факултета у Либертивилу. У Часну трапезу угрђене су мошти светог кнеза Лазара. На освећењу и Литургији појао је, за ову свечану прилику посебно сјајно увежбани, мешовити хор и дечији хор цркве Св. Архангела Михаила под управом Невенке Чолаковић.

Током Литургије парох о. Милош Весин произведен је у чин протојереја. Било је то заслужено признање не само за подизање овог изузетног храма, већ и за неуморан пастирски и просветитељски рад који је овај млади динамични, али богослужењу потпуно посвећени свештеник, развио као парох цркве у јужном Чикагу током протекле деценије.

На освећењу Цркве и на Светој Литургији сабрано је око 1200 званица. Сви су они наставили славље на великом банкету ту у „Serbian Center“, где је током ручка приређен и пригодан програм. Додељене су повеље и захвалнице парохијанима који су, сваки у оквиру својих дарова и моћи, обогатили рад ове парохије. Изговорене су многе лепе и то-

пле здравице - почев од митрополита Христофера, претходног пароха, затим представника „из старог краја“. Одбора за изградњу цркве, Кола српских сестара, Певачког друштва „Слобода“, Кума, Дома „Св. Јован Крститељ“ из Шумадије, председника Црквеног одбора. Поздрави пароху и Црквој општини стigli су од Његове светости патријарха српског Павла, од председника САД. гувернера државе Илиноис, градоначелника Чикага, од представника других Цркава. У уметничком делу програма учествовали су певачко друштво „Слобода“, дечији хор „Little Saints“, играчка фолклорна група „Коло“. Биле су ту неизоставне гусле, као сећање на прошлост и порекло, изведене су хорске обраде српских народних песама, химна „Боже правде“, најмлађи су певали и играли српске народне песме и игре са много љупкости и жара.

Велико славље добило је и своју продужену, дубоку духовну димензију. Свакодневно у следећих четрдесет дана парох, протојереј Милош Весин је служио циклус Литургија, сада већ четврти пут у последње четири године. У томе су му, као и раније, свесрдно помагала двојица пензионисаних свештеника, тутор Френк и најстарије парохијанке, које су у могућности да и радним даном долазе на Литургију. Прва Литургија после освећења била је и својеврсан спомен блаженопочивашем епископу шумадијском Сави. Ову Литургију служила су двојица свештеника (о. Стеван Степанов, Аликвипа, Пенсилванија; о. Милош Весин, Ленсинг, Илиноис) и ђакон (Владимир Руменић, Крагујевац),

сва тројица некада ћакони владике Саве у америчкој, бачкој и Шумадијској епархији. Било је то тужно сећање, али и захвалност добром пастиру и учитељу, а јединство оних коју су били, оних који јесу и оних који ће доћи, чинило је увек темељ хришћанског учења.

Ова православна српска заједница у далеком свету, и после ви-

ше од осам деценија и неколико генерација тамо рођених, допуњавана новим избеглиштвима и досељавањима, показала је завидну духовну снагу и зрелост. Чак иако су заборавили језик, сачували су традицију, елементарна знања о историји, и православну веру, која им је помогла да опстану, али и да успоставе добре односе са својим новим сународницима, са непосредним суседима и са онима са којима деле животну свакодневицу. Нама је сасвим необично, готово несхватљиво, да се једна црква продаје, зато што парства одлази на друго одредиште. Али у условима где се живи на широком пространству, на великим удаљеностима, а са релативно мало верника (ова изразито велика парохија обухвата 700 породица, а прва следећа парохија удаљена је свакако више десетина миља), живот диктира поступке. Живот Цркве овде јасно изграђују и свештенослужитељи и мирјани, и за једне и за друге Црква је центар духовног. Предвођени свештеником парохијани изузетно динамично учествују у животу и раду своје парохије. Ако је Црква неактивна, ако су богослужења непосећена, ако су црквене школе непопуњене, они се неће лутити на државу, политичаре или на било кога споља, тражиће узроке у себи, у своме раду и своме окружењу, па и у своме пароху. Не знам ко их је томе научио, да ли године живота у демократском друштву, или стварни црквени живот, непрестано учење кроз православна богослужења и јеванђелске поуке? ■

Даница Петровић

Верско образовање

ВЕРОНАУКА У ДРЖАВНИМ ШКОЛАМА

Питање повратка верске наставе у наше основне и средње школе постало је актуелно после бурних јесењих дogaђаја прошле, 2000. године. На ванредном заседању Светог архијерејског сабора (1-3. новембра 2000), који је у потпуности био посвећен питањима црквене просвете, поново је истакнут захтев да се деци у државним школама омогући верска настава. Овог пута државне власти су одговориле позитивно. Тадашњи савезни министар вера проф. др Богољуб Шијаковић је у више наврата наглашавао да је право на верски поглед на свет једно од основних људских права и да реформом школског система и увођењем веронауке у програм основних и средњих школа држава то треба и да обезбеди деци својих грађана. Морамо се договарати једино око тога како да то урадимо а да било коме, пошто је наша држава вишеконфесионална, не ускратимо основна верска права, било да се ради о православним, римокатолицима, муслиманима или Јеврејима, најгласио је савезни министар приликом посете Богословском факултету у Београду („Политика“, 7. 12. 2000.). Српска православна црква је, са своје стране, формирала посебну комисију за израду наставног плана и програма веронауке на чијем челу се налази Његово преосвештенство епископ браничевски Г. др Игњатије. Наставни план је предат Министарству просвете, премљени су и уџбеници, најпре за први разред основне школе (у виду

„Дете се формира према ономе што види и чује“ (Ос. Ром. Енгл. изд. 527.)

ДА ЛИ ОМЛАДИНУ ЗАНИМА РЕЛИГИЈА?

До пре десетак дана мислили смо да је наша омладина запитересована за религију, али нама је један чланак у дневној штампи лепо, крупним масним словима одговорио: религија не интересује омладину! То је у ствари резултат једне анкете вођене међу неколико стотина омладинаца. Радило се наиме о теми: Што све интересује нашу омладину? На скали интересовања поносно је истакнуто да су кошка и хазардне игре изнад религије. Шта ћемо сада сви ми млади које религија интересује? Неколико стотина омладинаца изјавило је „религија нас не интересује“ и ириша штампарска слова упадљиво објавише да религија не интересује омладину — не неколико стотина анктираних, већ — омладина (ваљда се ту подразумева сва омладина?).

Замишљени смо над резултатима те анкете, јер сто, сазнали смо нешто што досад нико не знали. Но омладина, зна се, никад наиста не прима, како се она каже, здраво за готово — омладина сумња и све испитује. Пошто ови редовни теку из пера једног омладинца (али омладинца кога религија интересује) дозволимо му да мало испита оно што је прочитao у новинама.

буквара), а затим и уџбеник за први разред средње школе. Све епархије Српске православне цркве су предале списак и распоред својих вероучитеља, тако да су се стекли сви услови да веронаука почне на време, са закашњењем од највише месец дана.

Каленић, 1979. год
Замислите фудбалски стадион и на њему 40—50.000 љубитеља фудбала. Шта мислите да ли је могуће међу тих 40—50.000 људи бар три стотине оних који не навијају ни за један од два тима који играју? Сигурно да је могуће — јер неко можда није знао шта да ради, па је дошао на утакмицу, некога је довоље пријатељ, а неко је онел доје сина који је страстни навијач, те оних три стотине практично су незапитересоване за резултат.

Тако је и са нашом анкетом. Неколико стотина омладинаца који можда „не навијају“ ни за ког — постали су образац, јер је по њиховим одговорима закључено: религија не интересује омладину.

А што је са хиљадама младића и девојака који су на Велики петак појажно прилизвали Јерусалим. Христовој и целивали је? Шта је са мајсом младих сведока Христовог вакрсења, тј. свих оних који су на ускршњем јутрењу одговарали: Вакрсне вакрс Господ! Где су сви они младићи који се сваке године уписују на богословске школе факултете, спремајући се тамо да својим животом и радом посведоче Христу као Пут, Истину и Живот!

Милош М. Весин, студ.

Из разлога о којима се говори у наставку текста, као и због тога што је Републичко министарство просвете оставило могућност да ученици не изаберу ни веронауку ни „алтернативни“ предмет, верска настава није почела да се предаје ни средином октобра.

Па ипак, и после владине уредбе о увођењу веронауке као изборног предмета и спремности да се почне са наставом, у нашој јавности још увек постоје недоумице око овог староновог предмета. Све примедбе до сада истакнуте (сем понеких јасно злонамерних) више указују на неразумевање и неспоразуме око same сврхе и циљева увођења веронауке у школе, него што указују да је наша јавност негативно расположена према новом предмету, или према вери уопште. Из тог разлога нам се чини да је сврсисходно непрестано указивати на разлоге поновног уласка веронауке у школе, као и користи које ће наша деца имати изучавајући веру својих праћудова.

Многи су аспекти са којих се може разматрати корисност повратка веронауке у школе: еклесијолошки, културолошки, етички, историјски итд. Ми смо се определили да овога пута кажемо нешто о културолошком значају, са којим, чини нам се, и

највећи противници повратку веронауке не могу а да се не сложе.

Педесет година насиљне атеизације није оставило негативне последице само на религијску свест нашег народа, већ и на ниво општег образовања и културе. Одавно је већ у

црквеним круговима примећено да чак и наши најеминентнији историчари уметности, музиколози, књижевници и књижевни критичари, историчари, филозофи и др. имају озбиљних проблема када су у питању библијске или црквене теме. Чак и када нису били злонамерни, услед неинформисаности и незнაња долазило је до крупних грешака у њиховим истраживањима и тумачењима. Наша култура је део европске културе а ова, пак, хтели ми то да призnamо или не, почива на хришћанским темељима. Безброј је тема европске уметности директно базираних на библијским причама или догађајима, или су повезани са догађајима из црквене историје. Бити културан човек солидног општег образовања у европском смислу подразумева најосновније познавање и црквене и библијске тематике. Жеља комунистичке власти да представи да историја и култура почињу са њима базирана се, пре свега, на негацији и нашег и европског хришћанског наслеђа. У Европу се не може без хришћанства. Наставити са ускраћивањем нашој деци те димензије европске културе био би крупан злочин и наставак онога што је дефинитивно нестало са историјске сцене. Чак ако и сами родитељи, образовани и васпитавани у претходном периоду, нису свесни својих сопствених недостатака, то није разлог да и њихова деца буду тако грубо културно осакаћена. Превасходни циљ повратка веронауке није да створи нове вернике (ту функцију има Црква), већ да нашој деци отвори и ту, хришћанску перспективу и да их на најосновнији начин упути у тумачење библијских и црквених тема и догађаја. На овај начин би веронаука могла да допринесе бољем разумевању и осталих, посебно друштвених предмета.

Уредба владе о увођењу веронауке је чињеница коју нико више не може да негира, па је зато, много сврсисходније да све друштвене структуре удруже своје снаге да она што пре и што боље заживи у нашим школама на општу друштвену корист, а не да се наша енергија непотребно расипа у полемикама. И сами просветни радници могу да дају свој позитиван допринос тиме што ће пријатељски примити своје нове колеге. Проблема ће бити, као што их је увек и било, али се сви они могу решавати у добронамерној атмосфери са свешћу да сви ми радијмо у истом циљу - што бољег образовања и васпитања наше деце. ■

ВЕРОНАУКА У ГРЧКОЈ

Циљ овога текста је да указивањем на неке основне и опште чињенице везане за верску наставу у суседној нам и братској Грчкој, допринесе јавној расправи која се и у нашем друштву води

Два су основна питања која се у Грчкој јавности постављају у односу на веронауку, а чини ми се, да и наша јавност иста та два питања доживљава као суштинска у одлуци да ли веронауку треба вратити у државне школе.

Прво питање је зашто деца, уопште, треба да уче веронауку?

И друго је, како би требало да се предаје и како би требало да изгледа наставна материја? Да ли је то катихизис или, пак, веронаука треба да се предаје на неки други начин, да има више културолошки садржај?

Пре него што пређем на разматрање ова два питања, потребно је изнети неколико основних чињеница у вези са установљењем и начином предавања веронауке у Грчкој.

Веронаука се у државним грчким школама предаје од самог успостављања слободне државе, односно од њеног ослобођења од Турака. Дакле, скоро два века је веронаука потпуно равноправни предмет са осталима у образовном систему Грчке. Њено установљење је бази-

рано на свим досадашњим уставима, који кажу да је држава дужна да не-гује националну и верску свест својих грађана. Начин организовања наставе и програм је у искључивој надлежности државе, односно Министарства просвете, данас. Оно формира комисију за доношење или измену програма, при чему Синод и представници црквене јерархије могу да имају саветодавну, али не и коначну реч. Професори веронауке су државни службеници и од државе добијају своје плате, као и остали професори.

Основно и средње образовање траје, као и код нас, 12 година. Основна школа је шесторазредна, затим три године Гимназије и три године Лицеја. Са веронауком се почиње од трећег разреда основне школе па све до краја средњег образовања, што представља 10 година верског образовања. У основној школи веронауку предају учитељи заједно са осталим предметима, док је за Гимназију и Лицеј потребна висока стручна спрема.

Настава се изводи два часа недељно, а само матуранти Лицеја имају један час недељно.

Могућност да се не похађања верска настава постоји, али само за припаднике других вера. За православне Грке она је обавезна, мада постоји теоретска могућност да родитељ писмено затражи да његово дете буде изузето из похађања веронакве. У пракси такви случајеви готово да не постоје.

Настава свакога дана почиње молитвом, коју чита неки од ученика, а једном месечно је обавезан одлазак у Цркву за све ученике.

Теолошки факултети у Атини и Солуну имају посебне смерове за будуће професоре веронакве и на свакој години студија постоји по неколико предмета који се тичу педагогије и начина извођења верске наставе.

И поред добре организованости и уопште, богатог црквеног живота, грчко друштво нису мимоишла духовна струјања десетог века која нису наклоњена Цркви и вери, па самим тим и верској настави у школама. Тиме се враћамо на већ постављено питање, за нас од изузетног значаја, али и питање које се поставља у грчкој јавности - зашто веронаква треба да постоји у државним школама?

Само по себи разумљиво, у прошлости, увођење и упознавање са сопственом вером није више баш, само по себи разумљиво. Формирање савременог плуралистичког друштва и све мања друштвена улога Цркве у њему не погодују организовању верске наставе у школама. Постоје поборници идеје који сматрају да је веронаква у потпуности ствар Цркве и да школа, као неутрална институција не треба тиме да се бави. Иако ово мишљење никада у Грчкој није било доволно јако да угрози извођење верске наставе у школи, оно, ипак, тражи одговор.

У одбрану постојања веронакве у школама се у грчкој литератури углавном, помињу три разлога, или три приступа.

Први би био културноисторијски. У свом процесу образовања и социјализације ученик неминовно долази у контакт са тековинама хришћанске вере које су истовремено и опште људске и опште културне. У образовном процесу ученик се сусреће са културним наслеђем које је испуњено хришћанским духом.

Други приступ је социолошки. Једна од функција школе је њен до-принос у формирању бољег и хуманијег друштва. Школа циља ка што бољем и потпунијем увођењу младих људи у шире друштво у коме треба да живе одговорно доприносећи на тај начин побољшању и променама у самом друштву. У том смислу и допринос веронакве може да буде значајан. У сусрету са значајним теолошким и антрополошким проблемима и одговорима из хришћанског предања ученик има прилике и може да изгради свој самостални животни став.

Трећи приступ је антрополошки. Школа је у обавези да пред ученике постави проблематику која се тиче егзистенцијалних тема. И савремене теорије у педагогији говоре о томе да су генерални циљеви школе да се ученик оспособи за слободно мишљење и делање, за самостварење, да му буде помоћ на његовом путу персонализације. Самим тим, и егзистенцијална питања „одакле смо дошли“, „како и зашто живе-ти“, „куда идемо“, „откуда свет који нас окружује и која је његова вредност“ су питања са којима се ученик свакодневно среће у школи. А сва она неизбежно имају свој метафизички карактер, тако да ову проблематику сусрећемо и код деце која нису доживела никакве религиозне утицаје.

Имајући све ово у виду, као и специфичности грчког друштва, на-меће се један општи закључак који можемо наћи у литератури:

Основни критеријум сваког педагошког делања је само дете, сам ученик. Колико год наша цивилизација у којој живимо била технолошка не може се занемарити хуманистички карактер образовања. Не могу се, дакле, школовати само кандидати за лекаре, адвокате, инжењере итд. Пре свега треба да

образујемо људе, који ће касније савесно и свесно да обављају своје професионалне дужности. Тако, ни у ком случају, основно и средње образовање не може да буде само мост којим ће ученици ићи ка одређеној професији (или не?).

Основни циљ школе је помоћ у правилном развоју личности ученика. Само развој његових интелектуалних способности не може да реши проблеме образовања, што емпиријски показује пораст криминалитета и повећање болести зависности код младих свуда у свету. Они имају потребу за помоћи и потребу за упућивањем ка одређеним животним циљевима, које они треба слободно да прихвате или не прихвате. Ова помоћ не може бити заснована само на аксиолошкој неутралности, већ треба да садржи и егзистенцијална и етичка усмерења, баш као што то садржи и родитељско васпитање.

Једна од значајних личности грчког културног живота, Папа-нуцос, наглашава следеће: „Научили смо дете старогрчки и латински. Научили смо га да буде поносан на своје порекло и своју националну историју. Извежбали смо га да рачуна и да решава геометријске проблеме. Али, заборавили смо да му препоручимо да суди исправно и да вага своје речи“.

Друго питање које се поставило на почетку овог излагања је питање какав треба да буде наставни програм веронакве?

У протекла два века се на ово питање у Грчкој различито одговарало. У дужем периоду то је био класични катихизис, док се у последње време заступа став да уџбеници веронакве треба да имају, поред катихетског и културолошки садржај. Уџбеници штампани по-следњих неколико година настали су на основу овог усмерења.

Ако би требало, на крају, да дам неки закључак имајући у виду нашу и грчку стварност, мислим да грчко искуство и посебно наставни програм који се користи у грчким школама можемо и треба да следимо. Грчки су уџбеници написани од стране угледних професора атинског и солунског факултета и посебно они писани за више разреде могу да послуже и као уџбеници за поједине предмете и у нашим Богословијама. ■

Др Зоран Крстић,protoјереј

О КРСТУ ГОСПОДЊЕМ

Својом Крсно-Васкрсном жртвом Христос нас ослобађа ропства греху, смрти и сатани. Христос нас спасава крстом и васкрсењем и хришћанство и није ништа друго до вера у спасење која долази кроз крст и васкрсење, а не нека религија која би била у равни са осталима

Славећи празник Воздвижења часнога крста, Црква прославља тај дан крста као славље непобедивог смирења и љубави, као славље нетрулежног живота. То због тога, јер је смрт Господа на крсту у ствари разорење смрти, укидање смртности и победа над трулежношћу. Пројава те победе је Васкрсење па су стога крст и Васкрсење тесно везани. Сила Васкрсења је сила крста и сила крста је сила Васкрсења. То су схватили и то су знали не само верни него и Христоборни називајући хришћане још пре цара Константина „Крстопоклоницима“. А заиста је велика тајна Крста Господњег. Апостол Павле зато и каже: *Јер је реч крстова лудосћ онима који гину а нама који се спасавамо сила Божија (1 Кор 1,18)* или на другом mestу: *А ја Боже сачувая да се чиме другим хвалим осим крстиом Господа нашећа Исуса Христа којега ради разаје се у мени свеји и ја свејеју (Гал 6,14).*

Својом Крсно-Васкрсном жртвом Христос нас ослобађа ропства греху, смрти и сатани. Христос нас спасава крстом и Васкрсењем и хришћанство и није ништа друго до вера у спасење која долази кроз крст и Васкрсење, а не нека религија која би била у равни са осталима. Уосталом, сетимо се да ми Бога стално и молимо да нас спасе, спаси нас говоримо готово у свим својим молитвама.

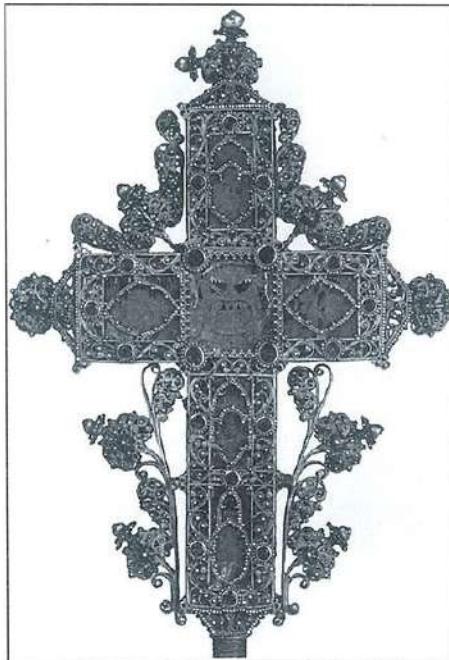
Међутим, пред нас искрсава неколико веома тешких питања.

Зашто је потребно да Христос страда?

Зар се не спасавамо захваљујући оваплоћењу Христовом?

Коме је заиста потребна смрт Господња?

Тешка су и мучна ова питања. Да би на њих одговорили морамо проблем сагледати од почетка. Појдимо редом.

Бог је створио свет и человека ни из чега, из небића све је привео бићу. Човека Бог ствара као круну, украс целокупне творевине по лицу и подобију Својему, значи као слободну непоновљиву личност. Смишао човековог живота јесте у приношењу света Богу како би и (Он) и свет постојали вечно, односно, имали вечно битије.

Међутим, Адам је учинио грех и до тада потенцијално смртан човек постаје стварно смртан, свет створен за постојање сада пати и страда. Последице греха присутне су, дакле, како на човеку тако и на свету. Све док је био у заједници са Богом човек је превазилазио смртност која је од постања потенцијално била присутна. Чим је та заједница прекинута (а грех је управо то прекидање заједнице са Богом) смртност је постала стварно присутна. Зато апостол Павле и каже: *Илата за грех је смрт (Рим 6,23).* Дакле, последица греха (а грех је ништа друго до одвајање човека од Бога) јесте смрт, а то значи одвајање душе од тела. Грех као да је убрзгао неки

отров у човека и човек будући створен из небића одвојивши се од Бога почиње да се разлаже, разједињује, другим речима, почиње да умире. Смрт се тако јавља као завршетак једног процеса који је практично почeo од рођења.

Из тих разлога Адамово покајање није било доволно јер покајање прекида живљење у греху али нама је потребно више, потребно је избављење из стања трулежности, пропадљивости, распадљивости, смртности.

Наглашавам да страхота и ужас смрти није у томе што човек умире мада је и то ужас, већ је стварни ужас смрти у томе што умрли више није могао да се врати у живот. То је у ствари моћ смрти. Из тих разлога (све до Васкрсења Христовог) сви умрли су одлазили у ад. Наравно не у ад са непокажаним разбојницима већ у тај Старозаветни шеол, у место таме и сени смртне. Старозаветни праведници иако нису имали никаквог удела у ћавољу нечастивости, ипак су били под његовом влашћу, јер душа њихова није могла оживотворити њихово тело. Аристотеловски речено, душа није могла бити ентелехија - животворна сила.

Ту видимо да се смрт простира не само на тело које се распада већ и на душу, јер као што је тело без душе леш, тако је и душа без тела авет.

Због тога је било потребно да дође Бог Логос и прими наше тело како би људи који су пали у трулежност били враћени у нетрулежност. Смрт се привила уз тело и било је потребно да се Живот привије телу како би оно са себе забацило трулеж и обукло се у живот. Али било је потребно и још нешто.

Била је потребна и смрт Оживотвореног тела. Св. Атанасије Велики то наглашава када каже: *ради њримања смрти Он (Христос) је њосио шело јер је само кроз смрт било могуће Васкрсење.* То уоста-

лом каже и сам Христос: да му валај ићи и пострадајши и да ће га убићи (Мт 16,21) или, Сину човечјем треба много пострадајши и убиће га (Лк 9,22) или зашто дођох за овај час (Јн 12,27).

И Господ заиста умире на крсту и то је стварна смрт, али не у свему слична нашој.

У чему је разлика?

Разлика је у томе што је Христос Богочовек. У једној Ипостаси Сина Божијег несливено, нераздељено, непроменљиво и неразлучно (Халкидонски орос 451 год.) сједињене су или ужљебљене две природе - пуне Божија и пуне људска. При чему ова људска природа која је уипостазирана у Ипостас Логоса није имала греха што не значи да је нама неподобна јер грех и није природан. Грех је неприродна израслина на нама. Будући без греха, Христос не страда и не умире на крсту нужно већ својевољно, слободно из љубави према нама. Да је имао греха онда не би могао умрети слободно, већ нужно јер плата за грех је смрт (Рим 6,23).

Наравно да Христос носи наше грехе, носи грехе света или без да ти греси постану његови, без да је Он грешан, јер у противном његова жртва не би била слободна.

И сада, ко умире на крсту?

На крсту умире човештво Христово које је ужљебљено у Ипостас Сина Божијег. И када је Христос умро на крсту дошло је до одвајања његове душе од тела јер то је смрт - одвајање душе од тела. Међутим, иако Христос умире, значи душа и тело се раздвајају, они ипак остају сједињени захваљујући једној Ипостаси, Ипостаси Сина Божијег у којој имају своје биће. Зато за Христа и кажемо: *у аду са душом као Бог, у рају с разбојником а на престолу, Христос с Оцем и Духом.*

Тело Господње почива у гробу, али ни тада његово тело није одвојено од Божанства, јер је једна Ипостас Сина Божијег. Због тога тело Христово и у смрти остаје нетрулежно готово као да је живо, а то због тога јер је у наручју Живота, у наручју Сина Божијег. Зато и говоримо *Христос улази у ад кроз унижене али не унижен јер силази у ад као начелник живота у сили и слави.*

Због тога душа Христова може да буде та животворна сила и да Христа вакрсне. Наравно да Христа вакрсава Бог Отац Духом Светим, али захваљујући Ипостаси Си-

на Божијег, душа је кадра да буде та животворна сила што до Вакрсења Христовог после смрти није могла бити. Значи, смрт није могла задржати Христа, доласком својим у ад Христос оживотворава смрт. Вакрсењем је укинута моћ смрти а то је - *Немогућност враћања у живот.* Зато апостол Павле и каже: *зде ћи јакле ђобеда* (1 Кор 15,55).

Све то Христос чини да би нас ослободио од ропства греху смрти и сатани јер кроз смрт Христос силази у ад, то стање безнадежности умирања, да би вакрсењем срушио моћ смрти - безнадежност умирања. Ту видимо да Вакрсење није само последица већ је и плод смрти на крсту и то треба имати на уму.

Вакрсење је враћање у то првобитно јединство душе и тела.

По вакрсењу Христовом стварност смрти се не укида, људи и даље умиру или је Вакрсењем укинута безнадежност смрти. Јер, ако неко умре да би после тога живео на бољи живот, онда то није смрт него уснуће. Одвајање душе од тела - разоваплоћење човека је привремено. Залог тога је Вакрсење Христово. По речи ап. Павла: *Јер како ћо Христу сви умиру јако ће ћо Христу сви оживети* (1 Кор 15,22).

Како је то могуће?

Могуће је тако што у крштењу ми кроз погњуравање у воду умиремо са Христом, а кроз излазак из воде вакрсавамо са Христом при

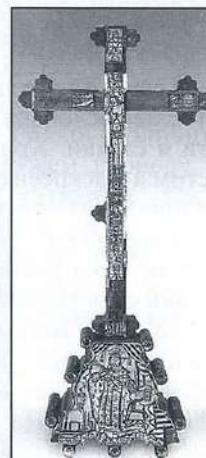
чemu то није само нека симболика, него реалност. У Св. Тајни крштења ми се облачимо у Христа, у Св. Евхаристији примамо Бога у себе и бивамо у Богу. У Цркви ми смо у ствари уипостазирани у Личност Христову. Погледајмо литургијске молитве и видећемо да тамо Бога зовемо Оцем, а то чинимо и једино можемо чинити јер бивамо у Сину који једино Бога може назвати Оцем. Једноставно речено, из тог јединства са Христом произилази да је Христова победа над смрћу и наша победа над смрћу.

Дакле, слобода од смрти долази кроз Христа.

Због свега тога је наша вера у крст и Вакрсење дубоко смислена и дубоко оправдана. Због тога се ми клањамо крсту, целивамо крст, осењујемо се крсним знамењем јер нам кроз крст долази Вакрсење, основа вере наше. Зато апостол Павле и каже: *Ако Христос не вакрсе узлуд је вера наша, узлуд је проповедање наше* (1 Кор 15,14).

Истовремено ова и оваква вера је и нама стални позив да наша страдања осмислимо Христовим страдањем и као што Христос вакрсава да и ми страдање доживљавамо као подстицај на покајање - преумљење и да тако од греха очишћени вакрснемо на вечни живот. ■

Рајко Стефановић, Јакон

Суштина хришћанске вере састоји се баш у томе да се сила Божија показује у страдању, у Крсту: „Јер кад сам слаб онда сам силен“ (2. Кор. 12, 10). Вакрсење је дало апостолима прави смисао Крста, дубину жртвовања, али и величанственост опроштаја и љубави Божије. Зато је Крст за неверујуће стена саблазни. (Прва Кор. 1, 20-23).

ОСВРТ НА ЦРКВЕНУ ПОЛИТИКУ НАЦИСТИЧКЕ НЕМАЧКЕ

Овај чланак посвећујем човеку који ме је научио да је остваривање Богом благословене визије део добrog одговора који ћу једног дана, на страшном Христовом суду дати. По благовољену Господњем, био сам у прилици да на трен, у пракси, сагледам све оно чему су ме на Богословском факултету

учили, а што се тицало тога какав би архијереј требало да буде. Хвала Светој Тројици што ме је обдарила чашћу да мој узор и светионик на богоотражитељском путу буде онај који је не само мени, него и многима који су га познавали био много више од претпостављеног. Био је наш и мој духовни отац, пастир какав нам је, молим се Богу да је тако, и доликовao. Нама, што смо остали да ходимо путевима варљивог житија по стазама које је он утро, остаје вера и нада да ће нас Васкрсли у дан суда Својег препознати као вредне слуге достојне да станемо са десне стране љубави Његове, где нас међу осталим Богом засветелим подобијима чека и други епископ шумадијски Др Сава

Први део

Интронизација Адолфа Хитлера на место канцелара Немачке и њене импликације на политички, економски, културолошки домен живота, предмет је проучавања не малог броја студија написаних на српском језику. Но, изузетно важан део духовног бића човековог - религија, до сада, код нас, није био систематски проучаван. Намера овог члanka није да да крајњу и потпуну слику судбоносних збивања у Немачкој тридесетих година минулог века, него само да отшкрине врата и заинтересује оне који би својим радом, следећи методе и апарат историјске науке, могли да допринесу конкретизацији ове теме.

Разумевање оног што је карактерисало односе између државе, Националсоцијалистичке партије и верских заједница, у првом реду Евангелиста и Римокатолика, у четвртој декади двадесетог века, представља нимало лак процес. Ипак, на први поглед стиче се утисак да схватање овог периода Хитлерове Немачке може да почива на једностраним разлучењу опозиционе, тзв. „Исповедајуће цркве“ и безбожног режима. Но, само држање и једне и друге конфесије према проблему Антисемитизма ствара сасвим другачији видокруг. Наиме, постојали су верници који погром Јевреја осуђивали, али је било далеко више оних чије је понашање у конкретној ситуацији било пројектовано свеопштом индиферентношћу или, потпуним одобравањем. Уколико би извршили систематизацију развоја историјских појава, а које су у вези са горе наведе-

ним мишљењем, нашли би на три одреднице и то:

а) Однос према сопственој нацији и отаџбини је играо изузетно важну улогу у колажу друштвено-политичких игара Вајмарске републике која је почетком тридесетих година двадесетог века нашла свој сутон. Безнађе и резигнација помешани са сећањем на пораз у Првом светском рату који је на хируршки начин преセкао процес рационализације и изживљавања национализма новостворене заједничке државе¹. Идеја водиља младих је била пројекта тамним колоритом регресивног жаљења за прошлошћу, а отелотована у борби за част, дисциплину и поредак. Овај романтичарски полет младих је био прихваћен и подржан од

стране одраслих који су и сами спас од нарастајућих економских проблема тражили у бољем јуче. Духовно-психолошка основа за настанак и успон идеологије коју ће представљати одушевљени добровољац у Првом светском рату и неизживљени сликар - Адолф Хитлер, била је припремљена.

б) Значај Евангелистичке цркве у Немачкој која је тада била апсолутно већинска, а која је од стварања Другог Царства, а нарочито од јесени 1918. године пролазила кроз најтежа еклесијолошка превирања. Православној еклесијологији страно устројство тзв. „покрајинских цркава“, како је Евангелистичка црква од Реформације па до данас уређена, представља основ разумевању ра-

зличитих пракси и комплетног живота протестанског дела Немачке. Наиме, кнфесионална заједница Евангелиста обухватала је већинским делом Лутеране, али и следбенике Калвина (Швајцарска реформисана црква), као и оне делове калвиниста који су прихватили унију са Лутеранима тзв. Унионисте. Штавише, Евангелистичку цркву је у предхитлеровско време чинило 28 покрајинских² цркава, свака са сопственим карактеристикама. Децентрализована и организована на демократском принципу, Евангелистичка црква Немачке је обиловала сваколиком различитошћу, али једна особина је била заједничка - јединство цркве није било у епископу. С тим у вези, поставило се питање чији глас слушати у смутно време нестајања Вајмарске републике.

в) Трећа одредница је везана за развој и промене свих домена живота, а који су се у раздобљу између 1933. и 1945. године, попут кадрова напетог трилера, смењивали на позорју Немачке. Свака година, па чак и сваки месец је са собом доносио заокрете и нове неизвесности, а када је однос цркве и државе у питању - промене су биле револуционарне и често једна другој противречне. Средином 1933. године дошло је до ликвидације политичког утицаја партија центра које су биле органи Римокатоличке цркве. Ово је изведенено склапањем конкордата са Ватиканом, где је за партнера одабран далеки Рим, а не политички противници из видокруга. Унутар Евангелистичке цркве је свој узлет и пад за само неколико месеци³ доживела партија Deutschen Christen (Немачки хришћани). Појава тзв. „Исповедне цркве“⁴ је 1934. године означила потпуно заокретање званичног евангелистичког односа према држави, јер уколико је победа фракције Немачких хришћана 1933. године означила увођење нацизма у цркву, онда је и појава „Исповедне цркве“ била одговарајућа реакција теолошке елите на челу са Карлом Бартом и отелотворење жеље да „црква мора да остане црква“. Следеће, 1935. године, дошло је до покушаја државе да изглади односе са црквом формирањем Министарства цркве; 1936. године немири унутар „Исповедне цркве“ због растућих репресаља државе и покушаја да се погром избегне; 1937-39. године растући притисак на цркву и тотални губитак идентитета. Ово се највише види у заклетви свештенослужитеља Хи-

Хиїлдер и надбискуї Чезаре Орсениїо, пайски нунције у Берлину шоком нацистичке ере

тлеру 20.4.1938. године чимо је свој пристанак дала и „Исповедна црква“. Шамар оваквом исказивању лојалности дао је високи државни функционер Борман који је 8.4.1938. године рекао да од овација ни партија ни држава немају никакав интерес.³ Почетак рата је означио јачање притиска државе и зенит ноћне море. На жалост ни процес буђења 1945. године неће бити много лепши.

По Уставу Вајмарске републике, Савезни председник је биран сваке седме године са могућношћу реизбора⁶. Треба напоменути да је прехитлеровска Немачка имала премијерски систем власти, те да је, с тим у вези, кључна личност био не председник, него канцелар. Међутим, поред почасних функција председник је био главнокомандујући војском, а на њему је било и именовање канцелара као и оверавање закона⁷. Изборима од 29.3. и 26.4.1925. године за председника Немачке је изабран стари генерал-фелдмаршал Паул фон Хинденбург (1847-1934) и то вољом партија десне оријентације. У тренутку реизбора 10.4.1932. године фон Хинденбург је имао 85 година и дани политичке луцидности су били далеко иза њега. Овај конзервативни, али и недвосмислено частан човек је имао не тако светлу улогу у доласку Хитлера на власт. Пара-граф 48. поменутог Устава је допуштао федералном председнику да, у случају да су општа сигурност и државни поредак угрожени, преузме извршну власт у своје руке тако што ће формирати председнички кабинет и именовати новог федералног канцелара (премијера). Први пут овај параграф је искоришћен јуна, односно јула 1930. године када је парламент беспотребно распуштен. Септембарски избори те године су по први пут учинили NSDAP (Хитле-

рова партија) значајним политичким фактором. Фон Хинденбургу је главни противкандидат на изборима 1932. године био сам Хитлер. Фелдмаршал је, без обзира на отворени милитаризам NSDAP-а и подршке коју је ова у војним круговима имала, био веома резервисан према нацистичкој идеологији. Но, погрешна процена политичких моћника - Франца фон Папена⁸ и великих индустрисалаца и представника финансијске елите који су сматрали да ће својим маневрисањем успети да искористе кинетику NSDAP-а за своје интересе, прокрчила је пут Хитлеру до наклоности остарелог председника. У игру интрига 22.1.1933. године укључен и фелдмаршалов син Оскар који је довршио процес тајних преговора моћника са Хитлером који су отпочели још 16.12.1932. године. У преподневним часовима 30.1.1933. године Хитлеров пут до трона је завршен. Фон Хинденбург је именовањем Хитлера створио врата власти и Хитлер ће за време кратко време успети да апсолутизује своју власт доказујући на веома очигледан начин колико је био отцењен. Када је фелдмаршал у августу 1934. умро, Фирер је укинуо сву функцију затварајући конструкцију сопствене диктатуре.

Оваква политичка вртложења имала су огромну рефлексију на црквене токове како римокатоличке - мањинске, тако и евангелистичке (протестантске) - већинске конфесије у Немачкој. Када је у питању римокатоличка вероисповест, требало би напоменути да су њене главне карактеристике централизованост, искуство политичког деловања (нарочито у Баварској, где су католици у већини) и еклисиолошко-политичка везаност за Ватикан и суд папе. Имајући ово у виду, сасвим је јасно зашто је Хитлер, угледајући се на искуство Бенита Мусолинија и конкордат Ватикана са Италијом од 11.2.1929. године, желео што пре да склопи савез са Ватиканом. У то време папа је био Пије XI (1922-29) који је свој понтификат подредио борби против большевизма, који је по њему био главни противних хришћанства, а нарочито противник папским интересима. Фасцизантно, антикомунистичко опредељење фашиста изазвало је отворене симпатије у Ватикану. Мобилизаторска способност екстремне деснице Италије и Немачке засенила је пред лицем папе Пија XI остale снаге које су могле да се супротставе напредо-

вању „првене куге“. Сам Хитлер је номинално био римокатолик (у стварности је веровао само у себе, као и сваки диктатор) и ту своју религиозност је користио у преговорима са Римом. Папин главни саветник и државни секретар Еугенио Пачели (потоњи папа Пије XII 1939-1958.) је био веома утицајна и, могло би се рећи, кључна особа у склапању конкордата са Италијом и Немачком. Немачки бискупат је био непријатељски расположен према Хитлеру, наслућујући „шта се вала испод брда“. Међутим, Хилер је био бржи и далековиднији. Склапањем конкордата 14.7.1933. године ликвидиран је политички утицај римокатолика на тај начин што је за партнера изабран директно Рим који је био пријатељски расположен, за разлику од потенцијално веома опасних сународника. Сваки евентуални протест римокатоличких партија центра или бискупске конференције је био аргумент осуђен на пропаст.

Када је у питању Евангелистичка црква, освајање је ишло другим путем. Како је већ наведено, евангелисти нису имали централистичко уређење нити искуство политичког деловања. Оно што је еклисиолошка карактеристика немачког протстантизма од времена Мартина Лутера јесте нарочита везаност за обласног

господара који је заштитник обласне цркве и њена глава. Ове, на неки начин цезаро-папистичке ингеренције државног поглавара постале су на врло интересантан начин повезане са романтичарским осећајима друге половине деветнаестог века. Понекад је примена овог правила стварала низ контроверзи и недоумица као на пример у Баварији (Бајерну) где су протестанти признавали краља Бајерна за свог поглавара, иако је он био римокатолик. У уједињеној Немачкој, цар је био протестант-лутеран, те је без већих проблема ово црквено звање имплементирано. Проблем је настао завршетком Првог светског рата када је цар Вилхелм II програн у Холандију, а Немачка постала република. Од тог тренутка еклисиолошко лутање је добило на свом интензитету. Дијалектичка теологија Карла Барта постала је утолико важнија уколико је понудила решење које би искључило проблем световног поглавара. На жалост, општа духовна и политичка атмосфера је призвала „чврсту руку“ која би средила стање у републици, вратила самопоуздање и достојанство. То је добро проценио и још боље искористио Адолф Хитлер који је свако посртање Републике користио да побољша своје позиције.

Светска економска криза и увођење

председничке владе су омогућили Хитлеру да у периоду од само две године постане један од одлучујућих политичких фактора у Немачкој. Почетком марта 1933. године одржани су последњи слободни избори који и поред свега нису дали апсолутну већину NSDAP-у, него је било неопходно радити у коалицији са партијама центра (Фон Папен). Почетак рада новоизабраног парламента је заказан за 21.3.1933. године богослужењем у Потсдаму. Невероватна аналогија одушевљења и монолитности vox populi оном одушевљењу из августа 1914. године је, на несрћу, водила аналогији сломова из 1918. и 1945. године. У свом обраћању у Потсдаму, Хитлер је нарочиту пажњу посветио односу који ће нова власт имати према конфесијама. Хитлер је жељeo да себе представи као заштитника хришћанства, последњег крсташа који се бори против безбожника. У томе је и успео остављајући своје противнике међу римокатоличким и евангелистичким теолозима без аргумента.

Но, право лице Хитлеровог режима који је хришћанство сматрао једном од јеврејских секта, убрзо ће се показати. ■

Наставиће се...

Владан Костадиновић

НАПОМЕНЕ

1. После победе у рату са Француском и царом Наполеоном III, у Версају је у јануару 1871. године под пруским царом Вилхелмом I и канцеларом Оттом фон Бизмарком проглашено Друго Немачко царство. Царство је уређено као савез до тада самосталних монархија, али без источног дела првобитне Немачке, односно Аустрије која се током неколико векова развила у самосталну државу. Конкретно, Немачко Царство је 1871. године састављено из 4 краљевине, 11 војводстава, 7 кнежевина и 3 слободна града.
2. Eberhard Rohm, Jorg Thierfelder, Evangelische Kirche zwischen Kreuz und Hakenkreuz (Bilder und Texte einer Ausstellung), Calwer Verlag, Stuttgart 1981, стр. 6; Овде треба навести да су се покрајинске цркве разликовале како по својој партиципацији у свеколиком духовном и друштвено-политичком животу Немачке. Најбројнија је била покрајинска црква Прусије са око 19 милиона верника, а најмање су биле цркве Биркенфелда и Либека са око 50 хиљада верника.
3. Немачки хришћани су евангелистички унутарцрквени покрет чија је идеја водиља био националнорелигиозни идеализам. Узор у спровођењу сопствене „мисије“ видели су у програму и деловању Хитлерове партије. Сматрали су да ће увођењем постулата нацизма у цркву отелотворити свој идеал. Скоро сви припадници ове црквене фракције су били чланови Националсоцијалистичке радничке партије. Свој успон започињу 23.7.1933. године, победом на црквеним изборима. Наиме, Хитлерова жеља је била да уједини обласне цркве у једну, цркву царства или Reichskirche. На овим изборима је за рајх-бискупа изабран кандидат Немачких хришћана - Лудвиг Милер, који је као Хитлеров помагач из времена пре 1933. године, уживао његову подршку. Немачки хришћани желели су да се, аналогно апсолутизму нациста у државном апарату, интронизују у Евангелистичкој цркви. Ово се на крају није свидело непредвидивом Фиреру који је одбио да да подршку у новембру 1933. године, када је на сабору у Берлинској спортској хали Свето писмо „очишћено“ од „оријенталних изопачености и паганских Исусових пројава“ (види Andreas Lindt, Das Zeitalter des Totalitarismus, Stuttgart 1981, стр. 164).
4. Први сабор ове цркве одржан је од 29-31.5.1931. године у Вупертал-Бармену. Овај сабор је објединио Свештеничко удружење, слободне Исповедне синоде (обједињених на сабору у Бармену 3-4.1.1934. године) и управу оних покрајинских које нису припадале Рајхсцркви (Бајерн, Баден-Виртемберг, Хановер). Овај покрет унутар Евангелистичке цркве исказан у имену Исповедна црква, требало је да се, темељеши на дијалектичкој теологији, огради од прозаичног етнофилетизма чији су пропагатори еклисиолошко питање решавали темељењем цркве на Фиреру. Од почетка је Исповедна црква иступала као једина Евангелистичка црква у Немачкој. Због свог опозиционог деловања историјат Исповедне цркве под Хитлером је у потпуности оправдао њен назив.
5. Andreas Lindt, Das Zeitalter des Totalitarismus, Stuttgart 1981, стр. 181
6. Параграф 43 Вајмарског Устава; види Informationen zur politischen Bildung 251 (Überarbeitete Neuauflage 2000), Nationalsozialismus I (Von den Anfängen bis zur Festigung der Macht), München 2000, стр. 9
7. Параграфи 46 и 47 Вајмарског Устава; види Исто стр. 9
8. Франц фон Папен је био вођа римокатоличке партије центра и канцелар Хинденбурговог кабинета у периоду јуни 1932. - јануар 1933. године.

МАНАСТИРСКЕ АРХИВЕ

ДВОВЕКОВНИ ПОМЕНИК ДРАЧКИХ МОНАХА

Петар Ж. Петровић, недовољно признати истраживач етно-историјских прилика у Шумадији, сачинио је, на основу објављене грађе, али и по пажљиво прегледаним записима на књигама и натписима на гробним споменицима и фасадама манастирског храма, врло детаљан каталог манастирске братије од времена обнове (1734) до средине XX века. „Каленић“, доносећи ове записи, чува од заборава часне молитвенике драчке, уз наду да и ово време може дати сличне подвигнике.

Пре обнове манастира 1734. споменут је 1731. године драчки игуман Леонтије. Храм манастирски обновљен је и живописан за игумановања јеромонаха Герасима. Године 1762. био је игуман Теодосије, а по печату који је отиснут 1769. дознаје се за јеромонаха Михаила, затим 1786. за јеромонаха Филима, 1791. године за јеромонаха Исаја Јовановића. Од 1791. до 1796. године био је драчки игуман Исаја, родом однекуд из Војводине. Од 1796. до 1820. године био је игуман Максим. За његова игумановања дошло је народно ослобођење од Турака 1804. године. Максим је био самоук, па је у цркви више метанисао него што је знао да чита, пише и пева.

На једној надгробној плочи у манастирском дворишту исклесан је натпис: *Овди почивају кости љоја Пејира из села Добринца, приде и престави се на 1818. И ову стијену постапави ћосиоја (кнегиња) Љубица на 1825.* У дворишту поред јужног зида цркве постављена је сива надгробна плоча с натписом: *Овде почивају кости раба Божијег јереј Антоније, јеромонах Рафаил, јеромонах Симеон Максимовић и љоживе леји својих 625 (?62 или 25) и престависа мца септембра 12-го-1824.* Он је и у натпису који је уклесан на спољашњем јужном зиду цркве: *Здје почиваје раб Бжи јеромонах Симон.* Године 1826. био је игуман Драче Јоаким Јовановић. Јужно од његове плоче постављена је бела мраморна плоча с натписом: *Овде почивају кости раба Божијег јереја Миливија Антонијевића села Прњавора м. Враћевши-*

ничкој, љоживе леји 38, престави се 2-ог априла 1828. и године смртина чаша (с графичком представом чаши). Око 1840. године био је девет година игуман Максим из села Конјуше. Максима је заменио наме-

ник Димитрије Црногорац. По свој прилици манастирска црква је тада постала мирска. У „Прегледу свију у Србији находењих са манастира“ за 1837. годину није уписан манастир Драча. По М. Ђ. Милићевићу, када је комисија те године пописивала манастире у Србији, храм манастира Драче био је тада мирска црква, па су касније, не казује се када, у њега дошли калуђери. Димитрија Црногорца заменио је прота Јован, па поп Михаило, после њега поп Тома, кикојевачки парох. За управљања мирских свештеника, манастир је материјално опадао. Зато је 1845. године постављен за старешину Драче враћевнички јеромонах Доситеј, с тим да Драча буде у поседу манастира Враћевшице. Доситеј је премештен у манастир Рајиновац у београдском Подунављу, па је његово место заузео враћевнички јеромонах Серафим.

На манастирској књизи „Сијасет чудеса...“, Београд 1837, која се налази у манастирској ризници, записано је: *Књига ова принајдлежиј кругу осмалих књига јерођакона епископској Венедиктија Рафаиловића, цена 3,5 цванцика, у Чачку 17. новембра 1848.* Венедикт се спомиње као драчки јеромонах 18. маја 1851. године, па је на манастирској књизи бр. 36 записан 18. маја 1860. као протосинђел у Петрограду.

Београдска митрополија послала је 1851. године у манастир Драчу на одмор јеромонахе Јеротија и Максима (трећег), који су били однекуд из тадашње Старе Србије. Они су стigli у манастир Драчу 6. октобра исте године

и нашли манастир у поседу Враћевшице. На заузимање власти, Јеротије је постављен за намесника Драче, а Максим за сабрата. Јеротије је умро 17. новембра 1855, па је на његово место постављен сабрат Максим. Пошто је манастир Драча привредно јаче напредовао од манастира Враћевшице, то је Митрополија наредила да манастир Драча буде посебни „општежителни манастир“, а за намесника је поставила Максима, па убрзо и за игумана. Године 1861. манастир је опслуживао игуман Максим са два калуђера.

У Драчи је умро и код манастира сахрањен 1858. боговађски архијерандрит Григорије Илић. А на спољашњем зиду олтара уклесан је натпис: ... мартија јеромонах Севастијан, престави се 1864. год.

На манастирској књизи бр. 61 чита се: *Сеј јесћи књига Филића Ђакшића, кући 1859.* Филип је примио

монашки чин и добио име Филотеј. У предворју на јужној страни записано је без датума: *Филоћ из Маслошеве*. По записима у манастирским књигама Филотеј се спомиње 1865-1867, 1877. Он је записао на манастирској књизи „Собрание...“ Д. Обрадовића: *Из књига јеромонаха Филоћеја 186. год.* На другој књизи записано је 25. јула 1873. године: *При надлежи књигама и гумана Филоћеја Драчког.* Под торња-звонаре пред улазом у цркву поплочан је разнобојним речним облуцима у виду мозаика: два круга, у једном је шестокрака звезда, а у другом Соломоново слово и запис: *Симон монах у време гостодина Филоћеја Ђашића, родом из Маслошева.* Међу гробовима у манастирској порти подигнут је надгробни стуб, на коме је покојникова слика на порцелану и с натписом: *Филоћеј Ђашић, бив. старешина ман. Драче, рођен у Маслошеву 1834. г. посвећен у чин свештенички 1860. г. умро је 14. октобра 1891. год.*

Запис на манастирској књизи бр. 147: *Грешни во јеромонах дође из шабачке околине које управљеније у овај мр Драчу 1869. г. Михаил мар. Тодоровић при архимандрију г-ну Глигорију Илићу Ваљевчанину 1. јула 1869. Драча.* На књизи бр. 64 записано је: *Из књига јеромонаха Пајсија Павловића, на дар од Тасе Ђорђевића из Крагујевца 1869.*

Међу гробовима монаха у манастирској порти постављена је надгробна плоча, с горње стране овална; на стубу у облику крста је покојникова слика на порцелану и под њом натпис: *Александар Протић, свештеник забојнички, рођен 1820, умро 21. марта 1877. Стогодишик љодиљи оцу захвални синови Божидар, Тодор и Лазар.* Међу гробовима је стуб од белог мрамора са сликом покојника на порцелану и натпис: *Овде љочива Алекса Ђурић, свештеник и професор, рођен у Гргици 1838, умро 1. маја 1884, вечна му љамај.* На књизи „Перва поњатија“, Београд 1847, записано је: *Љубомир Гошић проучио у м. Драчи при старешини г- архим. Јоаникију Митровић 1893-1895.* Тада је у манастиру био и јеромонах Гаврило Марковић. На књизи „Земљописне слике“ од Св. Ј. Здравковића, Београд 1873, записано је: *Прочијао све по реду што љише Мирон Божић, јеромонах у ман. Драчи, б. окт. 1896.*

У почетку XX века био је старешина манастира јеромонах Гедеон

Сесијинство манастира Драче седамдесетих година XX века

Томић са сабратом јеромонахом Иларионом Светогорцем. Они се спомињу и у једном запису на манастирској књизи 11. јула 1902. Године 1918. био је старешина манастира Вићентије Јовић. Он је посетио Драчу 10. јуна 1935. године као јеромонах и старешина манастира Грачанице у оставци. У 1925. години био је старешина манастира Рувим (Радосав) Павловић, родом из левачког села Польне. Он је од 1914. до 1918. године био у Лондону. У народу је био познат као врло „начитан“. У једном запису од 11. септембра 1934. године стоји: *Обиљох своју свећу обиљел у којој сам служио седам година као старешина м. Драче, јеромонах Доменићјан* (иначе се раније не спомиње). Књига бр. 53 има запис: *Прочијао Мирон јерођакон 19. септембра 1935.* Исте године посетио је манастир Душан Стојшић из Шида и ту га је братски дочекао старешина манастира Мисаило. Међу монашким гробовима постављена је надгробна плоча монаха Стевана Јовановића, из ваљевске Осечине, родио се 1908, умро 1936, надгробну плочу поставио брат Марко. Од 1937. до 1943. године био је старешина манастира драчки пострижник Данило Здравковић, са сабратом Авакумом Јовановићем. На манастирској књизи бр. 122 записано је 15. августа 1939: *Грешни Михаил монах, а на другој књизи: Данас 20. јула 1941. дођох у ову свећу обиљел м. Драчу, где сам премештен за сабраћа овог м-ра после проведених шест година у ман. Благовештењу Дамјан јеромонах.* Он је из Драче премештен 1943. године. На књизи бр. 76 потписана је 9. марта 1949. године игуманија Косијана. Запис на књизи бр. 23: *Примиле смо управу манастира Драче 17. септембра 1952. године, монахиња Јулијана (Бајић) и монахиња Варвара (Гајић).*

Обе монахиње биле су из левачког села Ратковића. Од њих је примио управу 1955. године јеромонах Хризостом Пајић. Он је дошао из манастира Витовнице, у Млави, с братством: јеромонахом Климентом Лазићем, монахом Кирилом Вешковићем, монахињом Мартом Станојевићем и искушеницима Мирославом Ристићем, Јеремијом Дуканцом и Владаном Лазићем. Хризостома је наследио јеромонах Данило, који је предао манастирску управу 1958. године игуманији Јелени Јокић.

Међу гробовима монаха постављен је камени стуб с натписом: *Великој добријворки ове свеће обиљели монахињи Теодори-Андромахи Аранђеловић, рођеној 10. октобра 1888, + 18. октобра 1959. и њеној сесији Марији Николић, рођ. 30. јануара 1886, + 1. јануара 1956. Сиомен љодиже и гуманија Јелена са сесијинством манастира Драче.* Ту је и гроб монаха Јована Николића који је умро 1968. године.

Из ближе прошlostи манастира Драче вредно је споменути и ове личности. На руском Еванђељу по Матеју, окованом сребром, које се налази у манастирској ризници, има овај запис: *Сиа свајаја и боженсћијенаја книџа Нови завјет ојкући раб божји Радое Божић од села Чумић за свој вјечни стомен и сво домаћи... за здравље вјечни љомен да им... сјасеније и свећи Христов Николај буде љомошиник и љокровијел, септембра 1. дан 1803.* Поред олтара постављена је надгробна плоча од сивог мрамора с натписом: *Всем живишијим оји Господи смери, љонеже вас јесми Господњи љерсји благородног љоњашајија Радоје Божић, љерговца... из села Чумић... (следе стихови псалмопевца), љоживе 78 лети, умро 1820.* На његовом масивном надгробном крсту од јасписа нема натписа.

На улазним вратима у цркву је запис: *Сија вратиа огради, обнови Обрад Благоевич из села Драча оцу за душу, живим за здравие на 1818.* На икони Св. Богородице с дететом записано је: *Прѣјаја Биће сїси и помилуј раба твојега књаза сербскага гдара Милоша Обреновића, супругу и чад их 1825.* На надгробној плочи код јужног улаза у манастирски торањ чита се овај запис: *Овде ђочијају костији Јована Вукмановића из села Срезојеваца, нахије Рудничке, који са својим зетом српским господаром Милошем Обреновићем код Пожаревца прошив Турака ђубе у 23. години његова возраса. Сесира његова књаџиња србска госпођа Ђубица постави му белез овај у 1825. години, месеца јулија 30. дан. У предворју под ликом св. Николе изнад улазних*

врата је натпис: Сеи образ стаћо оца Николаја обнови својим штапом блађочестиви христајани Никола Ђурчић, ош села Драче, за здравље себе и својим чадом вечни ђомен, 1825.

Јужно од олтара, за око 2 метра, положене су две старије надгробне плоче, обе без натписа и орнамента. Поред северног дела олтара је бела надгробна плоча с натписом: *Овде ђочијају костији раби божој Марии, супруги Петра Тойаловића поживиши 48 лећи и представивши се 29. јуниј 1828. лећа.* Јужно од ове надгробне плоче су делови оштећене плоче с натписом: *Зде ђочијаји Илија кнеза Груженског...* До ње је повелика надгробна плоча од јаспика на гробу Петра Топаловића, из села Грбица, који је за време Карађорђа био вођа Лепеничана, а од 1815. груженски кнез. Слова на његовој плочи су гажењем готово истрвена, једва се чита његово име и презиме. Поред торња-звонаре сакрањен је 1829. године прослављени народни јунак из Другог устанка, сеоски кнез Јован Димитријевић, из оближњег села Добраче. На његовој надгробној плочи исклесан је нат-

пис: *Овде су костији многојаслуженој војводе српској Јове Добрачанина.*

На руском Требнику из XVIII века има запис: *1831. лећио, село Вучковци, ову истију книгу ојкуши раб Божи Пејтар Барлов себе, своме дому за здравље и вечни ђомен. Бог да ћа благослови. На коричном листу је запис: Село Дреновац, ову истију книгу ојкуши благословени Милета Сокич... своме дому за здравље.*

На деловима сломљене надгробне плоче од белог мрамора код северног олтара чита се натпис: *Зде ђочијаји раб божи Станислав... вановић из села Прњавора, престависа марта 29-ог 1832.* Непосредно од североисточног дела олтара постављена је надгробна плоча од првеника јаспика, са исклесаним у врху крстом у кругу и са мртвачком главом између укрштених голеница у дну. Између крста и главе је натпис: *Стан јушичје прочијаји ужасни надпис овој ћроба који покрива шело блажен ђочије рабиње божије Ружице, рођене у месецу Чумићу 14-ог августа 1821. лећа од родитеља Милоја Р. Божића и матере Мили-*

це и у 16 години младости своје ступиши у брачни сојуз с Милошом Тойаловићем у Краљевицу 29. септембра 1837. лећи и после његовог смртног брачног живота преставиши се у Краљевицу 14. декембра 1838. на велику пефал родитеља и на неутишну жалост браће, сесија и целе фамилије. Печалиши ушешими родитељи кћери својој Ружици поставиши за вечито сјоминание овог мраморни знак. На оштећеном надгробном крсту од јаспика исклесан је изванредно успелим словима део натписа са њене надгробне плоче, али по овом натпису Ружица је умрла „20-ог декембра 1838. л.“

Спља на западном зиду цркве уклесано је: *Дјах Алекса Прокопић 1840.* Спља до јужне певнице постављена је надгробна плоча

од првеника пешчара с натписом из друге половине XIX века: *Ова сиена покрива костији по... Петровић из села Лужница, поживе лећи 24, представи се месеца јану...*

На књизи „Историја о последњем разарању града Јерусалима“, Београд 1857, записано је: *Прочијајо Илија Јовановић, Македонац 30. октобра 1902.* На спљашњем зиду олтара исклесан је иницијал: *I. јан. в 1911 СМС.* На књизи бр. 123 записано је: *Младен С. Пуковић, ћак Јри ман. Драчи код Краљевица, 9. маја 1912.* У књизи уписивања посетилаца забележено је 12. јула 1941: *У време гоњења Срба од стране хрватских усташа побегао из наше наћијене Босне и нађох склониште у овој српској свећини, коју појеђише наши праједови... избеглица Миладин Гарин, богослов из Праче код Сарајева.* Запис се наставља: *Истини судбина нашла је и мене, па се и ја склоних у ову српску задужбину, Лазар Здравковић, ћак избеглица из Земуна дошао 4. октобра 1942. у м. Драчу, био до 7. фебруара 1944.* ■

Петар Ж. Петровић

ЦРКВЕНО ГРАДИТЕЉСТВО У ШУМАДИЈИ ОД ПАДА ДЕСПОТОВИНЕ ДО ОБНОВЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

Са истином да се у нашој историји уметности врло мало пажње посвећивало историјским приликама у време градње старијих шумадијских манастира и цркава, као и њиховим стилским одликама, слаже се и факат да најмање проучавано раздобље старе српске архитектуре јесте оно између пада под турску власт и обнове Пећке патријаршије. Један од ретких аутора који ову територију и ово доба озбиљније истражује јесте Марица Шупут, чија најновија сазнања о неким шумадијским манастирима и црквама преносимо у овом броју „Каленића“

Добро је позната чињеница да се у оквиру моравске архитектуре, стилски јасно обележене, појављују споменици на којима је у појединачним елементима видљиво ослањање на дела првог великог раздобља српске монументалне архитектуре: као најрепрезентативнији пример узима се црква манастира Ресаве са својим романско-готским бифорама и карактеристичним аркадним фризом. Враћевшица је други пример који се наглашено везује за српску архитектуру 13. века. Треба додати и чињеницу да су новија теренска испитивања показала да је тип једнобродне куполне цркве био много више распрострањен на подручју Деспотовине, него што се раније мислило. Те чињенице упућују на закључак да целине не треба посматрати у строгом стилском одређењу. Многи међу споменицима моравске Србије немају једно или друго битно обележје стила: бочне конхе или камени рељефни украс уз систем особене обраде фасадних површина. Узимајући у обзир двојност стилских обележја моравске архитектуре, В. Ј. Ђурић је, пишући о скupини цркава у Зети у доба обласних господара, уочио да се једновремено са моравском триконхосном грађевином ту подижу и цркве у којима се наставља рашка градитељска традиција, и то у обли-

Црква Преображења у Горовичу,
поглед са североистока

ку доспелом са подручја моравског градитељског стварања.¹ Вероватно је да се и у црквеном градитељству на осталом тлу догађало исто, односно да су, упоредо са великим моравским споменицима, као узори за подизање нових грађевина служили и они који би се могли ставити у ток рашких градитељских традиција. То изгледа утолико вероватније што су и нарочици и мајстори могли бити мање осетљиви на стилске разлике између онога што се везује за једну или за другу традицију. Није познато да се било где у областима о ко-

јима је реч, наставио карактеристични моравски клесарски рад, као што, с друге стране, као битно обележје рашке градитељске традиције стоје правоугаоне певнице, а нема података о неким другим својствима рашке архитектуре.

И за једне и за друге споменике особена је слична концепција простора: једнобродна црква са куполом на средини и, готово истоветна, горња конструкција и структура на којој та конструкција почива.

Све што је претходно речено води закључку да је у питању континуитет градитељског рада. Његове су размере биле скромне, као што су скромне биле и материјалне могућности у којима је стваран.

Натањање градитељске традиције у крајевима северно од Саве и Дунава на измаку државне самосталности, када се настојало да се у њима успоставе нова средишта духовног живота, било је утолико једноставније што се радило о подручју на којем српски народ живи и пре трагичних догађаја који су изазвали његово масовно померање према северу.²

Шта се догађа у црквеном градитељству у крајевима јужно од Саве и Дунава?

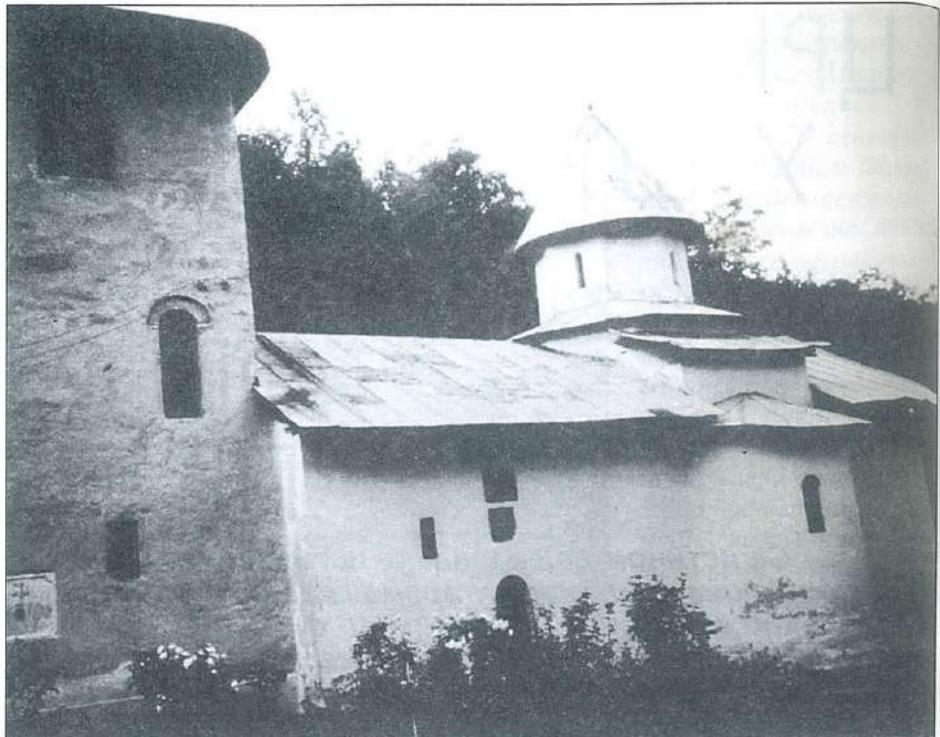
Познат је степен проучености тих крајева: археолошка истраживања нису остварена у задовољава-

јућим размерама, а ни историјски извори о споменицима нису довољно проучени. Обавезна опрезност коју такво стање налаже не искључује, међутим, могућност да се доиста, у невеликом броју споменика, покуша да препозна градитељски рад из епохе после пад Деспотовине. Треба одмах рећи да су околности у којима се ту стварало биле само унеколико различите од оних у северним крајевима. Стога се претпоставља да ни градитељски токови нису били битно другачији. Разлика у односу на северне области је, пре свега, у томе што овде стоје и велики споменици моравске архитектуре, затим и цркве чија је изградња била прекинута турским освајањима и, најзад, храмови, у мањој или већој мери оштећени у време честих турско-угарских сукобљавања. С једне стране постојала је могућност да се доврши започето, односно обнови порушено, а с друге да се изгради и ново. За сваку од могућности од значаја је било постојање моравских споменика. Било је могуће непосредно видети све што је оставило претходно раздобље, па су се једнако могли следити било споменици којима се приписују својства рашке градитељске традиције, било они други, јасних моравских стилских обележја.

Ако је реч о првима уверљиви су примери које пружају црква Св. Михаила у Борачу³ и храм Преображења у Горовичу.

Података о времену настанка цркве у Горовичу нема. Према предању била би задужбина деспота Стефана Лазаревића. Црква је грубо зидана од притесаног камена сложеног у водоравне редове; сразмерно грубо изведена је и горња конструкција, што се лако уочава пошто су горњи делови грађевине обрушени. Све показује да се ради о рустичном тумачењу облика монументалне архитектуре. По томе би црква била слична борачкој, саграђеној 1553. године. То наводи на помисао да је и Горович настао приближно у то време. Недавно су на овој цркви предузети археолошка истраживања и конзерваторски радови. Испитивања су јасно показала да горовичка црква првобитно није била троконхосног облика, односно да су постојеће, полукружне бочне конхе из времена једне од познијих обнова, вероватно из XIX века. До сада је црква била описивана и представљана као триконхосна. Уп.: Археолошки споменици и налазишића

Црква манастира Вољавче, поглед са југозапада

у средњовековној Србији. II Централна Србија, Београд 1956, 133-134 (са старијом литературом). Сада се tako јасно види да је црква и првобитно имала припрату, а не најкадно подигнуту како се претпостављало. Уп.: Исто, нав. место. Према садашњем стању истраженошти, црква у Горовичу била би једнобродна грађевина са, изнутра и споља, полукружном апсидом на истоку; са куполом изнад средњег дела; са уским западним травејом и припратом на западној страни. Остаје проблематично којих димензија је била припрате, пошто је читав западни део грађевине био порушен, па је у обновама сасвим преиначен. Наиме, чини се да је приликом обновљања цркве до краја био срушен зид између припрате и наоса, па су простори некадашњег западног травеја и припрате обједињени у простор тада западног травеја, испред којег је дозидана нова, сасвим уска припрате. Изнад средњег дела цркве била је констуисана купола, а остали делови простора цркве били су засвођени. Предложена реконструкција првобитне целине произашла је из непосредних опажања. Тако завршетку истраживања и објављивања извештаја и документације, првобитни облик цркве можиће поуздано да се реконструише.

Материјал од којих су грађене њихове фасаде и поткровни фризови аркадица, лако откривају да су поручилац и градитељ за узор иза-

брали Враћевшицу, чије су камене фасаде фине обраде, завршене аркадним фризом, настале по узору на Ресавске.⁴ На примеру односа Враћевшице према Ресави јасно се види до које мере се ктитор угледа на главно дело свога владара: велики челник Радић Поступовић у односу према деспоту Стефану Лазаревићу. Постоји разлог да се верује да су непознати ктитори Горовича и Борача имали сличан однос према ктитору Враћевшице. Значило би то, у овом случају, да је у времену после пада Деспотовине, на подручју средњег дела Србије, личност Радића Поступовића за оне који су се појавили у улози ктитора, уживала посебан углед. Од свега би овде било најважније то што се може уочити потреба за континуитетом.

У градитељским делима која следе споменике моравских стилских обележја не треба очекивати триконхосна решења репрезентативних размера. Моравска традиција продужава се у таквим споменицима као што су црква у Орашју⁵ и триконхоси сажете варијанте. Уочљиво је неколико споменика у средњој Србији, добро познатих, али хронолошки несигурно одређених. Таква је, на пример, црква манастира Вољавче. По једној претпоставци могла је бити саграђена крајем XIV или у првој пловини XV века; по другој, средином XV столећа.⁶ С друге стране, обележја архитектуре цркве би говорила да је могла бити

саграђена у времену после пада Деспотовине. Ако се изузму оправке и презиђивања која су учинили охридски мајстори 1797. године, искључиво у горњим деловима цркве манастира Вольавче може се рећи следеће. Оновни просторни распоред и структура везују грађевину непосредно за моравску архитектуру. Међутим, материјал којим је грађена (ломљен и притесан камен), груба обрада, облици (изнутра и споља полуокружне конхе), и мале димензије цркве упућују на решења која настају у позније време, што би дозволило да се претпостави да је црква Архангела Михаила у манастиру Вольавчи настала у време о којем је овде реч. Тада је она могла бити изграђена на затеченим темељима неке моравске, било незавршене, било порушене цркве. Драча, настала у XVIII веку⁹, крије у својим темељима, па тиме и у општој концепцији простора, старије решење.¹⁰ Слично би се могло рећи и за Дивостин.¹¹ Каменац је, по предању,

из доба деспота Стефана. О времену његовог настанка можда би неке податке могао да пружи натпис, уколико се он и очува испод новијег из 1870. године, за који је претпостављено да једним делом понавља садржак старијега. Ако је томе веровати, године 1547. уз западну страну цркве био је дозидан нартекс.¹² Гринчарица привлачи пажњу по предању које се везује за настанак цркве. Сасвим је слично оном које је често бележено у вези са скupином цркава у источnoј Босни и западној Србији. То је да су све биле подигнуте у време краља Драгутина, или Милутина. У вези са Гринчаричом посебно треба нагласити да изнад улаза у цркву стоји натпис према којем је цркву, посвећену Св. Николи подигао игуман Максим са братством, у време султана Сулејмана¹³. Црква Св. Јована у селу Орашију, обнављана у XVIII и XIX веку¹⁴, више него други из читаве скупине споменика, открива карактеристичне трансформације и деформисаност триконхосне основе, да је сигурно могла настати у времену између 1459. и 1557.

године. Црква у Орашију и није триконхосна грађевина у правом смислу; у питању је једнобродна грађевина са куполом и бочним конхама које не излазе из равних бочних зидова.

Иако би се о архитектури свих поменутих споменика тешко могло говорити пре него што се изврше потпуне археолошко-конзерваторске опсервације, уочљиво је да код свих основни репертоар детаља у простору и у конструкцији потиче из фонда моравске архитектуре. Међутим, неки битни елементи моравског градитељства изостају. То су куле-звоници изнад припрате и камени пластични украс. И једно и друго такође говори да је реч о споменицима насталим после пада Деспотовине. Када су у питању куле-звоници, јасни су разлоги њиховог изостављања. Строгим турским прописима било је стриктно одређено када и како су се звона смела оглашавати. Ограничавањем употребе звона нестала је и потреба за подизањем звоника. ■

Марица Шупут

НАПОМЕНЕ

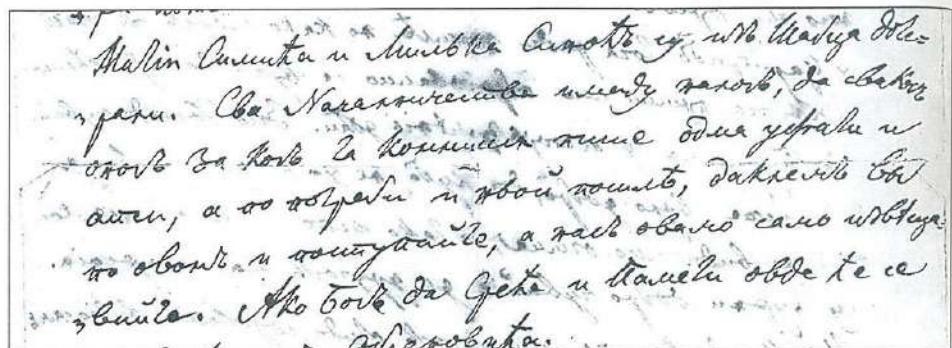
1. В. Ј. Ђурић, *Црна Гора у доба обласних господара*. Умјесто у: *Историја Црне Горе*, књ. II, т. 2, Београд 1970, 433
2. М. Спремић, *Први пад деспотовине у: Историја српског народа*, књ. II, Београд 1986, 248. О грађењу цркава на тлу Угарске и пре kraja XV века сведочи и була папе Николе V, којом је Србима било обезбеђено подизање девет манастира. В.: С. Ђирковић, *Српски живот на новим огњиштима у: Историја српског народа*, књ. II, 444.
3. Црква је саграђена и осликана фрескама 1553. године, о чemu сведочи натпис изнад портала цркве. В.: *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, Београд 1956, 155-156, где је омашком одштампана 1553. година. Археолошким испитивањима потврђено је да је црква подигнута на месту неке старије грађевине. В.: Р. Финдрик, *О радовима на конзервацији архитектуре цркве у селу Борач*. Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе Србије X, Београд 1974, 91. Од те старије грађевине остали су само незнатни трагови испод источног дела постојеће цркве. Тај податак има значаја утолико што показује да црква у Борачу заиста јесте била из темеља подигнута 1553. године, како и стоји у натпису. То значи да облик цркве из XVI века није био ни на који начин одређен обликом претходне грађевине. За архитектуру цркве В.: М. Шупут, *Споменици српског црквеног градитељства XVI-XVII век*, Београд 1991, 33. За проблематику старије цркве В.: В. Ј. Ђурић-Г. Бабић, *Полег уметності у: Историја српског народа*, књ. II, 181; Б. Јовановић, *Борач и Ческин. Прилог проучавању средњовековних градова у Србији*. Историјски гласник 1-2, Београд 1985, 14, 24.
4. Сличности у обради фасаде Ресаве и Враћевшице одавно су опажене. В.: Ђ. Бошковић, *Неколико ојсервација о Манастиру у: Моравска школа и њено доба*, Београд 1972, 263-267 (са старијом литературом); Р. Станић, *Манастир Враћевшица* ed. Управа манастира Враћевшица, Краљево 1980. Такође је већ раније указано на сличност обраде фасада Враћевшице и Горовича, В.: В. Ј. Ђурић и Г. Бабић, наведено дело, 186.
5. *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 146 и сл. 112 на стр. 147.
6. Исто. 124, 128. Према једном познијем извору требало би да је Вольавча задужбина Михаила Кончиновића. О том извори и личности ктитора В.: Г. Бабић, *Друштвени положај кипарства у Деспотовини у: Моравска школа и њено доба*, 145 (са старијом литературом).
7. Б. Вујовић, *Уметност обновљене Србије, 1791-1848*, Београд 1986, 91-94.
8. *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 124.
9. Црква је изнова саграђена 1735. године као задужбина Станише Марковића-Млатишума. Ул.: М. Костић, *Станиша Марковић-Млатишума. Оберкапетан крађујевачки, 1664-1741*. Гласник СНД XIX. Скопље 1938, 181-182 (са старијом литературом); *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 134-135.
10. Осим писаних података, о постојању старије цркве сведоче и њени материјални трагови идентификовани приликом археолошко-конзерваторских испитивања, која је пре више година извршио Завод за заштиту споменика културе Крађујевца. Извештај о радовима још није објављен.
11. *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 140. и сл. 98. на стр. 139.
12. Исто. 140. О Каменцу је недавно писано поводом једног надгробног натписа датованог 1660. годином, в.: С. Кесић, *Надгробни напис на цркви манастира Каменца*. Гласник Друштва конзерватора Србије 16. Београд 1992, 112, 112-115.
13. *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 141-142; Љ. Стојановић, *Стари српски зајиси и написи*, I, 673.
14. *Археолошки споменици и налазишта у средњовековној Србији. II Централна Србија*, 146; Б. Вујовић, нав. дело, 92.

Прилог мученичком страдању

ЕПИСКОП ШАБАЧКИ МАКСИМ (САВИЋ)

О Максиму (Савићу), епископу шабачком (1839-1847), сачуван је мали број историјских сведочанстава. Најпотпунији животопис овог архијереја и страдалника сачинио је епископ шумадијски др Сава (Вуковић) у два знаменита дела: *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд - Подгорица - Краљевац 1996, 305 и Гробна месница српских архијереја, Крагујевац 1999, 62. и 63. У именослову *Српски јерарси...* владика Сава каже: „Епископ Максим рођен је у селу Вранеш, Чачански округ 1801. године. Књизи се учио у манастирима Жичи, Враћевшици и Фенеку. Замонашен је у манастиру Каленићу, рукоположен у чин ћакона од стране митрополита београдског Агатангела 1821. године, а у чин

презвитера од епископа шабачког Герасима 1824. године. Произведен је у чин архимандрита 1839. године. После смрти епископа шабачког Герасима, као члан конзисторије, буде посвећен 4. јуна 1839. године за епископа шабачког. Као присталица династије Обреновића, насиљно је уклоњен са епархије 1842. године

и заточен прво у манастир Студеницу, а потом у свом постригу Каленићу. Убијен је ноћу између 4. и 5. јануара 1847. године у конаку манастира Каленића, а сахрањен је у манастиру Каленићу.

Потврда овом животопису до дајемо и једно писано сведочанство из тог времена. Музеј СПЦ у Београду добио је недавно од Надежде Славјеков из Београда пет писама везаних за личности из династије Обреновића. У једном од тих

писама (дел. бр. 10202/1), које је на словљено „Високопочитајемиј Господине!“, али без имена, Илија Гарашани, српски политичар (једно време министар унутрашњих и спољних послова) у влади кнеза Александра Карађорђевића (1842-1858), говори, поред осталог, и о смрти владике Максима. У последњем пасусу поменутог писма Илија Гарашани пише: „Владика Шабачкиј, који се у Каленићу налазио када је српски Началник отишао, да га уфати по наредби овог Попечитељства, он је с пенџера собног скочио и ту на месту остао, даклем умро. Ето им посла, једни се турче, други вратове с пенџера ломе и тако ће им све ако Бог да иди.“

Да је скакање владике Максима кроз прозор било намерно иницирано или, што је извесније, да је његово убиство извршено с предумишљајем, потврђује и сам крај писма у коме се каже: „Сва Началничества имаду налог, да сваког оног за ког та комисија пише одма уфати и апси, а по потреби и њој пошље, дакле ви по овом и поступајте, а нас овако само извјештавајте. Ако Бог да среће и памети овде ће се сатрти корен Обреновића.

Ваш

почитатељ И. Гарашани.“

У Београду 6/1. 47.

Ово сведочанство о епископу шабачком Максиму (Савићу), настало је, односно написано, само дан после његовог уморства. Владика Максим сахрањен је у цркви манастира Каленића, манастиру свог пострига и погибије. ■

Саопштио: С. Милеуснић

Надгробна плоча
епископа Максима
у манастиру
Каленићу

ВИЗАНТИЈСКО ЦРКВЕНО ПЕСНИШТВО

Византијски песник јесте обузет црквом, али он није само теолог: његова религиозност достиже и сублимне висине лирског доживљаја у коме се религиозно спаја са естетским, Логос са Лепотом.

Религиозна песма у Византији није носила индивидуални карактер, мада је њу увек испевала одређена, често по имени позната па чак и чувена личност. Она као дело појма одређеног аутора није индивидуална и није усамљена у своме песничком бићу зато што је црквена. То не значи да је ово само песма коју прописује црква. Канонски однос цркве, њен литургички однос према њој, у ствари, изведен је из једне дубље црквености самога песничког стварања - у овом роду песништва, разуме се. Црква је доживљена као „надлично јединство“, што значи као целост једне заједнице која је невидљива колико и видљива, јер постоји у свим Христовим ученицима без обзира на то колико их је, где су, када су живели, кад ће се родити. То је један посебан вид друштвене свести, ирационално мотивисане свести која тежи божanstvu, а овоме, опет, као нечemu апсолутном и једноставном у својој сложености. Црква је, у духу библијских традиција посматрана као „тело Христово“, коме је „глава Христос“ (1 Кор 12,27; Еф 1,22-23; Кол 1,18, 24); она је организам који спаја метафизичко са физичким, и који оно што својим бићем припада свету пролазности узноси до нечега вечној, до Бога који је „све у свему“ (1 Кор 15,28). Зато је на неки начин подељено са свима све што се религиозно доживљава па тако и религиозно песништво. У Византији, религиозна песма је таква, „надлична“, баш зато што извире из једнога колективног осећања које се у самој византијској философији називало осећањем универзалности или „католицитета“ (καθολικός, свеопшти). Кроз религију Византинац доживљава своје људско биће. Истина уметничког стварања за њега може да буде истина само ако у људима открива оно што их повезује и ста-

Унутрашњи изглед цркве Св. Софије у Цариграду, VI век

вља у лични и колективни однос са божанским, оно што их све, у читавој њиховој укупности, усмерава ка томе апсолутном идеалу или призыва на њих тај идеал.

Сасвим је погрешно мислити да је таква византијска песма без емоције, рационална, и да је подређена захтеву једнога формалног изједначења као привида те духовне универзалности. Без обзира на различит ниво поједињих песничких остварења, има ту увек онолико искрености колико је има сам религиозни доживљај који иза овога стварања стоји. Међутим, ту се управо пазило да песник буде достојан своје песме, достојан у тој чистоти религиозног доживљаја. Песништво је схватано као подвиг, свет и велик, подвиг који тражи жртву и потпуно саображавање песниковог живота идеалима његовог песни-

штва. Идеал је у светости; доживљај светога, нуменозног, сакралног, корен је и основни мотив овога песничког стварања. Потреба да се изрази, основна потреба сваког уметника, јесте у овом случају на првом месту потреба испољавања свога односа према божанској, субјективној психолошкој нужности успостављања личнога односа са божанским. Али се лично не издваја из општег: зато је и овај мотив - општи, црквени мотив. С друге стране, доживљај светога као покретач песничког стварања овде је разлог потпуног идентификовања уметниковог са његовом уметничком истином - религиозног човека са његовом религиозном истином. У томе је доживљај и његова естетика, ту су његова естетска мерила. Лепо је оно што је израз божанског идеала лепоте, оно што тежи ка ступњевима на којима се налазе богонађаји изабраници лепоте. Није уопште значајно да ли се ти ступњеви достижу угледањем, или дубљом идентификацијом, или пак потпуно самосталним напором стваралачке инвенције појединца. У ствари се гледање и стваралачки напор своде на потребу тог поистовећивања „свакога са сваким“ чак и на уметничком плану. Важно је само то да уметничким стварањем овде господари закон који не трпи „да о светим стварима зборе нечисте усне“.

Веома је важно при том разумети једну од основних мисли византијског погледа на књижевно, и свако уметничко стварање: то је мисао о јединственој стваралачкој енергији, која дејствује у људима потичући од божанства као божанска, „нестворена“ енергија. Византинац гледа у акту стварања нешто божанско и вечно. Енергија стварања, креативна моћ, јесте божанска способност која се саопштава створеном бићу и којом то створено биће

постоји и наставља да ствара. Стога је у крајњој линији прави аутор свакога уметничког дела, по томе схватању, сам Бог; човек је активни божји инструмент. Активни, зато што уноси и себе лично, свој израз, ограничења и успоне своје људске природе. Али ипак инструмент, зато што без Бога нико ту не може створити ништа, дакле ништа без учешћа у мистерији самога божанског стварања (μετοχή). Генеза уметности, књижевног израза или књижевне лепоте у ужем смислу, јесте, у склопу таквих погледа, нешто истоветно са генезом света и нешто што се корени у тајнама космогоније у најширем смислу речи.

Ови општи метафизичко-теолошки постулати византијске естетике од пресудног су значаја за разумевање многих проблема византијске, а посредно и старе српске књижевности. Пре свега, проблема односа према књижевној творевини, према песми - у овом случају. Песништво је нешто божанско само када је његова тема божанско биће, или божанска истина, значи не и у свом „лаичком“ облику и садржају. Али тек такво песништво је право, и само оно је ту признато као права уметност. Од профаног се бежало као од „космичког“, а то ће рећи грешног и патвореног, што не траје дуже од једног људског века и не савлађује смрт. Међутим, према религиозној песми, духовној или црквеној песми, већ сам се њен творац односио као према нечemu што није само његово. Реч коју пише, или је ствара певајући, као мелод, носи нешто од божанске стваралачке енергије, садржи у себи, како би се то рекло неоплатонско-хришћанском мистичком терминологијом, „семе Логоса“ (λόγος σπέρματικός), Бога у малом. Зато је и сама та реч, као део „Речи“ (Ји 1,1), као њен израз, предмет извесног култа. Према њој се сам поет односи са страхопоштовањем које данашњи песник, из разумљивих разлога, уопште не осећа. За византијског песника, реч није средство интелектуалног експеримента и не живи сама. Византијски песник сматра да је посредник Речи, Логоса, да је на неки начин божји коаутор, и то одређује читав његов однос према сопственом производу, а других према овоме поготову. С једне стране, он је свестан недостатака онога људског и сопственог у томе производу; то је, онда, његово и само његово. С друге стране, он верује у божанску суштину свога

τοῦτο μ· δούσταρθρόν τα· φεστάσθι·
το· παρίτωρ· τίοῦτρόβεβκυρ· μίε·
τίγουτρόσσθην· μη φιλίσκο θάματο·
Ψκοίδες ωμέρον κοίδαστόλάρ· δύσαροι·
χορτούμεων· και δούσκοντορπόριμα· ο·
πακούεισκαιάμπηκαλθατηρμόράμψημο·
όύτος ομάρροφωρ· ο παράτωρεσσαρι·
Ο πρεστίσαν· ου μόρομποσσώμα· ολλά²
γαρκαίπιρτυχην· δρόσοσθραζλωρ· ο³
γαρλίκοσθρέπούκαλιμρδωύρ· δ·
τάρμασσόλφω· μίκλαύστεισθμέρ· μάρρο·
τούτοκράζομ· τούλαζεμβλέησσομ· και
τηρέσαμοικτρέμη· οτικαίθεισσομ·
Πρόσωπασκαμάδηφομασ· φρεστησ·
όαλαμ· κατλιμάχθησσασάθηκατωτά·
καλίδηπορτηστυχηστόμορορδάκρηφ·
δαμθήιτούτορ· εκδύλεζαστωστήπιρ
πταζίαμ· σωπούτωσθραζει· σωάμ·
πωγαράρρωτη· ιμαριάθαστράμα· ο⁴
φιλατ· τόριατρούταρωθλίψη· σωάμ·
κασκάραρτη· γρωρίεισαλάρ· τάμημ·
ιληρκρέζομ· τοράλαμδοταχωρές· καμ
τηρέσαμοικτρέμη· οτικαίθεισσομ·
ριμάτωρθούτωρφεσίκοσθρητε·
ηέμπομποσσόρρασ· φισκρίθητη·

РОМАН МЕЛОД, cod. Taig. B IV 34, fol. 174

стварања; и зато све што је добро, и трајно, све истински лепо и уметничко у своме делу он приписује Богу, а не себи. То осећање одговорности и поштовања у односу на изгворену реч, и на испевану реч посебно, подстиче византијског песника да се у своме стварању увек наслони на оно што је већ познато и провеreno као аутентична реч божанске истине, оно што је свеопшта црквена свест верификовала као израз такве истине.

Ту долази до изражaja и једна од такође битних особина византијског духовног песништва: пресудна улога књижевне традиције, предања. Као што се и сама религиозна мисао, теологија, заснива на „светом предању“ исто колико и на тексту Светог писма, тако и песничко стварање: и његов је основ предање, овога пута песничко предање. Па и то је предање освештано својом црквеном употребом и постало један вид општега црквеног предања, у коме песник тражи садржину и облик, обезбедивши се тим својим угледањем од сваког „новачења“, и

од свега уопште што би потврђивањем индивидуалне вредности ишло ка одвајању од вредности општих, универзалних, и у том смислу еклезијолошких (црквених). Зато византијски песник и мелод, творац црквеног песништва, хоће пре да опонаша и цитира неголи да тражи ново. Ако већ тражи нешто ново, онда је то најпре нова фигура, нова реч, или у већ усталјеним канонским оквирима песничког црквеног предања, које је у начелу неизменљиво.

Ту леже разлози за извесну статичност у историји византијског духовног песништва. Ако се нешто мења, мењају се облици, и то тек кроз своју црквену употребу и оправдање, а не дејством сопствене, тако рећи ауторске вредности.

Исто тако, црквена природа овог песништва и религиозно-метафизички однос самог песника према свом стварању, условили су у Византији и одређени манир песничког изражавања, који је, када се боље погледа, манир сваке хришћанске молитве. Тада је и самоунижења и

обезвређивања свога личнога, и настојање да се жиг својих недостатака и грехова избрише оним што је свеопште и што је потврђено као сакрално својом свештеним употребом, то је упадљива карактеристика оријенталне хришћанске молитве уопште. Отуда они самоизвињавајући уводи, као у песничком Мољењу Симеона Новог Теолога (XI в.) учину причешћа:

Од скврних усана
од гнусна срца
од нечиста језика
од душе оскрњене
прими молење Христе мој.

Тај основни тон смерноумља пред оним што је недостижно, сама та реч о недостижности, о неизрецивости, вечити лајтмотив о недостојности па чак и немогућности да се изрази оно што се силином инспирације ипак пробија ка своме изразу - то је, заправо, карактеристично за атмосферу молитве, а то је својствено и византијској духовној песми. Чак и када пева полетно и надахнуто, византијски песник је убеђен да муца и својим речима - кад год су „његове“ - скоро да врећа оно о чему пева. И зато читаво његово певање обично протекне у противречном утргивању између признања своје недостојности и неуморног стварања једнога достојног израза, изврсних, живих фигура, обрта и ритамско-мелодијске лепоте усхијенога људског говора.

Не рачунајући народно песништво, црквена поезија је, по речима Крумбахера, једина песничка новотворевина позногрчко-византијског доба, управо она група византијских песама која им сопствени развитак, која се као узајамно повезна целина органски, по својим унутрашњим законима развија, цвета и опада. Ту византијска књижевност достиже потпуно оригиналан дomet, и ствара нешто што се не корени у антици и не представља подражавање старијих образаца. Истина, почеци црквене поезије, „добра припреме“, настају према овим обрасцима, како у погледу језика и израза тако и у метричком смислу: у химни Климента Александријског (+ Око 215) долази до изражавања класични анапест, у Методијевом (+ 311) *Симбосиону* - хорска одн. драмска композиција песме и јампска стопа, мада с много одступања. Међутим, то су још хеленистички утицаји, и ове песме никада нису добиле право грађанства

у широј црквеној, литургијској употреби. Није се могао одржати ни антички манифести Григорија из Назијанза (+ 390), који се обилно и не без успеха служи хексаметром, трохејем, јамбом. Немају следбеника ни Аполинарије Млеђи (+ 390). Синесије (+ Око 413) и Нон (поч. В в.): овај последњи песник метрички парофразира *Јеванђеље по Јовану* пошто је већ пре тога написао свој *Стев о Дионису*. И мада ће се античке форме покаткад срести и касније, код једног Јована Дамаскина, Игњатија Ђакона, Лава Мудрог, Продрома, Манојла Фила и др., црквено песништво није могло бити изграђено на античким формалним основама. Изгледа да узрок тој појави треба тражити у новини религиозне инвенције и старојеврејским одн. ранохришћанским утицајима (Псалми) те у потреби за новим, квалитетно друкчијим изразом, а никако у заборављању песничке вештине наслеђене из античког доба. Византијска црква није могла певати скандирајући кратке и дуге слогове, јер јој то није допуштала ни нова мелодија грчког језика заснована на новим гласовним вредностима дифтонга и временском изједначавању кратких и дугих вокала и слогова подврнутих закону нагласка а не трајања, али ни тип религиозног надахнућа византијског човека - емотивни, пекторални више но интелектуални. Право византијско црквено песништво јесте песништво ритма, где се као главни принцип узима број слогова и акцент: слогови се броје без обзира на краткоћу и дужину, хијатус се занемарује, као и елизија, разлика између акута и циркумфлекса остаје непримећена. А то је све разлог што је византијској црквеној песми врло дugo оспоравана њена поетска суштина, и што се све до нашег времена, чак и после епохалних радова Питре (Pitra), Криста (Christ), Мајера (W. Meyer), сматрало да је форма грчких црквених песама у ствари - проза. Те песме се све доскора (негде и данас) упорно објављују као прозни текст, који не зна за стих и строфи. Томе је можда допринео и естетички став самих Византинца, који су црквене химне држали за прозу - наспрот класичној метрици: али, управо они су откривали да се те химне састоје из одређеног броја слогова, акцента и риме те да се од обичне прозе потпуно разликују. Крумбахер правилно примећује: „Да су своје химне Византинци сма-

трали за прозу у обичном смислу речи, не би њихове ауторе назвали мелодима, певачима, песницима.“ Управо је већ за Византинце појава ритмичке песме била нова појава, коју ни сами нису могли објаснити у складу са до тада, и тада још увек важећим поетским нормама. Много је мање разумљиво што то ни после неколико векова књижевним теоретичарима није било јасно.

У формалном погледу, у ритмичкој црквеној поезији истичу се два вида као главна: то су химне и канон. Химне (назив је лансирао В. Мајер, док се у византијској поетици употребљава назив „кондак“) су песме састављене из већег броја строфа (20 и више) исте конструкције, са рефреном и једним општим уводом: строфе се зову „тропари“. Канони су песме сложеније него химне, јер се састоје од осам или девет „ода“, а свака ода од више строфа (тропара); тема сваке оде садржана је у првој строфи, која се зове „ирмос“ и представља образац за прављење песама тематски узет из тзв. девет „библијских“ песама, које су се певале још од најранијих времена хришћанства; сваки тропар у оди мора одговарати по броју слогова и акценту схеми ирмоса. Нарочито у канонима примењен је тзв. „акростих“ (први још код Методија, затим код Григорија из Назијанза и у Акадисту, али највише тек у канонима), који је оријенталног и античког порекла. Античког је порекла и рима, која је углавном реторска фигура и не одговара у свему рими модерне поетици, а примењена је често у химнама.

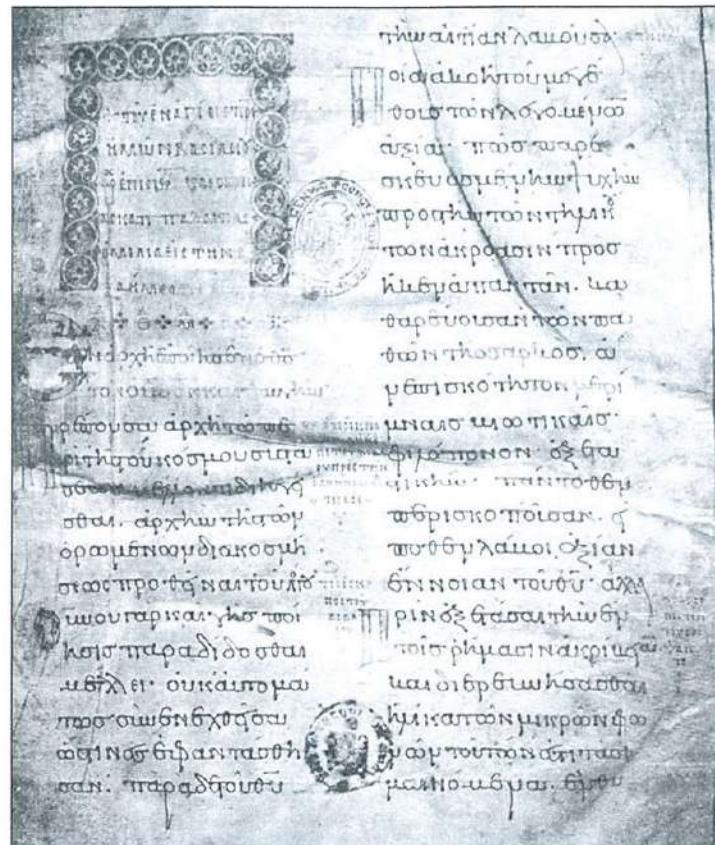
Прве песме ритмичког типа писао је Григорије из Назијанза, песник који је иначе доследан поштовао античких поетских норми. То није случајно. Григорије је лирска природа, интровертан и субјективан песник; није никакво чудо што се и он морао препустити ритму језика молитве. Његови стихови су дуги (14-16 слогова), и такви - нису могли овладати. Праве химне настају у V в. да врхунац достигну у VI и VII в. Проблем постанка овог облика ритмичке поезије остаје још неразјашњен. Можда у његовој генези леже гностичке, а затим аријанске песме III-V в. У сваком случају, чињеница је да су велика културна и духовна средишта Византије, Александрија и Кападокија, проширила обичај певања црквених химни, замењујући овима театар и мим. Пети век има већ познате химнографе: то

су Антим и Тимокле (око 457), затим Маркијан, Јован Монах, Сет и Авксентије. Следећег столећа, византијска химнографија долази до своје највеће величине, до Романа Мелода.

Ретко је који византијски песник добио тако крупне епитете као Роман. Не само што га сматрају „Пиндаром ритмичке поезије“ и „највећим византијским песником“ него се допушта могућност да Роман буде проглашен „највећим црквеним песником свих времена“ (Крумбахер). Црква је, са своје стране, суптилну религиозну инвентивност овог мелода наградила раном канонизацијом и убрајањем у знамените свеце Истока. Донекле лежандарни, подаци његова минејског житија омогућавају да се реконструишу бар неке основне околности биографије: рођен је свакако у Сирији, по народности Јеврејин; у бејрутској цркви Вакрсења био је ђакон, а у Цариград прелази за владе цара Анастасија I (491-518), где служи као свештеник и пише велики број химни (кондака) - легенда каже: целу хиљаду. Његово песништво одликује се свечаним, али једноставним и елегантним изразом, богатим фигурама, ненамештеном, дискретном драматиком. Никада не пада у грех патетичности, вербалистичко фразирање му је туђе, и тако избегава лоше стране позније византијске химнографије (VIII-XI в.). На жалост, управо је та химнографија - вероватно због своје веће литургијске употребљивости - потиснула дело Романа Мелода, и тек наше доба вакрсава овога правог песника, песника укуса, мере и дубоке лирске топлине.

Акацијис, изузетно свечана химна, један је од врхунаца Богородичиног култа или и византијске црквене песме уопште. Приписиван је цариградском патријарху Сергију, Георгију Писидију чак и патријарху Фотију, мада је Сергијево ауторство изгледало највероватније с обзиром на везивање уводне строфе Акатиста за историјски догађај разбијања аварско-словенске опсаде Цариграда 626. године. Међутим, новија истраживања формалних и садржинских елемената ове химне

све више упућују на Романа као њеног аутора. Уводна строфа је вероватно касније заменила првобитни Романов текст. Осећање екстатичне захвалности Богородици као „посредници спасења“ тече у овој химни кроз низ блиставих метафорских епитета какве је само грчки језик, а својим неограниченим могућностима прављења придева и неиспрлан у симболици. могао да начини.

У седмом веку врло добре химне певају јерусалимски патријарх Софроније (+ 638) и Максим Исповедник (+ 666).

Следећи период у историји византијске црквене поезије почев од VIII в., који је у том погледу и најплоднији, обележен је појавом канона. Творац канона је архиепископ Андреј Критиски (око 660-740). Његов Велики канон има 250 строфа. У њему ритмичка црквена песма добија изузетно велике размере и сложену, мада веома складну композицију, али њен песнички израз губи топлицу и лирски карактер: у поезију се почиње уплитати догматичка логистика, и то условљава развијање одређених стилских фигура (антитезе, поређења, игре речима) на рачун естетских и емоционалних вредности. Много већу поетску вредност имају многобројни канони Јована Дамаскина (+ 753), монаха палестинског манастира Св.

Саве, чувеног и прослављеног теолога-иконофила. Његова улога у формирању *Октоиха*, једне од главних литургијских књига византијске цркве, које су у исто време и велики песнички зборници, свакако је одлучујућа, мада је Јован био само реформатор, а не и први састављач *Октоиха*. Јован је уз то не само реформатор *Октоиха* него и редактор канона као песничке форме: скративши га на три до четири строфе (тропара) уз ирмос као носиоца теме у свакој оди, дао му је коначну структуру. Био је веома плодан песник; познати су и данас његови канони за празнике Христа и Богородице, као и важнијих византијских светаца, укључујући и канон испеван у част његовог славног песничког пртходника, Романа Мелода. Три канона (за Божић, Богорављење и Педесетницу) пише у јамском триметру, враћајући се, тако, за тренутак и не сасвим доследно, античком начелу квантитета. Његов савременик, епископ мајумски Козма (око 743) написао је такође неколико значајних канона, који нимало не заостају за Дамаскиновим, од којих је најлепши, без сумње, канон Цветне недеље. И Јован Дамаскин и Козма Мајумски примењују често фигуру акростиха.

Химнографи каснијих векова, нарочито студитска школа IX в. (Теодор Студит, браћа Грапти, Јосиф Студит, Георгије Никомидијски, Митрофан и Теодор из Смирне, Антоније, Арсеније, Василије, Гаврил, Никола и др.), мада понекад достижу висину ранијих мелода, налазе се углавном на линији опадања и поетске деградације. Израз им се губи у опширности, у замршеним или извештаченим фигурама, постаје формалистички. Патријарх Фотије, и цареви Лав Мудри и Константин Порфирогенит слаби су као песници. У XI в. химнографско је стваралаштво дошло до краја, што је донекле условљено и потпуним оформљавањем литургијског комплекса и књига. Песници XI в., као што су Јован Зонара, Никифор Влемид, Јован Мавроп и др., неће бити у стању да зауставе овај процес изумирања. ■

Димитрије Богдановић

КАКО СЕ СЛИКА ИКОНА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ

Већ у првим данима хришћанства поштовање Пресвете Богородице било је битни елеменат хришћанске побожности. Зато није ни чудо што је њу илустровала већ најранија хришћанска уметност. Доцнија стога су је илустрирала да је број Богородичних икона превазишао све остале. То није ни чудо, јер Света Дева Марија има специјално место у економији спасења, избором ње за Богородицу омогућено је да Бог постане и човек, очовековљење Христово. Зато њу црква назива часнијом од Херувима и неупоредивом са Серафимима, вратама неба, храм Бога...

Прве Богородичине слике нису се разликовале од женских фигура профаног зидног сликарства. Најстарија очувана Богородичина слика је из III столећа у Пресцила катакомби, затим катедрале у Торчелу код Венеције и осталим раним богомольјама широм средоземног подручја. Сличност која постоји између свих ликова Богородице указује да је морао постојати један пратип лика кога су се сви држали приликом извођења лика Пресвете Богородице. Као што је Христовој икони нерукотворени образ са убруса био основ за све иконе Христа, тако је и за икону Богородице узет лик оне иконе коју је урадио свети апостол и јеванђелист Лука. Са сигурношћу немамо ниједну од таквих, али када се упореде све иконе Богородице, од најранијих векова, почевши од Шпаније преко Италије и Балканског полуострва па све до Русије, видимо да Богородица на свим тим иконама има у основи један те исти лик. Она има на глави сирску капу, обучена је у дугу хаљину, огрнута првеним ограђачем са три декорисане звезде на челу и прсима, а према тексту из Светога писма.

У наручју Богородица држи Младенца Христа који нема ничег детињског у себи, није „беба“ већ је само по димензијама младенац, има мудар божански израз кроз дечачко лице које је способно да сва божанска дела учини и мудре божанске речи искаже. Лево и десно од ауреола Богородице напишу се речи, односно иницијали МР-ТУ - скраћеница грчких речи које значе Мати Божја. Младенац Христос добије као и свуда у своме ауреолу краке

крста са словима што значе - ја сам онај који јесте, а поред ауреола иницијале свога имена: ИС-ХС. Светогорска иконописна књига о цртама и изгледу Богородице говори овим речима: „У Пресвете Богородице раст је осредњи а по речима неких, од три рифа. Лице је пшеничне боје, коса тамно смеђа, очи су кестењаве и пријатне, обрве издужене, нос осредњи, руке и прсти дугуљасти. Она је била смирене, природна, неизлобива, одевала се смрно и волела једнобојно одело, што доказује њен мофорион који лежи у њеном храму.“

Икона Богородичних има као и Христових више врста, а специјално чудотворних икона. Само један руски црквени календар набраја 156 чудотворних икона Пресвете Богородице.

дица стоји анфас са раширеним рукама у молитвеном ставу, а са леве и десне стране налази се по један анђео. Овај тип иконе слика се већином у олтарским апсидама на зиду, као што имамо случај у великом олтару манастира Дечана. (Сл. 1).

Сл. 2

Икона Знамење Божје Матере

На иконама се слика варијанта типа Ширшаја небес, а то је икона Знамење Божје Матере, на којој се Богородица приказује као Ширшаја са мало молитвено уздигнутим рукама, са Младенцем на прсима у ауреолу, а према тексту пророка Исаје који гласи: „Зато ће вам сам Господ дати знак, ето девојка ће затруднети и родиће сина и надјенут ће му име Емануило“ (Ис 7, 14).

На иконама овај се тип Богородице слика већином као полуфигура (Сл. 2).

Ходићирија - Путеводитељка

Један веома распрострањени тип иконе Богородице који се ставља на иконостасе јесте Богородица Ходигитрија-Путеводитељка, Војводка цркве и хришћанства. На овој икони Богородица је приказана у фронтал-

Сл. 1

Икона Ширшаја небес

Представља отеловљење васељенске цркве, у основи јој лежи тип Оранте, при чему Пресвета Богоро-

ној пози уздигнуте главе, достојанственог озбиљног изгледа. Младенца држи на левој руци а десном показује на њега. Младенац Христос, такође у фронталној пози, десном руком благосиља, а у левој држи свитак (Сл. 3).

Елеуса-Милостива

Богородица Елеуса-Милостива је тип Богородичине иконе која приказује Богородицу у њеној материнској нежности. Док икона Ходигитрије представља Богородицу као оличење строгости хришћанске докме, дотле икона Елеуса изражава оно што људи траже и од земаљске и небеске мајке, а то је материнска нежност и милосрђе. Младенац Христос на овој икони приказан је више у профилној пози, једном руком се држи за ортак Богородице прислонивши главу на образ Пресвете. Богородица Елеуса има увек нагнуту главу ка Христу, а лице јој изражава предосећање страдања божанског Младенца, док Он - Младенац - својим нежним изразом и

ставом пружа Пресветој Мајци утешу. Икона Богородице Елеусе на иконостасу манастира Дечана пружа један од најлепших примера овог типа Богородичине иконе (Сл. 4).

Икона Богородица Умиљеније

Даља варијанта иконе Елеусе је икона Богородице Умиљеније, на којој Богородица Елеуса држи на левој или десној руци разиграног Младенца који ју је једном руком обавио око врата а другом држи за ортак сав у немирном покрету тела. Једну прелепу икону овога типа имамо у ризници манастира Дечана (Сл. 5) и чуvenу икону Мати Божја

Владимирска за коју се тврди да је насликана од апостола Луке. Године 450, за време цара Теодосија, пренета је из Јерусалима у Цариград, одакле је ову икону патријарх Лука Хризоберг поклонио кнезу Јурију Долгорукову. Прво је ова икона била смештена у једном женском манастиру код Кијева, где се по чудотворству убрзо прославила. Андреј Боголубов пренесе ову икону у Владимир. Када је Тамерлан 1395. године кренуо на Москву, буде однета у Кремљ и својом чудотворном

моћи спасе град и целу Русију од пропasti. Године 1812, пред најездом Француза, буде ова икона пренета преко Владимира у Мурон. По пропasti Наполеона, враћена је у Москву, у Успенски сабор, храм где су се крунисали руски цареви. Сада се ова икона налази у Третјаковској галерији. На овој икони Богородица је у смислу Елеусе приклонила главу Младенцу ког држи на десној руци а левом на њега показује. Младенац главом нежно миљује образ Богородице обгрливши је око врата левом руком док је десном притиснуо њен ортак према рамену (Сл. 6).

Млекопитатељница

Млекопитатељница је икона на којој је приказана Богородица како доји Младенца Христа. Ово је омиљена тема коју је неговала црква на западу. За иконографа који има задатак да прикаже само спиритуално приказивање овог људског момента био је веома тежак проблем уколико је желео да избегне овај телесни моменат. Младенац на овој икони лежи у нарочују десне руке Богородице и ставио је леву руку на дојку Пресвете Богородице. Богородица је мало наклонила главу Младенцу, а левом руком придржава дојку (Сл. 7). Леп и редак пример Млекопитатељнице у нашој иконографији имамо на живопису у припрати Пећке патријаршије.

Ходигитрија-Елеуса

Ходигитрија-Елеуса, заједнички тип иконе Богородице, веома се често сусреће и то је она икона на којој је приказана Богородица Ходигитрија у фронталној пози, али са приклонењем главом ка Младенцу, при чему је строги тип Ходигитрије ублажен. Чудотворна икона Донска Мати Божја и Јерусалимска Мати

Сл. 8

Божја изразити су тип Ходигитрије-Елеусе (Сл. 8).

Сл. 9

Богородица на престолу

Широм целе цркве и на истоку и на западу распрострањен је тип иконе Богородице на престолу. На овој икони Богородица седи достојанствено, пуна узвишеног мира на трону богато украшеном, држећи на крилу Младенца, а у седећем ставу који једном руком благосиља а у другом држи свитак. Често са једне и друге стране Богородице насликају се по један анђео или светитељ у стојећем и молитвеном ставу. Пратији ове иконе води порекло од чудотворне иконе Богородице Кипарске, која је била врло популарна после Васељенског сабора у Ефесу 431. године, а имала је циљ да прикаже Марију као Богородицу и Царицу небеску. Ова икона се веома често слика за иконостасе као престона икона, пандан престоној икони Христа Пантократора (Сл. 9).

Тројеручица

Тројеручица је необично поштovanа икона Свете Богородице у Хиландару. О Тројеручици постоји предање да је припадала св. Јовану Дамаскину (око 750) и да му је на њој зарасла одсечена шака због одбране икона у доба иконоборачких прогона. Дамаскин је из захвалности за то чудотворно исцелење дао начинити шаку од сребра, и као трећу руку, приказао је на тој икони. Отуда је икона добила име Тројеручица. Из Дамаска Тројеручица је пренесена у Јерусалим. Ту ју је пронашао Свети Сава, откупio и донео у Србију, где је по њој и главна Саборна црква у Скопљу посвећена Тројеручици. После пропasti српске државне самосталности икона је пренесена у Хиландар. У Хиландару постоји легенда како је почетком XVII века, пошто се хиландарски монаси нису могли да сложе у избору игумана, Тројеручица сама прешла из олтара и заузела игумански сто, а у визији једном старом монаху изјавила да ће од сада она управљати манастиром место игумана. Стога се од тога дана у Хиландару не бира игуман него само намесник-игуман а све игуманске почасти припадају икони Тројеручице. Ускоро после тога углед Тројеручице толико је порастао у православном свету да је њена копија 1661. године по жељи руског патријарха Никона са нарочитом свечаношћу из Хиландара пренесена у Москву. Успомену на тај дан слави Руска црква 28. јуна.

Икона Тројеручице је приказана као Богородица Ходигитрија која на десној руци држи Младенца са типом Богородице Елеусе (Сл. 10). ■

Никодим Брикић

БОГОРОДИЦА: Мати Божија, Ђева Марија. Капонска Јеванђеља не дају многе појединости о Ђеви Марији. Она је једини кћерка Јоакима и Ане (Апокрифно Јеванђеље Јаковљево), који је посветио да служи у храму. Родом је била из Назарета у Галилеји (Лк. 1,26-27); заручена је за Јосифа, име поменуто у родослову који се налази у Јеванђељу по Матеју (1,16), са циљем да се покаже да Исус по свом физичком рођењу припада јудејском народу, уписавши се у исходију давидовској линији. Због те заруке Исус је сматран сином Јосифовим и Маријиним (Лк. 3,23; 4,24; Јн. 6,24), тако Јосиф има законско, а не физичко, очиистчење над њим (Мт. 1,20-25). Ту прима благу вест од анђела Гаврила (Лк. 1,26-38) будући затим поздрављена од Јелисавете, матере Светог Јована Крститеља (Лк. 1,42-45). После рођења њеног сина Јединородног, у Витлејему (Лк. 2,4-16), она је поред Исуса у свим величим трепуцима његовога и ради обрезања, приношења у храму, бекства у Египат, проповеди у храму, чуда у Кани (Јн. 2,1), за време страдања, после чега је Ђева била повећана Апостолу Јовану (Ја. 19,25). После вазнесења Исусовог на небо (Дела 1,14), Ђева заједно са браћом Исусовом и женама које су пратиле Христа чине део апостолског круга.

КО ЈЕ БИО ЗАШТИТНИК СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ?

Пошто је хришћанство примљено за државну веру, поједине метрополе Римског Царства бираде су међу хришћанским светитељима своје заштитнике код престола Светишиња. Тако је заштитник Рима постао св. Петар, Венеције св. Марко, Дубровника св. Влахија, итд. И државе су имале своје заштитнике: Босна св. Гргура, Немачка арх. Михајла, Енглеска св. Торђа.

Заштитнике имали су и манастири, цркве, калуђерски редови а код православних Срба и породице - крсну славу.

Стално понављање имена Стефана код краљева Немањића, затим лик првомученика св. Стефана са овенчаним крстом у руци на великом државном печату и на наличују кованих новчића уверили су Јиречека да је св. Стефан био заштитник средњовековне Србије. Како је, по Јиречеку, св. Стефан, због свог имена - које на грчком значи венац царски, круну - већ „важио“ као заштитник Византије, то би он од Срба био просто преузет. Овакво преузимање или присвајање патрона било би и разумљиво и оправдано, јер је Византија била најсјајнија жижа хришћанске културе. Али, да ли је св. Стефан заиста био патрон Византије, у то ни Јиречек није био сигуран. Помињају је на могућност да се ту ради о симболици, али не налазећи неоспорне потврде ни за једну алтернативу, одлучио се за реч важио, која изражава извесну резервисаност.¹ Ако се сетимо да је Јустинијан свој прекрасни храм саградио за

Цар Константин ће даје Богородици на престолу модел града а Јустинијан модел цркве. Мозаик изнад јужних врата Св. Софије

пет година и посветио га св. Софији тј. премудрости. проглашавајући се тако настављачем Константина Великог - не можемо превидети узвишену симболику: Константин уграђује мудрост у темеље, а Јустинијан даје грађевини снагу и лепоту у жељи да засени величину и славу стараг Рима.²

Ова грандиозна симболика има и свој хришћански ореол у култу св. Стефана, који је заштитник дворске цркве у Влахерну, и симбол царства, због значења свог имена.³

Познајући Јиречекову неутољиву радозналост и његово скрупулозно бележење и таквих извора које је сам сматрао не баш поузданим, чини ми се да има основа за сумњу да је он ишта знао о Академији Пресв. Богородици. Овај академист испевао је - тако се бар верује - патријарх Сергије после успешне одбране Цариграда од симултане настале Авара. Словена и Персијанаца 626. г. У тој надахнутој химни Византинци, стојећи оборене главе, обраћају се непосредно својој Одигитрији (= Путеводитељици, Војводи) славећи је и хвалећи што је спасла свој („твој“) град.⁴

Дакле, од најкомплексније личности, патријарха и царског намесника, сазнајемо да је заштитница Византије била Богородица. Ово нас не изневађају. Као матица хришћанства, Византија је за свог патрона изабрала Богородицу, уздигла је изнад херувима и серафима, признајући јој и указујући божанске почасти. Њена функција свеопште заступнице,

због које се у државним актима помиње одмах иза Спаситеља, покрива њену улогу посебне заштитнице Византије, која долази до израза тек у мучним данима очајања. Патријарх Сергије изводи литију на море, одакле прети највећа опасност, тек уочи очекиваног општег истовременог напада и с копна и с мора, у страху да одбрана неће одолети. Предводећи поворку, за великим иконом Богородице (ову икону је, веровало се, сликао јеванђелист Лука, савременик и познаник Марије, мајке Исусове⁵), у њеној свечаној ризи, коју надносе над море - он се скрушеном моли Одигитрији да спасе свој град.

На сличан начин, с помоћу Богородице, спасен је био Цариград од Арабљана 670. г., за време цара Константина Погоната, и 716. г., за време Лава Исавријанина.⁶

Нарочито се истиче улога Богородице као посебне заштитнице Константинова града приликом његова ослобођења од латинских крсташа, дакле хришћана, њених поштовалаца, али непријатеља њенога града.⁷ Данас 25. јула 1261. ушла је никејска војска у Цариград, а латин-

ски цар је побегао. Међутим, Михајло Палеолог је тек 15. августа, на дан Успенија Богородице, свечано ушао у град Константина Великог. Народ и свештенство изашли су му у сусрет носећи икону Богородице Одигитрије, која се сматрала за дело јеванђелиста Луке. Пешице, „више као хришћанин но као цар, Михајло VIII је кренуо у свечаној поворци у Студијски манастир, а затим, уз одушевљено кличање народа, ушао у Св. Софију. Овде, у највећем и најславнијем византијском храму, у коме су крунисани стари византијски цареви, патријарх је септембра исте године крунисао Михајла VIII и његову супругу Теодору старом царском круном“.⁸

Када је реч о Богородици као заштитници, не смемо губити из вида да су на њу пренесене разне добро разграничене функције паганских женских божанстава. Хришћани су ове функције повезали и усагласили са најважнијим догађајима из живота Богомајке, па су лик Богородице сликали са устаљеним атрибутима, по којима је примила онда разне називе. Икона Богородице Одигитрије уживала је највеће уважење, јер је јеванђелист Лука познавао мајку Исусову Марију и, по предању, насликао четири њена портрета. Све касније Одигитрије рађене су по угледу на цариградску. Најстарије нама познате, по мишљењу стручњака, потичу из прве половине XII века. По рангу, одмах после Одигитрије долази Никопеа. Ту је Богородица у друштву са апостолима Петром и Павлом. Трећа је Богородица Заступница (s. m. avocata); она се слика увек у друштву са Претечом, и заступа све људе пред страшним судом. (Посебно је она Avocata Regni Hungariae, због чега се у неким ватиканским актима стара Мађарска зове и Regnum Marianum Hungariae). За овима се ређају: Богородица Благовештенска (annunciata), Добротворка (evergetida), Молитвеница (orans), Срећна Мајка (felicitatis), Ојађена (dolorosa) и др.

Одигитрија столује у Цркви св. Софије; њен празник Успенија Богомајке слави се, са највећим бљеском, 15. августа. Пред њом се крунишу василеуси и василисе, да би се одмах после свршеног обреда одржао свечани пријем великодостојника царства у дворској цркви, чији је заштитник првомученик св. Стефан.⁹ У данима невоље Византинци се моле својој Богородици Одигитрији да их заштити; после победе

њој певају химну захвалности. Она је заштитница Византије.

Јер, Византија - Нови Рим, као матица хришћанства, није могла узети за заштитника светитеља никаког ранга него што је заштитник Рима. Апостол Петар, коме је Спаситељ поверио кључеве раја, био је на челу првог хришћанског дома молитве у Јерусалиму, у коме је Стефан служио као протођакон.¹⁰ Византија је dakле, за свог заштитника изабрала Богородицу, узвисила је изнад херувима и серафима, признала јој и указивала божанске почести. А св. Стефан, због свог имена, постао је симбол, сведок и потврда да је предмет на ком се његов лик налази заиста царски. Код неких царева нема његова лица ни на реверсу новчића ни на државном печату. Тако се на златнику цара Фоке (602-610) налази лик Викторије са хришћанским атрибутима, а код Константина IX Мономаха (1042-1053) Богородица Оранта.¹¹

Како се ни у српским повељама, као ни у византијским, св. Стефан не спомиње ни у свечаним уводима, ни у заветима, па ни у клетвама - можда он и није био заштитник Србије? Можда је његова улога била слична оној у Византији? А можда је Богородица била заштитница и Србије?

Одговор на ова питања, у недостатку службених докумената, морамо потражити у нашој средњовековној књижевности, уметности и предању.

Видно испољавање култа Богородице почиње већ од Немање, свакако на подстрек из Свете Горе.¹² Две најзначајније његове задужбине, Хиландар и Студеница, посвећене су Богородици. Овај култ расте и јача напоредо са ширењем државних граница и присвајањем градова са претежно грчко-романским становништвом, за владе Милутина, Дечанског и нарочито цара Душана.¹³ Архиепископ Данило је саграђио у Пећи велики храм Богородици Одигитрији Цариградској, „јер... га избави од многе напasti и безбожних клања, када беше у Светој Гори, и у царствујушчем граду Константинову... све своје жеље њезином помоћу доби“.¹⁴

...У Пантократијовој цркви у Дечанима, у јужној капели, у олтару, илустрована је, у циклусу сцена из химне Богородичине, црквена служба коју у дворској капели држи свештенство с хором и којој прису-

ствује цар Душан с породицом у тренутку кад се, пред иконом Богородичином, пева Богородичина химна - призор захвалности Душанове и његовог изједначења са глорификовањем византијских царева.¹⁵

У писму Дубровнику којим укида царину на Требињу, краљ Стефан Душан каже: „Кто ли потвори сије записаније краљевства ми да је проклет од Господа Бога и од Пречисте Богородице и Одигитрије и...“¹⁶

Петковић тврди да су, међу православним народима, Срби највише обрађивали у животопису живот Богородичин. Читави циклус слика приказују важније догађаје из њена живота: у Хиландару, Студеници, Грачаници, Дечанима, Каленићу и другим црквама. А за Химну акатисту каже да је, у српском сликарству, илустрована већ у XIV веку.¹⁷ Кулминацију достиже Богородичин култ после Косовске битке, кад је још само она остала „надежда свих оних без наде“. Кнегиња Милица гради манастир Љубостићу и посвећује је Богородици. Стефан Лазаревић у повељи Београда каже: „Дошавши, нађох најкрасније место од давнине, превелики град Београд, који је по случају разрушен и запустео, саздах њега и посветих Пресветој Богородици“. Па је ту саграђио, изван тврђаве, према Дунаву и цркву, „а црква велика је... И ова је митрополија Успенија Пречисте Владичице... престо митрополита београдског, ексарха свих српских земаља“.¹⁸

Појачан култ Одигитрије изазван је, у првом реду, тешком политичком ситуацијом, а онда, вероватно, и тада извршеним (1453. г.) преносом моштију јеванђелиста Луке, аутора најстарије иконе Богородичине, касније у Цариграду назоване Одигитрије, из Рогоса у Смедерево.

Мошти су похрањене у митрополијској катедрали Богородице Благовештенске у Смедереву, а св. Лука је постао, по вољи деспота Ђурђа, заштитник града Смедерева.¹⁹

У песми из XV в. са насловом: *Молитва Владичици за сјас од нећијајеља*²⁰ - од аутора који се бележи именом Смедеревац - читамо стихове:

Покажи Владичице,
и сада као ћре чудеса ђвоја,
да видевши нећијајељи ђебе,
надежду нашу, за нас која се
бори,

враће се најпраћ и разиђу се и
погину.

Лукове њихове скруши,
сјереле њихове најпраћ Јовратаи,
пошли у Јомоћ нашу
над војницима начелника
великог Гаврила
да сруши свећубиштељу
штих сведрску силу.

У овој песми се Богородици приписују сви атрибути Одигитрије, мада се не ословљава тако.

Има у Косовском циклусу народних песама једна религијом надахнута лепа песма, написана у непознатом манастиру од непознатог теолога, којој је Вук дао наслов Пропаст Царства српског.²¹ Песма почиње стиховима:

Полетио соко шица сива
од свећиње од Јерусалима,
и он носи шицу ластавицу.
То не био соко шица сива
веће био свећиње Илија,
он не носи шицу ластавицу
веће књиџу од Богородице,
однесе је цару на Косово.

Дакле, Илија, који је раван Мојсију и анђелима, Илија, који у свом имену (Ели-јах) објединује оба имена старозаветног Бога²², овде врши дужност амбасадора Богородице! Да је св. Стефан био заштитник Србије, он би, свакако, био и посредник између Богородице и цара, јер је управо то посредништво главна функција светитеља патрона.

У песми, даље, цар има пуну слободу избора између царства земаљског и небеског; Богородица му даје алтернативна упутства по којима треба да поступи у сваком случају. Зар не препознајемо Одигитрију - путеводитељицу, војводу, иако се тако не назива?

Ако св. Стефан није био заштитник ни Византије ни средњовековне Србије, у чemu је онда његов неоспорно велики значај, нарочито у немањићкој Србији?

Да име Стефан, посебно кад га прате још једно или два имена, није право, лично име, то су знали сви наши историчари. О томе сведоче називи двеју династија: потомке зетског кнеза Стефана Војислава зову Војиславићима - тако их зову и византијски историчари, а потомке Стефана Немање Немањићима. Нема Стефановића. Душан Ј. Поповић каже да је име Стефан код наших

средњовековних владара више титула него име. Али, С. Ђирковић каже да је име Стефан „у Србији имало одређено државно симболично значење“.²³

У Византији је св. Стефан био симбол царства, његов лик са натписом „агиос Стефаност“ на неком предмету значио је да је тај предмет царски, да потиче од цара, или припада цару.

Симболи се лако и често појамљују, утолико чешће и лакше уколико јасније изражавају оно што се жели. Тако Стефан код Срба значи: овенчани, тј. врховни и независни владар Срба, називао се он кнез, краљ, цар или велики жупан. Ово значење је најјасније изражено у случају Твртка I: кад је у присуству Лазара и Вука, као потомак Немањин, по женској линији, у Милешеву крунисан за краља Србије, он се почeo називати и потписивати Стефан Твртко, па су се тако називали сви каснији краљеви Босне. Да би своју властелу уверио да је у својој држави остао независан владар, и кнез Лазар је узео назив Стефан, па се од тада потписивао као Стефан Лазар.²⁴

Као у Византији, и у Србији је на државном печату, и на реверску кованих новчића, лик св. Стефана са овенчаним крстом у руци. Али, као у Византији, и овде има изузетака: код Владислава и Уроша I, по западњачком обичају, сликан је коњаник са заставом уместо св. Стефана.

Сваки Немањић је, ступајући на престо, као млађи савладар, регент или краљ, обавезно узимао име Стефан, а с тим и двојак завет: један као обавезу према имену, а други као обавезу према светитељу који је то име први понео. Обавеза према имену, тј. према круни свакоме је јасна: снажити и бранити наслеђену државу и њену независност. Друга обавеза је више интимна и разумљива само посвећенима: по угледу на св. Стефана бранити веру и јачати цркву без обзира на жртве. Немањићи су освајајући земаљско увек имали пред очима и царство небеско, у стрепњи: да ли ће, у страшном часу, на теразијама домаћег заштитника арх. Гаврила претегнути заслуге, и добра дела над вољним и невољним сагрешењима. Они су изгледа, први схватили да увек и свуда присутна црква може постати најчвршћи и најпоузданiji ослонац држави и династији. Зато су градили храмове и

Богородица са Христом, сцене из Христовог живота и ликовима Срба свећиње, икона, рад Димитрија Бачевића, 1776. година

манастире, а при овима оснивали школе и болнице.

У Милешеви, испред ђаконикона стоји икона св. Стефана на којој је светитељ приказан у натприродној величини. Могао би се из тога извести закључак да је св. Стефан био заштитник државе или, бар, дома Немањића. Али, није ни једно ни друго. На западу су владари често крунисани пред олтаром св. Стефана. E. Kantorovicz (Laudes regiae, California Press, Berkeley and Los Angeles 1946, стр. 31, прим. 132) наводи како се описује крунисање код Хинкмара (Hinckmar, Migne P. L. CXXXVIII, col. 740): „Et in hac domo, ante hoc altare profomartyris Stephani cuius nomen interpretarum resonat coronatus, per Domini sacerdotes, acclamazione... ropolii... corona regni est imperioque restitutus“ (= и у овом дому, пред олтаром првомученика Стефана, чије име у преводу гласи Крунисан, преко свештеника господњих, уз кличање народа... је примио... краљевску круну и власт).²⁵

Св. Стефан је сликан у натприродној величини, несумњиво, ради крунисања. Како је на јужном зиду истог храма насликан и добро очувана донаторска композиција: Христос на престолу, коме Богородица приводи Владислава, можемо закључити да је Владислав крунисан у Милешеви, пред иконом св. Стефана, пошто је најпре примио благослов од Спаситеља, приведен од Богородице, као заштитник државе.

И други светитељи су у неким црквама сликани у натприродној величини, нпр. св. Никола у Сопоћанима.²⁶

Најјаснију дистинкцију између патрона и симбola видимо у Риму. Патрон катедрале и града Рима је св. апостол Петар, оснивач прве хришћанске цркве у Риму и први папа и једини са тим именом. Јер, после њега, из пијетета и скромности, ни један бискуп, примајући тијару, није узео то име. Али је девет папа понело име Стефана,protoјакона у Јерусалиму, испољавајући спремност да за одрбану вере, по угледу на њега, и живот жртвују.

У повељама краљева Немањића, које се издају у име св. Тројице, Богородица се редовно спомиње као општа заступница, или као заштитница храма или манастира, корисника повеље. Дирљиво је обраћање цара Уроша Богородици Хиландарској, од које тражи помоћ и заступништво, и моли да би га покрила крилима, она - „стена хришћанска, госпођа и надежда свих оних без нада“ (повеља из г. 1366).²⁷ Да ће извршити у повељи дата обећања, заклињу се: Богом и Богородицом, Часним крстом, на јеванђељу, и свим светитељима и угодницима Божјим, па триста осамдесеторицом отаца никејских²⁸, али не и св. Стефаном.

Да је св. Стефан био заштитник српске државе, неспомињање његова имена при заклетви било би и непојмљиво и необјашњиво.

Иако су Словене крштавали још у време цара Ираклија, а по његовој молби, мисионари из Рима, „повољнији услови за веће ширење и учвршћивање хришћанства међу словенским масама на Балкану створени су тек после појаве словенске црквене литературе и деловања солунске браће и њихових ученика“.²⁹ Примајући хришћанство од Византије, преузели смо од ње и Богородицу као заштитницу државе, и св. Стефана са његовим државно-символичким значењем, које је код Немањића још и надахнуто породичном религиозношћу.

Култ Богородице је стално јачао под утицајем Свете Горе, која је била под њеним покровитељством³⁰, а где су се школовали наши првосвештеници. Нагло јачање овога култа запажа се напоредо са ширењем државе и припајањем градова са претежно грчко-романским становништвом, у прирпеми за и у време царства, да би достигло кулминацију после Косовске битке, за владе деспота Стефана и Ђурђа.

У сивилу свакидашњице Богородица узима вид опште заступнице, да би се тек у тешким данима очаја-

ња показала у сјају посебне заштитнице српске државе. У напред наведеним стиховима она се поистовећује са цариградском Одигитријом. Важнији догађаји из живота Богородице нису ни код једног народа припадника источне цркве ликовно приказивани у толиком броју као код Срба. Катедрале у метрополама су претежно њој посвећене. Напонакон, кад је Београд први пут постао престоница Србије, деспот Стефан га је посветио Богородици.

Имајући у виду интимно прожимање Светосавске цркве и немањићке државе, и наше овде наведене песме, надахнуте искреним религиозним духом, испеване од непознатих или учених теолога, могу се упоредити са *Акаписом* по својој документарној вредности. Јер, несумњиво, црква је најбоље знала ко је био заштитник средњовековне Србије.

Из досадашњег излагања мислим да се може извести закључак:

1) заштитник средњовековне Србије била је Богородица, примљена од Византије заједно са хришћанством;

2) св. Стефан је, због значења имена, био симбол независности владара и државе. ■

Др Милош Ђирић

НАПОМЕНЕ

1. К. Јиречек, *Историја Срба*, прев. Ј. Радонић, Бгд, 1922. год., књ. I, 125-126; књ. II, 86.
2. С. Gurlitt, Konstantinopel, K. Wolff verl. Leipzig 1908, 7.
3. Ш. Дил, *Византијске слике*, Бгд, књ. I, 13, књ. II, 101.
4. Л. Марковић, *Акапис* пресв. Богородици, Ср. Карловци 1918. г, 6-8; 11.
- Химна *Акапис* пресв. Богородици, као невести неневеној, испевана је, вероватно, још у првим вековима хришћанства, на истоку. Међутим, садашњи грчки текст, а посебно увод, могао је бити испеван само у времену 626-628. г. за намесништва патријарха Сергија. Словенски превод није тачан, он је преудешен да би га могли певати сви хришћани.
5. Д. Вуксан, *Премудрост св. Кирила Философа*, Прилози за књиж. језик, историју и фолклор, књ. XV, св. I-II, 147, бр. 5. „Послије смрти Христове саставу се јеванђелисти у Јерусалиму, где напишу јеванђеље и утврде велики четвртак. Ту на престолу сједи Богородица и Лука нацрта четири њена портрета и нарече се „први изограф“.
6. Л. Марковић, нав. дело, 6-8.
7. С. Gurlitt, нав. дело.
8. Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969. 421-422, 578.
9. Ш. Дил, нав. дело.
10. Ђ. Џаничић, Вук Стеф. Карапић, *Свето писмо*, дјела апост. Гл. 6-7, с. 131.
11. Г. Острогорски, нав. дело.
12. Доментијан, *Животи св. Саве и св. Симеона*, превео Л. Марковић, СКЗ, Београд, 267.
13. М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Књижевност, књ. LIII, 257; књ. LVI, 684.
14. *Животи краљева и архијескога српских од архијескога Данила II*, превео Л. Марковић, СКЗ, Београд 1935, 280-281.
15. М. Кашанин, нав. дело.
16. Љ. Стојановић, *Старе српске писма*, књ. I Београд - Ср. Карловци 1929, 28-29, 53, 56.
17. Ђ. Мазалић, *Химна акаписа на једној старој икони*, Хришћанско дело, св. III, Скопље 1938, 189.
18. Г. Острогорски, нав. дело.
19. М. Кашанин, нав. дело.
20. М. Павловић, *Антиологија српској писништву*, Београд 1969. 43.
21. Вук Стеф. Карапић, *Српске народне писме*, Књ. II, 268.
22. The Holy Bible, London, sec. b. of kings, ch. 1-3, стр. 414.
23. С. Ђирковић, *Историја Босне*, Београд 1964, 37, 137.
24. К. Јиречек, нав. дело.
25. С. Радојчић, *Милешева*, Београд 1963. 62, бр. 27.
26. В. Ђурић, *Сођођани*, Београд 1963, 86.
27. А. Соловјев, *Повеље цара Уроша у Хиландарском архиву*, Богословље, II, 1927, 281-293; Исти, *Манастирске писма старих српских владара*, Хришћанско дело, св. III, Скопље 1938, 180.
28. Љ. Стојановић, нав. дело.
29. Ђ. Мазалић, нав. дело.
30. С. Gurlitt, нав. дело.

Литерарни подлистак

ЂАКОН БОГОРОДИЧИНЕ ЦРКВЕ

Одломци

Све ћемо изгубити, све ћемо дати, али размонашити се нећемо, моја Ана, моја вечита љубави! Калуђери смо искрени и прави, јер калуђерске душе имамо. Нисмо испосници, ни читачи молитава, ни целивачи икона, него они који бар једним високим и уметничким аскетством умеју осветити свој живот, и тим животом заправо светити цркву, место да црква лажно свети њих.

Ја сам још сасвим млад човек, али ја осећам страшну, позитивну снагу, којом ћу свој живот дићи, дићи га зацело. И то не кажем овако: или ћу га дићи, или ћу пропасти, него кажем да ћу га дићи. Јер у мени има црква, има храм лепоте, има љубав, оно дакле што занавља моћ да човек остане веран поносу свом.

Раставили смо тела своја заувек. Не зовући их ни змијом, ни отровом, ни грехом, ни смрћу. Зовући их лепотом, исто тако као душе своје. Страст ће нас можда још ломити, жеља још гонити и трести. Али ће се смирити. Смириће се, јер смо поносити монаси нас двоје. И тада, кад се смири, око страсти ће поново расти руже, и страст ће, побеђена, крвљу својом хранити цвеће.

У мокром галопу је стигла јесен.

Та сурова непогода је имала зadatak да на крилима ветра обиђе читав један крај, да што брже изврши последњу бербу венаца и круна.

Још исте вечери је стигла и у резиденцију старог епископа.

У малом салону владичином је било сасвим тихо. Два калуђера су ћутала. Шиштала је само вода у самовару. И то на прекид, са ретким кипуцима, као да хоће да причека зиму пре него што прорви.

Самовар је био намештен, као и пре, на засебном мермерном столићу, и чекао, као и пре, да монах Иринеј спреми и разлије чај.

Владика је седео у старачкој, јако дубокој наслоњачи, заваљен, потонуо, увијен до струка вуненим пледом. А монах Иринеј, нагнут над

Исидора Секулић,
снимак из 1911. године

столом, писао је писмо. Уједно је пазио и на самовар, а при сваком окretу главе би умиљто погледао и свога поочима. Осећао је да је старцу угодно и добро. Да у њему тиња фина она срећница смирених стarih људи који се могу разнежити за сваку маленкост.

Да, старом епископу је годило те вечери све. И јесен, и завеса ноћи, и студ итишина.

- Иринеје!

Монах Иринеј је скочио са столице, притрчао владици, и послушно сагнут чекао шта ће му рећи.

- Ништа, синко. Иди, пиши - смеши се старац, ослушкујући задовољно како у дугом реду његових самачких соба одјекује интиман разговор. И затвара очи над Богом зна каквом визијом породичне среће...

Монах Иринеј се враћа за сто. А старцу се чини да би могао седети, тако, у тој столици, гледајући како рука Иринејева лети по хартији, до kraja живота свога. И онда, попити чащу топлог чаја и умрети.

Мало после опет, већ по трећи пут:

- Иринеје!

Ђакон је сада већ разумео да се то стари владика, као дете, игра своје најмилије игре: да кобајаги није епископ, и да кобајаги не живи у двору. И није се одазивао, и није устајао са столице. Само је, крадом, и сасвим тихо, уздахнуо.

То исто је, мало после, урадио и епископ. Пробудио се. Осетио је старост. Препознао је намештај око себе. И видео је Иринеја који му је задавао бриге.

- Јеси ли готов с писањем, Иринеје?

- Нисам.

- Нећеш, наравно, скоро ни бити. Је ли? - Ђакон се задовољно смешио. - Онда те молим да прекинеш, и да приредиш чај. Зима ми је.

Монах Иринеј је скочио као веверица, примакао сточић за сервирање чаја, отварао брзо разне фиочеке и орманчиће, и спремио послужење лепо и глатко као добра домаћица у својој кући.

Владици је по мало дрхтала седа брада, а звећну је неколико пута и кашиком о шољу. После се угрејао и смирио.

- Хоћеш ли се љутити ако те замолим да ми Анино писмо још једаред прочиташ?

Ђакона је, напротив, свега облила безлазена радост и благодарност. Опрезно је вадио из портфеја тврду белу хартију, и пријала му је она шуштавина при развијању. Таман је хтео започети читање, кад га владика задржа.

- Ето ти човечји живот. Два калуђера, у кући која је дом усамљености и одрицања, једним зидом растављени од капеле и олтара, читају љубавно писмо жене... Да ли обојица грешимо против завета? - Владика је слегао раменима.

- Мени је савест мирна. То писмо је тако безазлено и чисто, да је боље од молитве. И ја бих га и у цркви спокојне душе прочитавао... А према теби, сада, кад љубав већ носиш у срцу, како да се понашам! Зар да

ти пожелим да те Ана Недићева није заволела! Та ко би могао бити дољно сиров и страшан, те пожелети да твоја младост, Иринеје, прође без љубави! Ко би, после Ане Недићeve, још смео тврдити да је љубав сваке жене без разлике ружа у којој се укотурана змија крије!...

- О Боже мој! Могу ли, па и смем ли што против љубави рећи, кад сваки човек само за љубав и живи! Природа човечја је такова да негде, у скривеном куту, оплакујемо сваки онај дан који је без љубави и миловавња прошао... Воли је, воли је, Иринеје, колико си игда у стању да волиш узвишено и лепо!... Она ваша цркве је први истинити дом божји који сам у дугом свом животу видео. А она је то стога, што се вас двоје тако жарко, тако небески лепо волите, и кроз љубав Богу и песми служите. Вас двоје сте два струка цвета. Будите и останите као цветови, као биљке. Идите за сунцем и за законом који је у срцима вашим, и бићете чедни и невини!...

- Али, да ли све то што сам казао... Ах!... Иринеје, тако ти једнога Бога, признај ми, да ли сте срећни, да ли сте несрћни?... Не, не! - склањао је старац руке као да се нечега неизбежно страшнога плаши. - Не говори ништа, не говори!

Монах Иринеј је међутим осећао да нема разлога да ћути. Ускршила је у њему та срећа у коју владика сумња, и он је, узбуђен, узео старчеву руку, и kleo се над њом, свечно и радосно, да је срећан и пресрећан у чистој љубави својој.

- Срећан сам! Срећан сам бескрајно, јер с љубављу мојом добро у мени расте! Ја служим Богу, цркви и верним истинском службом службе који љуби своје господаре, који место беле погаче белу своју душу дроби пред њима! Ја ћу баш кроз љубав према тој девојци доћи до савршеног монаштва! Ја видим да је плод моје љубави лепота и жива црква!... Ја волим најлепшом љубављу на свету! Благослови, Оче, заљубљеног калуђера, прими к себи срећно Твоје дете!... Ана, моја Ана, јагње моје бело! - заплакао је монах Иринеј у крилу владичином, срећан у својим сузама.

Кроз дуги ред епископових соба одјекивало је јецање. Владика је држао главу свога љубимца, и шантапао нешто у себи.

- У тешким часовима смо, драги Иринеје, сви без разлике само нејаки људи. Шта да ти кажем? Дражи

си ми од рођеног детета, па сам на твојој страни, не знајући да ли добро чиним. Бог нека те штити.

А затим, да би мало развеселио и ђакона и себе, владика је упро прстом у фини сат од севрског порцелана на полици камина.

Сат је био украшен фигуrom дечка који преко тарабе не може да дохвати ружу. А донео је тај сат монах Иринеј, једном приликом, владици на поклон. Међутим, свега два дана касније је баш он сам одбио дечку обе испружене руке. Наравно да је са тим рукама отишla и сва лепота предмета, али владика је наредио да сат има остати на почасном своместу.

Монах Иринеј се дабогме наслеђао. И такав, сузан и наслеђан у исти мах, изгледао је као какав лепи наручени анђeo.

- Прочитај ми сада Анино писмо. А ако си много узнемирен, додај ми наочаре да га сам прочитам.

Бакон је читao:

„Још није недеља. Али ја већ сада знам каква ће бити служба божја тога дана. Као зелена мањовина по сивом камену попасти ће живи трагови бића вашег по нашој самоћи. И ми ћemo, као номади, са малим шатрицама својих срдаца селити се за тим траговима свежине, лепоте и незаборава.

Живи трагови, разумите ме добро! Не сећање! Ја се успомена бојим, и нећу да их имам. Зато сам вальда и провела цео свој живот као дете, јер деца су без успомена. Први мој доживљај је моја чаробна и света љубав, до које сам се попела по кристалним степеницама музике и обожавања Господњег. И тај доживљај мора трајати жив до гроба мoga.

А у чему су ти живи трагови бића вашег? У свирци, у смислу лепота, у журби и приближавању повратка вашег који нам већ иде. Сиромах стари владика! Онога тренутка кад сте стигли, ви сте се почели враћати. Ви нисте више тамо. Ви сте на путу вашој цркви, мени и на ма. Деца и иконе вас чекају, и тужни су. Мајка Богородица, у жеженом злату и драгом камењу, чак вас, и сирота је. Душа моја, мала гладна тичица, чека вас и богата је.

То су, видите, живи трагови вољеног бића, које не може отићи, чије срце живи и удара у сваком растанку.

А успомена, сећање? О, то је бледо прозиран један лептирак,

уморних, смрти и мира жељних крилаца, који исплови, тамо негде из ћутања и даљине прошлости, и који сваки пут све већу и већу провалију има да пређе док до нас дође. И онда, додир његов с душом нашом је тако туђ и плашљив, и сваки пут све крахи и краћи...

О, како се ја бојим и грозим успомена! Мртвих, покојних делова живота нашег, који долазе, као сабласти, из других светова, долазе да нам кажу да је све у човеку лешина...

Али, ето, и у мојој љубави има меланхолија. Видим и ја хладан један месец, који ме вуче, и у чијој мртвачкој литији знам да има и моје место. И тек кад он зађе, онда су ми живот и љубав слатки, онда имам снаге за срећу и уживање.

Или можда само зато и има слатки, што има меланхолије, само зато и има снаге, што има смрти... Магдалена је наслонила образ свој на мртво плеће Исусово. Најлепша њена љубав је пала на Велики петак.

Кажите ми, о кажите ми, ако Бога и милости имате, кажите ми: зарни у чистом човечјем животу нема светиње којој смрт не прети? Зар нема пламена који се не гаси? Зар нема веровања у човека као што има веровања у Бога и у лепоту уметности?

Има, је ле те да има? Напишите да има, исповедите да има, обећајте да ћете доказати да има, дођите да се уверим да има! Дођите и уђите у одјеке песме ваше, која је вечна у цркви вашој и у мени.“

* * *

Вода у самовару је уврила и ухтала. Нешто је попало по сјају Аниног писма. Мала, интимна срећица двају монаха напречац је умрла. Бакон је зарио главу у хартију, а на слепим очима му се видела сенка бриге. А владика је понирао некуда далеко, у Анине слутње и у своја искуства.

Али монах Иринеј се одједаред исправио. У изразу и држању његовом огледала се опет само љубав, љубав која осећа у себи моћ да јаким учини срце љубљене жене.

- Како ће се све то сршити, Иринеје?

- Сршити? Да ли хоћете тиме да кажете да ћemo једног дана умрети? Него? Да ће неко од нас двоје изневерити?

- Ни то не. Него хоћу да кажем да је љубав страст, која до краja не

може живети у цркви. Не може. Иринеје, јер је љубав телесна пожуђа. Безбожна, демонска једна сила. Сласт, коју човек испија у црном мраку ноћи, и врло често, пошто се одрекао Спаситеља свога. Зар ти све то не осећаш, синко?... Како ћете вас двоје, два украса рода људског, који сте љубави своје положили једно у друго као да сте драги камен драгим каменом опточили, како ћете вас двоје проћи кроз то највеће искушење живота човечјег! Како ћете проћи, а да се ниједно од вас не унесрећи, а да ниједно од вас црква не изгуби! Како, како, Иринеје! - понављао је старац питање тако узбуђено, као да је понор са свим близу.

Монах Иринеј је стајао гордо уздигнуте главе, прав као копље. Кроз лепе, као букињама осветљене његове очи, које никада ништа нису криле, летеле су, муњевито брзо, слике душе његове. Једна поноситија од друге, једна светлија од друге. Груди му се дизале широко и споро. Усне се развлачиле у осмејак.

- Калуђер си, Иринеје! - додавао је владика чудним гласом, желећи казати одлучну реч, а поколебан и чисто хипнотисан око победничким држањем ђаконовим.

- Калуђер сам! - грмнуло је одједаред из ђаконових груди као велико звено, од чијег се јека облаци плаше. - Калуђер сам својом душом и љубављу својом. Калуђер ћу остати до kraja живота свога! Калуђер сам зато јер сам хтео и морао то бити, јер је калуђерска душа у мени! И Ана је калуђер, и то опет зато што калуђерску душу у себи носи. Што не може друкчије него онако како чини, кад свemu сјајном оком себе претпоставља ћелију рада и вишег живота... Чега се дакле бојите? Тела наших?

Ђакон је пребледео. Стегао је зубе оним страшним стиском који имају људи што све прегоревају.

- Бојите се и верујете да ћемо и нас двоје изгубити свест и понос, да ћемо се укаљати, пасти, у пијанству ишчупати једно другом душу, преварити Бога, завет, цркву и једно друго?! Никада! Никада! Или ће пљуснути погана моја крв по калдрми, и црно семе њено ће разбити коњи копитама!... А ако она?... Не, не, не! - викао је ђакон као поплашен.

Али одједаред се смирио. Нешто натчовечански јако га је уздржало. Прећашњи буктави његов занос

увукао се некуда дубоко унутра, и од жари и пламена у себи стојао је као прекаљени челик, тврд и вечит у најжешћој ватри.

- А ако она размонаши душу своју - настављао је гордо - остаћу ја сам да дозидам цркву над пропашћу њеном... Јер ћу је волети и тада, јер цео свет волим, јер је чиста калуђерска душа у мени, јер живот мој лежи на поносу, а понос! о, понос може заменити сваку срећу...

Стари владика се трзао између разних осећања. Час је са одушевљеном радошћу гутао сјајне, горде речи свога љубимца. Часом се опет питао: да ли је његов Иринеј збиља фанатичар једног недостижног циља, несрћник један кога ће ужасна страст за идеју кљувати и јести док га не поједе. А најзад је почeo очајавати, јер, све оно што је у храбром, силном ђаконовом гласу изгледало лако и природно, постало је одједаред, у тишини, сумњиво, тешко и кобно. Страшна нека слика се почела склапати пред очима старчевим. Детаљ по детаљ, брзо и живо, ређали се моменти трагичне монашке љубави, коју усред првог страсног пољупца смрт треба да угуши. Смрт!

Владика се стресао, и окренуо главу од ђакона. Али лице његовог Иринеја, са знацима неправедног страдања на челу, једнако му је излазило пред очи.

- Иринеје, Иринеје - хватао је старац ђакона под руку, и вукао га у другу собу - ти ни у ком тренутку нећеш заборавити на Бога, на душу, и на мене, старога несрћника, коме си сва радост и утеша на овом и на оном свету. Је ли да нећеш? Дај ми руку. Обећај. Обећај још једанпут. Молим те као Бог што се моли.

Необичан, скоро трагичан тренутак. Јас неки усред највеће хармоније. Старац дрхће од нечега што не зна шта је, а младић обећава нешто што не зна шта је. А између узрока, који је већ ту, и последице, која треба тек да дође, цери се судбина.

- Отпрати ме сада до спаваће собе. Уморан сам. А треба и ти да легнеш. Недеља је сутра, имаш посла.

Међутим, наслоњен на мишицу ђаконову, владика је једнако оклевао. Није му се улазило. Пријатна му је некако дошла шетња ходником, између спаваће собе и салона. Пријатно му је било малу, згрчену своју сенку сравњивати са краљевским стасом Иринејевим. Иринеј му је одједаред изгледао као цезар но-

вог једног племена које тек долали. Као Богом изабрани херој, који не сме пасти, који ће остати да види и наследи победу снаге своје. А Ана?

Владики би опет тешко. Трагична судбина жене уопште, па и према монаштву, стаде пред њега у свој крвавој величини својој. Кад црни калуђерски вео падне на чело младићево као покров, негде у куту јауче и седе своје кошће чупа стара једна жена. А када тај црни вео падне и на чело младићево као победа, негде у куту јауче и свилене своје кошће чупа млада једна жена.

- Паку ноћ, Иринеје! - зауставио се најзад владика. - И Бог нека ти је у помоћи данас и увек. Знаш како у Откривењу Јовановом стоји: буди веран до саме смрти, и дају ти венац живота.

Ђакон је зазвонио по момка, пољубио епископа у руку, и отишао у противном правцу ходника, у своје одељење.

Чим је ушао у собу, сео је за сто, извадио из касете свеску дневника, и записао у њу песмицу растуженог духа свога:

„Гlorија сна једног, богатог као два млада живота, подигла се тога дана кроз сводове цркве небу у висине.

Тога дана, они су дошли једно другом у загрљај, тесни загрљај тела уз тело, и док се усне њихове приближавале на пољубац, на челима њиховим је стојала светлост, бела као снег.

И цео свет, и живот са свима мрљама својим, узмакли су далеко од њих, и у крилу чедне усамљености, једва једном тога дана, уста њихова се у пољупцу нашла.

Али једно од њих је било мртво тога дана.“

Дуго после тога још седео је монах Иринеј, не осећајући сан, и превртао полагано листове својих записа. Интензивно као никада је осећао и чемер и сласт живота и позива свога.

Дневник живота мога - говорио је у себи - то је дугачак, још недовршен псалам. Царска песма, али пуну скрушености и туге. Хвала ти, Боже, и не остави ме кад до туге дође.

Ђакон се побожно прекрстio, затварајући књигу живота свога; ... а монах Иринеј је записивао у дневник свој овакве ствари:

„Поред заноса и дивљења има у љубави, као важан, можда најважнији елеменат, милост и сажаље-

ње. Можда права љубав и није ништа друго него сажаљење. Можда права срећа и није ништа друго него давање. Можда прави идеали и нису идеали задовољавања, него идеали одрицања... Али, ко све то може?... Христос је могао... Па ипак, тако ми се чини, сажаљења може бити у човеку више него у самом Богу. Човек и с небом, и са сунцем, и с Богом има сажаљења!“

„Заноса телесног или борбе с телом има увек, увек. До задњих граница свести наше. У најдуховенственијим творевинама духа нашег. Нерзвојни су дух и тело, и можда нема ни једна победа духа која би била коначни растанак од тела. Има тела у катедрали фламанској, има га у пркосу уста која се не даду пољубити, има га у оплакивању мртвача, има га у самоубиству, има га у сажаљењу, има га у научи која се радује животу будућих поколења, има га у хладној, отровној заједљивости Хамлета, има га и у најсветијој песми, јер, иако је зачета негде међу звездама, написана је на земљи.“

„Дух и тело. Како је дивна та борба, та несрећа, та трагедија. Која лепота, која величина може изаћи из те борбе! „Дух све оживљава, а тело ништа не помаже“, стоји у Светом писму. Да и не. Тело, са својим јадом, блатом, оловом, отровом, крстом, Голготом и Кавказом мучи и кињи дух, обара га и на ново одлетење га дражи, пепељушким подвизима му служи и краљевским трагичностима га улепшава, воли га кроза све то, и зато се најзад даје победити и разоружати од духа, и онда, покажно и скрушене, пење се за њим, и, ја верујем, може се попети до неслућених висова поноса и лепоте. Као што вери помажу уништене сумње,

тако духу помаже савладано тело.“

„А да ли се тело може коначно победити без катастрофе у којој пропада и дух? Љубављу не може, али милошћу и сажаљењем може. Може и гордошћу. Само је разлика тих двеју победа велика. Гордост заједљује катастрофу, и доста је да је дан тренутак буде господар. А благе, сажаљиве милости, треба бацити читаво брдо пред ноге кататрофи, да жртви својој не могне прићи.“

„А да ли је право да се милости, највише моћи душине, толика множина баца у јад и чемер живота наших? А шта се друго ради са милошћу, него да се баца у поноре туге и у потоке суза! Шта је друго сажаљење него монах који обожава јечање, страдање, испружене руке и невеселла чела! Куда су, него у поноре туге, просуле се и отишле све највеће милости овога света! Где су Христове милости? Где Антигонине? Где Офелијине, несрећне девојке, која је само једаред закаснила са милошћу, и погубила и Хамлета и себе? И где су друге легије и безбрди милости, које су утонуле у бездана мора, не вратиле трага са црних беспушта, срећне, ипак, што су могле очистити и посветити тамо где нису могле спаси.“

„Плашим се ипак жениног тела, плашим се и њеног духа, плашим се жене, плашим се да је жена зло. Питам се: зашто је љубавни уплив жеће увек и уплив проблема и бола? Бојим се да су човек и жена нехармонични, непријатељски и кобни сукрет у природи. Жена прави и од рапаја играчку, а човек и у рај носи пустињу и манастир духа свога. Човек са цветом у руци побуђује сажаљење, жена са цветом у руци је опасна, и ја је се бојим. Бојим се канда још и

оних старих баба са босиљком у руци. Шта ће у жене та чудесна биљчица, која, зелена, мирише на добру црну земљу, а ужутела мирише на Господа Бога? Плашим се да дух женин не иде више од артизма. Да је најтоплија жена само артист један, који непрестано вибрира јер хоће непрестано да узнемираша. И вибрирање то сели се, из мелодије и мекости гласа у јасност и ватру очију, одатле у умиљатост речи, одатле у снове мисли, одатле некуда, куда човека само жена вуче, а човек оставља све, и иде, и губи пут и пропада идући за том блудећом светиљком.“

„А где су ми милост и сажаљење, кад овако пишем? Где ми је сажаљење за фине оне плаве жилице на њеним слепим очима? Где ми је милост за душу њену, која, као и свачија, сваки час може бити убијена? Где су ми и милост и сажаљење за љубав нашу, за љубав као такову, пуну грубости, насиља, досаде, свакидашњице и немонаштва?... Помози ми, Боже Велики, Свемогућни! Помози ми да останем снажан и весео монах какав сам сада. Помози ми да велику, лепу и чисту своју љубав сачувам... Али, помажи ми само дотле, док помоћ твоја богати раскош и красоте мога живота! А ако би дошло до страдања, мука, сумњи, и неверства Теби и самоме себи, не помажи ми! Не жали ме, не теши ме, не заклањај ме и не лечи ме од бола! Јер то не вреди, не вреди никоме, ни највећима не вреди. Откуј Прометеја са стени, и он ће се сурвати у провалију и у гроб... Ако до крста дође, остави ме, о Господе, остави ме! Онда, кунем ти се, онда ћу ја теби помоћи да не изгубиш поноситу монашку душу моју.“ ■

Исидора Секулић

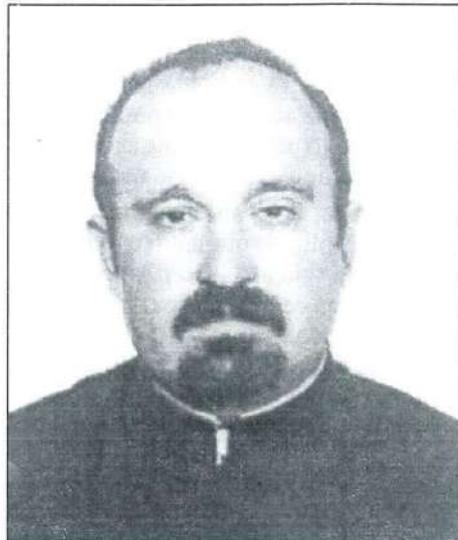

IN MEMORIAM

ПРОТОЈЕРЕЈ МИЛАН БАБИЋ

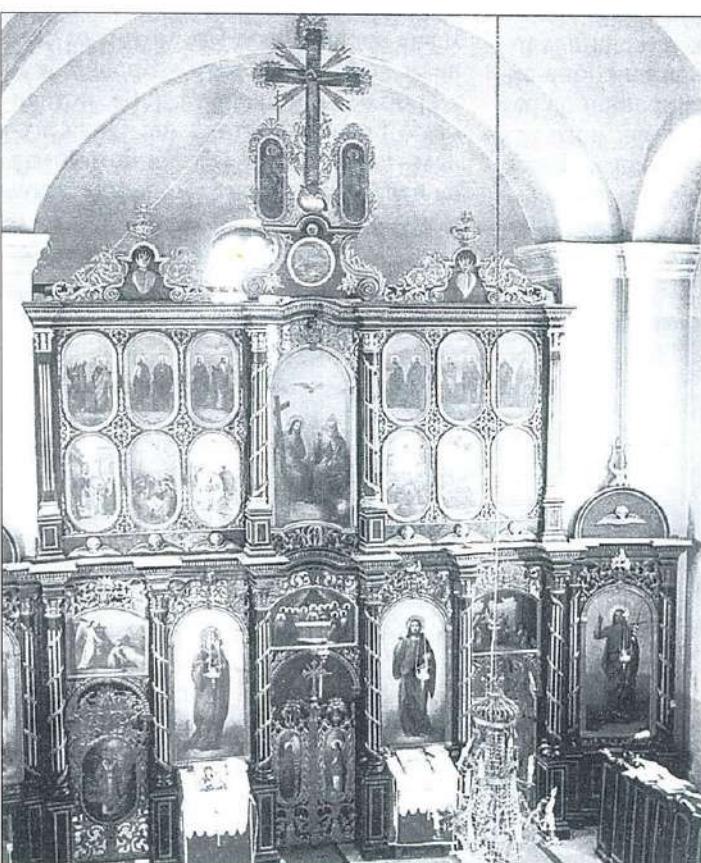
УСвету недељу 15. јула 2001. године на Ургентном центру у Београду тихо је уснуо у Господу пензионисани парох аранђеловачкиprotoјереј Милан М. Бабић. Рођен је 5. фебруара 1937. године у селу Јунковцу код Тополе, од оца Милосава и мајке Живке. Још као дете од шест година остао је без оца. После завршене основне школе уписује се, у најтежем времену за Српску цркву и народ. 1951. године у богословију Светог Саве у манастиру Раковица, коју у тешким условима завршава успешно 1956. године.

После одслуженог војног рока рукоположен је 1959. године у чин ћакона и презвитера од стране блаженопочившег епископа шумадијског Валеријана. На прву парохију јунковачку одлази 1959. године и на њој верно и одано служи десет година. Видевши његов труд и свештенички рад, владика Валеријан поставља га 1969. године за пароха другог аранђеловачког и старешину цркве. На овој парохији остаје до краја своје службе искрено радећи и служећи Господу и роду своме. За

свој изузетан и запажен труд и рад одликован је чином протопрезвитера.

Покојни прата Милан био је врстан свештенослужитељ, добар појац, духовник и пастир, омиљени прата своје парохије и нашега места. Бог је у личности прете Милана подарио дивног супруга, великог родитеља, доброг деку и оданог пријатеља. О раду и квалитетима прете Милана парохијани говоре са дубоким осећањем и поштовањем. Испраћен је од своје породице, парохијана, поштоваца, познаника и великог броја свештеника, како стварно приличи једном правом свештенослужитељу. У име Његовог Преосвештенства Епископа зворничко-тузланског и адми-

Унутрашњост аранђеловачке цркве у којој је покојни проша деценијама служио

нистратора Епархије шумадијске господина Василија од прете Милана лепим речима опростио се архијерејски намесник орашачки протонамесник Миленко Дидић. Архијерејски намесник крагујевачки протојереј-ставрофор Драгослав Степковић, упутио је искрено саучешће породици, парохијанима, а нама свештеницима рече да следимо рад и труд покојног прете, јер у оном часу да је са свог одра могао проговорити, рекао би: „Угледајте се на мене.“

У многим делима био је и остаће пример за нас свештенике који остајемо после њега. После опхода око цркве пратило тело пренето је на градско гробље Рисовача у Аранђеловцу, где ће почивати до вакрења мртвих. На гробу од покојног прете опростио се његов наследник на парохији, протојереј Ранко Ђураш, рекавши: „Драги мој оче прете, дозволи да се послужим твојим речима соколови моји, што сте млади и лепи, да су ми ваше године. Драги мој прете, сад си млађи и лепши од нас, јер си прешао у много лепши свет него што је овај наш. Твоја служба српског свештеника, тешка и одговорна јер су ти биле поверене многе душе на чување, замењена је и лакшом и лепшом. Сада си служитељ пред престолом Божјим и анђелима Његовим. Погледај нас, драги прете одозго, твојим драгим погледом, као што си то чини овде, опомени нас кад погрешимо, али као што си то и овде чинио, не да нас караш, него да нам помогнеш. Ближе си Господу, ти то можеш. Моли се Господу за нас твоје колеге, твоју породицу, твоје и моје парохијане. Певај небеску литургију са анђелима Божјим твојим умилним гласом који се не може заборавити.“

На Светим литургијама у нашим храмовима и манастирима помињаћемо име прете Милана да се њему поје Литургија овог света као и онога. Почивај у миру са Светима и твојима у Царству небеском. Нека ти Свемилостиви Господ упути речи: „Добри и верни слуго мој, уђи у радост Господара својега.“ Од нас ти оче прете слава и хвала, а од Бога рајско насеље. Бог да ти души оправсти. ■

Јереј Томислав Ранковић

СЛУЖБЕНИ ДЕО - ПРОМЕНЕ У ЕПАРХИЈИ ШУМАДИЈСКОЈ

*Од стране Епархијске архијерејске власти у периоду
од 17.маја до 1.септембра 2001.године*

ОСВЕЂЕЊА

- Конак манастира Никоље Рудничко, 22. маја 2001. године,
- Темељ Светониколајевске цркве брвнаре у барошевцу, 5. јуна 2001. године,
- Управна зграда Колубарских рудника, 5. јуна 2001. године,
- Зграда Скупштине општине Лазаревац , 5. јуна 2001. године,
- Иконостасни крст манастира Благовештење Рудничко, 7. јуна 2001. године,
- Темељ цркве Силаска Светог Духа у Рибнику, 14. јула 2001. године,
- Темељ цркве Св. апостола Петра и Павла у Аранђеловцу, 2. септембра 2001. године,
- Обновљена црква Св. врачева Косме и Дамјана у Азањи, 2. септембра 2001. године и
- Капела Покрова Пресвете Богородице и црквена сала у Саранову, 7. октобра 2001. године.

РУКОПОЛОЖЕЊА:

- Бранислав Борота, студент Богословског института из Крагујевца, дана 2. јула 2001. године у Петропавловском храму у Јагодини, у чин ђакона (Е.бр.833/01).
- Протођакон др Зоран Крстић, парохијски ђакон Светоуспенског саборног храма у Крагујевцу, дана 8. јула 2001. године у Светођурђевском храму на Оplenцу-Топола, у чин презвитера(Е.бр.918/01)
- Бранислав Одавић, свршени богослов из Петке, дана 2. августа 2001. године у храму Св пророка Илије у Маглају, у чин ђакона, а дана 4. августа 2001. године у храму Св. Јована у Перима, у чин презвитера (Е. бр. 1217/01).
- Љубиша Врачевић, свршени богослов, дана 21. септембра 2001. године у храму Рођења Пресвете Богородице у Обудовцу у чин ђакона, а дана 23.септембра 2001. године у храму Св. праведних праотаца Јоакима и Ане у Пучилама у чин презвитера(Е.бр.1218/01).
- Ђакон Владимир Трифковић, парохијски ђакон храма Св.кнеза Лазара Косовског у Белошевцу-Крагујевац, дана 11.септембра 2001.године у храму Св.Јована Крститеља у Орашју,у чин презвитера(Е.бр.1226/01).

ОДЛИКОВАЊА

Право ношења црвеног појаса:

- Ђакон Владимир Руменић, епархијски ђакон Светоуспенског саборног храма у Крагујевцу, Архијерејско намесништво крагујевачко (Е.бр.921/01).

- Јереј Никола Миловић, привремени парох IV аранђеловачке парохије у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко (Е.бр.1195/01)
- Јереј Милан Топић, привремени парох II буковичке парохије у Буковику, Архијерејско намесништво орашачко (Е.бр.1196/01).
- Јереј Саша Гавриловић, привремени парох V аранђеловачке парохије у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко (Е.бр.1197/01).

Доспојансство пропонамесника:

- Јереј Радивоје Марић, привремени парох II азањске парохије у Азањи, Архијерејско намесништво јасеничко(Е.бр.1191/01).
- Јереј Мића Ђирковић, привремени парох III аранђеловачке парохије у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко (Е.бр.1192/01).
- Јереј Томислав Ранковић, привремени парох I аранђеловачке парохије у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко(Е.бр.1194/01).

Чин пропојереја:

- Протонамесник Милован Антонијевић, привремени парох I белошевачке парохије у Белошевцу-Крагујевац, Архијерејско намесништво крагујевачко (Е. бр. 919/01).
- Новорукоположени јереј др Зоран Крстић, в.д. ректора Богословије Св. Јована Златоустог у Крагујевцу (Е.бр.920/01).

ПРЕМЕШТАЈ ПО МОЛБИ

- Протонамесник Милорад Тимотијевић, привремени парох Прве забојничке парохије, Архијерејско намесништво крагујевачко,за привременог пароха Корићанске парохије у Корићанима, Архијерејско намесништво крагујевачко(Е.бр.1013/01).
- Јереј Слађан Обрадовић, привремени парох Жировничке парохије у Жировници, Архијерејско намесништво крагујевачко,за привременог пароха Бадњевачке парохије у Бадњевцу, Архијерејско намесништво крагујевачко(Е.бр.1015/01).
- Јереј Иван Мишић, привремени парох Течићке парохије у Течићу, Архијерејско намесништво левачко,за привременог пароха Жировничке парохије у Жировници, Архијерејско намесништво крагујевачко(Е.бр.1016/01).

ПОСТАВЉЕЊА

- Протонамесник Драгослав Петровић, привремени парох Рековачке парохије у Рековцу, Архијерејско намесништво левачко и протонамесник Милан Вранић,

привремени парох Белушићке парохије у Белушићу. Архијерејско намесништво левачко, за заменике оболелом јереју Ивану Мишићу, привременом пароху Тчићке парохије у Тчићу. Архијерејско намесништво левачко (Е.бр.595/01).

- Протојереј-ставрофор Данило Срећковић, умировљени парох Варваринске парохије у Варварину. Архијерејско намесништво темнићко, за в.д. старешине манастира Св.Луке у Бошњанима(Е.бр.642/01).
- Негослав Јованчевић, професор Богословије Св.Јована Златоустог у Крагујевцу, за главног васпитача у летњем кампу Духовно-просветне установе Јошаница у манастиру Јошаница(Е.бр.776/01).
- Монахиња Нектарија (Трајановски), сестра Световаведењске обитељи манастира Каленића, за настојатељицу Световаведењске обитељи манастира Каленића(Е.бр.830/01).
- Монахиња Тевита(Милосављевић), сестра Светониколајевске обитељи манастира Својново, за настојатељицу Светониколајевске обитељи манастира Својново(Е.бр.831/01).
- Ђакон Нинослав Дирак, парохијски ђакон Светоархангелског храма у Јагодини. Архијерејско намесништво беличко, за магационера Црквене општине јагодинске(Е.бр.853/01).
- Новорукоположени ђакон Бранислав Борота, за парохијског ђакона Светоархангелских храмова у Аранђеловцу и Буковику. Архијерејско намесништво орашачко, као и за магационера Црквене општине аранђеловачке(Е.бр.924/01).
- Јереј Радивоје Стојадиновић, привремени парох Сипићке парохије у Сипићу, Архијерејско намесништво лепеничко, за администратора упражњене Малокрчмарске парохије у Малим Крчмарима. Архијерејско намесништво лепеничко (Е.бр.1010/01).
- Јереј Дејан Петровић, привремени парох Пете парохије при Светоуспенском саборном храму у Крагујевцу, Архијерејско намесништво крагујевачко, за помоћника старешине Светоуспенског саборног храма у Крагујевцу (Е.бр.1017/01).
- Јереј Горана Ракића, по потреби службе за пароха Друге барајевске парохије у Барајеву. Архијерејско намесништво бељаничко (Е.бр.1019/01)
- Јереј Љубиша Смиљковић, привремени парох Неменикућске парохије у Неменикућама, Архијерејско намесништво космајско, за в.д.архијерејског намесника космајског(Е.бр.1021/01).
- Новорукоположени јереј Војислав Одовић, за привременог пароха Петчанске парохије у Петки, Архијерејско намесништво колубарско-посавско(Е.бр.1032/01).
- Протојереј Милован Антонијевић, в.д.секретара Епархијског управног одбора Шумадијске епархије у Крагујевцу,за архијерејског заменика у Шумадијској епархији(Е.бр.1060/01).
- Протојереј Живомир Миловановић, умировљени парох Становљанске парохије, Архијерејско намесништво крагујевачко, за капелана Клиничко-болничког центра у Крагујевцу(Е.бр.1182/01).
- Протонамесник Мића Ђирковић, привремени парох Треће аранђеловачке парохије, Архијерејско намесништво орашачко,за старешину Петропавловског храма у изградњи у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко(Е.бр.1193/01)

ПРИМЉЕНИ У СВЕЗУ КЛИРА

- Недељко Дикић из Епархије дабро-босанске (Е.бр.734/01).
- Војислав Одовић из Архиепископије београдско-карловачке (Е.бр.955/01).
- Јереј Горан Ракић из Епархије жичке (Е.бр.856/01).

ДОБИЛИ КОНАЧАН КАНОНСКИ ОТПУСТ

- Монахиње Макрина и Павла (Несторовић), сестре манастира Св. Луке у Бошњанима, за Епархију жичку (Е.бр.530/01).
- Синђел Филимон(Шкундрић) за Епархију зворничко-тузланску(Е.бр.1005/01).
- Јереј Иван Живковић за Епархију тимочку (Е. бр. 1006/01)

РАЗРЕШЕЊА

- Јереј Саша Гавrilović, привремени парох Пете аранђеловачке парохије у Аранђеловцу, Архијерејско намесништво орашачко, дужности магационера Цркве-не општине аранђеловачке(Е.бр.923/01).
- Протонамесник Спасоје Јанковић, умировљени парох Корићанске парохије, Архијерејско намесништво крагујевачко, дужности опслуживања Парохије корићанске. Архијерејско намесништво крагујевачко (Е. бр. 1012/01).
- Протојереј Милован Стевановић, умировљени парох Бадњевачке парохије у Бадњевцу. Архијерејско намесништво лепеничко, дужности опслуживања Парохије бадњевачке у Бадњевцу, Архијерејско намесништво лепеничко (Е.бр.1014/01).
- Јереј Видо Милић, привремени парох Прве барајевске парохије у Барајеву. Архијерејско намесништво бељаничко, дужности опслуживања Друге барајевске парохије у Барајеву, Архијерејско намесништво бељаничко (Е.бр.1018/01).
- Протојереј-ставрофор Милош Вукојевић, привремени парох Конатичке парохије, архијерејски намесник бељанички и в.д. архијерејског намесника космајског, дужносности архијерејског намесника космајског (Е.бр.1020/01).

ЗАВРШИО ПОСТДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ СА СТЕПЕНОМ ДОКТОРА

- Протођакон Зоран Крстић, парохијски ђакон Светоуспенског саборног храма у Крагујевцу, Архијерејско намесништво крагујевачко.

ПРИМЉЕНИ У ПРВИ РАЗРЕД БОГОСЛОВИЈЕ

1. Бранислав Кецић из Младеновца (Е.бр.807/01),
2. Ђорђе Марковић из Бачине (Е.бр.808/01),
3. Андрија Радосављевић из Милошева (Е.бр.809/01),
4. Александар Ђорђевић из Беочића (Е.бр.810/01),
5. Марко Јовановић из Варварина (Е.бр.811/01),
6. Михаил Станчев из Варварина (Е.бр.812/01),
7. Филип Ђорђевић из Белушића (Е.бр.813/01),
8. Ненад Мијатовић из Раниловића (Е.бр.814/01),
9. Милош Секулић из Крагујевца (Е.бр.815/01),
10. Марко Маневски из Сенте (Е.бр.816/01),
11. Никола Јевтић из Крагујевца (Е.бр.817/01),
12. Немања Порчић из Крагујевца (Е.бр.818/01),
13. Иван Антонијевић из Крагујевца (Е.бр.819/01),
14. Владимира Милојевић из Рековца (Е.бр.820/01),

15. Милош Мијатовић из Аранђеловца (Е.бр.821/01),
16. Урош Мијатовић из Рековца (Е.бр.822/01),
17. Владимир Милошевић из Раче (Е.бр.823/01),
18. Стефан Јовичић из Барајева (Е.бр.824/01).

**ДОБИЛИ БЛАГОСЛОВ ЗА УПИС НА
БОГОСЛОВСКИ ИНСТИТУТ**

1. Драган Поповић из Аранђеловца (Е.бр.707/01),
2. Александра Петровић из Бунара (Е.бр.719/01),
3. Анита Глишић из Јагодине (Е.бр.720/01),
4. Никола Мијовић из Тополе (Е.бр.742/01),
5. Марко Бојић из Јагодине (Е.бр.762/01),
6. Игор Аризановић из Јагодине (Е.бр.763/01),
7. Ненад Првуловић из Аранђеловца (Е.бр.905/01),
8. Милош Антонијевић из Брзана (Е.бр.922/01),
9. Иван Петронијевић из Бошњана (Е.бр.943/01),
10. Бојан Тодоровић из Јагодине (Е.бр.944/01),
11. Светлана Милеуновић (Е.бр.979/01),
12. Протонамесник Томислав Марић из Великих Црњана (Е.бр.1024/01),
13. Драган Видојковић (Е.бр.1028/01),
14. Протојереј Звонимир Витић из Брзана (Е.бр.1059/01),
15. Протојереј Миладин Михаиловић из Тополе (Е.бр.1112/01),
16. Бојан Чоловић из Аранђеловца (Е.бр.1175/01),
17. Дејан Антић из Бошњана (Е.бр.1199/01),
18. Протојереј Милорад Лазић из Младеновца (Е.бр.1244/01),
19. Јереј Милан Јовановић из Дубоне (Е.бр.1245/01),
20. Протонамесник Слободан Кеџић из Младеновца (Е.бр.1246/01),
21. Протонамесник Радивоје Пауновић из Јагњила (Е.бр.1247/01),
22. Протонамесник Спасоје Марковић из Марковца (Е.бр.1248/01),

23. Јереј Душко Жујовић из Међулужја (Е.бр.1249/01),
24. Протонамесник Жарко Јеремић из Младеновца (Е.бр.1252/01),
25. Протонамесник Бранислав Јеремић из Влашке (Е.бр.1253/01),
26. Немања Стефановић из Јагодине (Е.бр.1262/01).

**ДОБИЛИ БЛАГОСЛОВ ЗА УПИС НА
БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ**

1. Иван Теодосић из Аранђеловца (Е.бр.718/01),
2. Никола Милошевић из Крагујевца (Е.бр.721/01),
3. Мирослава Миливојевић из Тополе (Е.бр.741/01),
4. Раствко Марић из Великих Црњена (Е.бр.744/01),
5. Марија Јокић из Смедеревске Паланке (Е.бр.760/01),
6. Слађана Цвијетић из Младеновца (Е.бр.761/01),
7. Момчило Вујић из Панчева (Е.бр.939/01),
8. Бранислав Јоцић из Варварина (Е.бр.908/01),
9. Др Срђан Нинковић из Крагујевца (Е.бр.916/01),
10. Владислав Глишић из Смедеревске Паланке (Е.бр.977/01),
11. Лијана Плуимерс из Барајева (Е.бр.978/01),
12. Милош Митровић из Баточине (Е.бр.980/01),
13. Андрејана Крстић из Јагодине (Е.бр.1036/01),
14. Миљан Јокић из Аранђеловца (Е.бр.1037/01),
15. Петар Лесковац (Е.бр.1043/01),
16. Ђакон Бранислав Борота из Аранђеловца (Е.бр.1156/01),
17. Марко Вујић из Младеновца (Е.бр.1158/01).

УПОКОЈИЛИ СЕ У ГОСПОДУ

- Други архијереј Шумадијске епархије, епископ др Сава (Вуковић), 17. јуна 2001. године,
- Протојереј Милан Бабић из Аранђеловца, 15. јула 2001. године и
- Протојереј Србољуб Недељковић из Петке.

САВА, ЕПИСКОП ШУМАДИЈСКИ БИБЛИОГРАФИЈА

1954.

Српски иштамци на Халици у XIX и XX веку / потписано: Светозар Вуковић, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 10 (1954), 200-204.

1962.

Како је у XI веку на Ајосу решен спор о йостију, Богословље, 1-1 (1962), 13-15.

1963.

Лукијан Богдановић, Јоселдњи архијескокарловачки, митрополит и йатријарх српски. Поводом педесетогодишњице смрти, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 10 (1963), 372-378.

1964.

Др Иринеј Ђурић, епископ новосадско бачки, Богословље, Београд, 1-2 (1964), 9-20.

1965.

Др Лазар Мирковић, Православна литургијика или наука о богослужењу православне источне цркве. Први општи део, Ср. Карловци 1964./ Приказ/, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 5 (1965), 175.

The Serbian Orthodox Church and its Administrative Units I, Serbien Orthodox Church - Its Past and Present, Београд, 1 (1965), 41-44.

The Serbian Orthodox Church and its Administrative Units II, Serbien Orthodox Church - Its Past and Present, Београд, 2 (1965), 41-44.

Српска црква у Мађарској, Православни мисионар, Београд, 5 (1965), 210-225.

1967.

Мироварење, Православље, Београд, 3 (1967), 7-8.

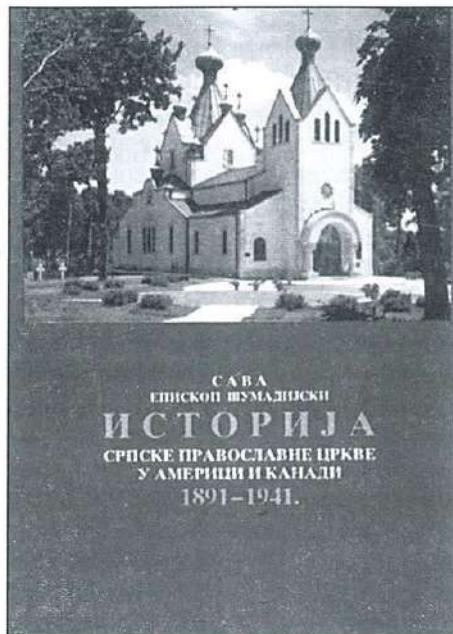
Хиландарска слава / потписано: А. Ђ./, Православни мисионар, Београд, 1 (1967), 83-85.

Православље у Финској, Православни мисионар, Београд, 2 (1967), 71-75.

1968.

Christ is born, The Path - Стаза, 1 (1968), 1-4.

The Gospel Lectionary in Serbian, The Path - Стаза, 9 (1968), 4.

Divine Peace! Christ is born, The Path - Стаза, 12 (1968), 1-2.

1969.

Педесетогодишњица Јоселдњег преношења моштију св. Стефана Првовенчаног. Стаза - The Path, 10-11 (1969), 8-11.

Поносна 750-годишњица (1219-1969), у: Седам и по столећа Српске цркве, споменица (на српском и енглеском). Кливленд, Охајо (1969), 16-20.

1970.

Пејтар Пауновић, Јројојереј, Православље, Београд, 70 (1970), 10.

1971.

Епархије и епископи 1920-1970, у: Српска православна црква 1920-1970, споменица о 50-годишњици васпостављања Српске патријаршије, Београд 1970, 487-539.

Срблак. Службе, канони, акатисти, приредио Ђорђе Трифуновић, превео Димитрије Богдановић, књ. 1-3, Београд 1970. /Приказ/, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 12 (1971), 208-213.

Среће чисто саздај у нама, Боже, и дух прави љонови у јубоби нашој (Пс. 50, 12). Проповед одржана у Лукавани, Њујорк, о обновљењу храма Св. Стефана, Стаза, The Path, 2 91971), 1-2.

This is the Day which the Lord Has Made, The Path - Стаза, 5 (1971), 1-2.

1972.

The Dioceses and the Bishops of the Serbian Orthodox Church 1920-1970, The Path - Стаза, 3 (1972), 6-8.

The Serbian Church is getting a new translation of the Holy Scripture, The Path - Стаза, 2 (1972), 7.

Сјадо мало, среће велико - вера богата, Православље, Београд, 130 (1972), 5-6.

1973.

New Serbian translation of the Holy Scripture of the New Testament, The Path - Стаза, 9 (1973), 1-2.

Нови српски превод Светог писма Новог завета, Православље, Београд, 157 (1973), 5.

1974.

Први превод Јерусалимског писника код Срба. Поводом 650-годишњице представљења архиепископа српског Никодима, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 12 (1974), 271-276.

1975.

Др Ђубомир Дурковић-Јакшић. Поводом четрдесетогодишњице научног рада, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 12 (1975), 238.

1976.

Bicentennial Message, The Path - Стаза, 7-8 (1976), 1 + 8-9.

Заамвоне молитве, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 6 (1976), 106-108.

Педесет година од епископске хиротоније владике Мардарија, Стаза - Path, 7-8 (1976), 4-5.

Проповед на ојрошијајном вечерњу у Јаневу, Стаза - Path, 4 (1976), 5.

1977.

Приступна проповед епископа Саве приликом устоличења у Крагујевцу за епископа шумадијског, Православље, Београд, 253 (1977), 3-4.

1978.

Посмртно слово епископа шумадијског др Саве на опелу епископа жичког др Василија, Православље, Београд, 268 (1978), 3.

Чин освјашченија храма оиј архијереја Јворимаћо. /Припремио и уредио за штампу епископ шумадијски Сава/, Београд (1978), 42. стр.

1979.

Наша прва реч. Поводом почетка излажења листа Каленић, Каленић, Крагујевац, 1 (1979), 2.

Вернер Келер, Библија је управу, Крагујевац 1979. / Предговор уз српски превод/, 6-7.

Проповед приликом освећења новог манастира Успенија Пресвете Богородице у Химелстиру, Западна Немачка, Православље, Београд, 294 (1979), 3.

Псалтир на српском језику, превод Емилијан Чарнић. /Приказ/, Каленић, Крагујевац, 3 (1979), 5-7.

Емилијан Чарнић, Превод и тумачење Еванђеља по Матеју. /Приказ/, Православље, Београд, 290 (1979), 5.

1980.

Висарион, епискобанатски. /Некролог/, Каленић, Крагујевац, 1 (1980), 14.

Исаја Митровић, Кедри ливански. /Поговор/, 157-158.

1981.

„Банатски весник“ је оиј међу нама, Банатски весник, Вршац, 1 (1980), 14.

Патријарх Гаврило и Богословски факултет, Каленић, Крагујевац, 4 (1981), 9-10.

Николај В. Гоголь, Разматрање божанствене литургије, Крагујевац - Вршац, 1981. /Предговор/, 7-8.

1982.

Нештачност у чланку С. Пауновића „Кад су леђеле камилавке“, Православље, Београд, 359 91982), 3.

1983.

Сећање на патријарха српског Викентија, Каленић, Крагујевац, 4 (1983), 3-5.

1984.

Дојриноси Михаила Путина приликом организовања Српске цркве у Америци. Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 4 (1984), 82-87.

Такав нам је доликовао првосветијеник. Стогодишњица рођења блажене успомене епископа бачког Иринеја, Каленић, Крагујевац, 2 (1984), 6-8.

Тријеза беше високо посматрана. / Канон св. Андреја Критског преведен на српски, приказ/, Каленић, Крагујевац, 2 (1984), 3.

Седамдесета годишњица живота професора др Емилијана Чарнића, Каленић, Крагујевац, 5 (1984), 13. 1985.

Др Георгије Лешић, епископ банацки. Поводом педесетогодишњице његовог упокојења, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 9 (1985), 213-226.

1986.

Истина о патријарху српском Лукијану. Православље, Београд, 453 (1986), 9.

Die okumenischen Standpunkte und die okumenischen Beziehungen der serbisch - Orthodoxen Kirche. Im Dialog

der Liebe, Neunzen pro-Oriente Symposien 1971-1981, Innsbruck - Wien 1986, 268-272.

1987.

Гле, крејтом дође радосћ свему свету, Каленић, Крагујевац, 3 (1987), 2-3.

Емилијан Чарнић, Превод и тумачење Еванђеља по Јовану. /Приказ/, Каленић, Крагујевац, 2 (1987), 13.

Никанор, српски православни епископ новосадско-бачки, сомборски, сељедински и јеђарски. /Некролог/, Каленић, Крагујевац, 1 (1987), 15-16.

Милош М. Весин, Има Бога, Крагујевац 1987. /Реч издавача/, 7.

1988.

Наспојајељи манастира Грете-тега, Зборник Матице српске за ликовне уметности, Нови Сад, 24 (1988), 71-97.

Разговор са епископом Савом. /Прибележио Слободан Милеуснић/, Каленић, Крагујевац, 4 (1988), 10.

Слово епископа шумадијског Саве на испраћају моштију св. кнеза Лазара одржано у београдској Саборној цркви, Каленић, Крагујевац, 4 (1988), 2-3.

Слово на испраћају моштију св. кнеза Лазара из Београда у Врдник, Православље, Београд, 511 (1988), 1-2.

Прослава хиљадугодишњице крштења Русије, Православље, Београд, 511 (1988), 5-7.

Говор приликом дочека моштију св. кнеза Лазара у Крагујевцу, Каленић, Крагујевац, 5 (1988), 12-14.

1989.

Радослав М. Грујић, Православна српска црква, Крагујевац 1989, фототипско издање. /Поговор и кратак преглед потоњих догађаја/, 223-231.

Слово епископа шумадијског др Саве у Лазаревцу приликом дочека моштију св. кнеза Лазара, Православље, Београд, 523 (1989), 5.

1990.

Исељавање Срба у Америку, у: Сеобе Срба некад и сад, зборник радова Института за међународну политику и привреду и Матице Срба и исељеника Србије, Београд 1990, 133-139.

Мисија јеромонаха др Николаја Велимировића у Америци 1915, Црква, календар Српске патријаршије за просту 1990, Београд, 89-91.

Писма архимандрита Илариона Руварџа архимандриту, а Јојом епископу бачком, Митрофану Шевићу. Гласник, службени лист Српске православне цркве, 1 (1990), 8-14.

Седамдесетогодишњица васионистављања редовноћ сашања у Српској патријаршији 1920-1990, Црква, календар Српске патријаршије за просту 1990, Београд, 92-101.

Сећање на златоустоје владику, у: Епископ Хризостом - живот и рад, Београд 1990, 295-299.

Сашање Српске православне цркве од 1944. до 1950, пре и после повратка патријарха Гаврила из заточеништва I, Каленић, Крагујевац, 2 (1990), 1-3.

Сашање Српске православне цркве од 1944. до 1950, пре и после повратка патријарха Гаврила из заточеништва I, Каленић, Крагујевац, 2 (1990), 1-3.

шочеништва П., Каленић, Крагујевац, 3-4 (1990), 3-5.

Педесетогодишњица једног измирења. Сусрет у манастиру Каленићу патријарха Гаврила, епископа жичког Николаја и далматинског Иринеја, Каленић, Крагујевац, 5-6 (1990).

1991.

Архијасијерско Платонова Атанасијевића, у: Зборнику радова Научног скупа Војвођанске академије наука и уметности посвећеног Платону Атанасијевићу, Нови Сад 1991, 13-19.

Радомир Једлински, Горазд, епископ чешко-моравски, Крагујевац 1991. /Предговор/, 5-6.

Један запис о смрти и сахрани митрополита Симеона Стратимировића, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 1 (1991), 10-12.

На њују великих преходника, Православље, Београд, 571 (1991), 8.

Покушај стварања Мађарске православне цркве у шоку Другог светског рата, Црква, календар Српске патријаршије за просту 1991, Београд, 89-104.

Митрофан Матић, Монахово срце, Крагујевац 1991. /Слово о монаху Митрофани, поговор/, 39-40.

Der Zugang des Volkes zur Heiligen Liturgie am Beispiel der Diözese von Sremadija. Ein Laboratorium für die Eingheit, Hrsg. R. Kirchslager und A. Stirnemann. Innsbruck, Wien, Tyrolia-Verlag, 1991, 238-246.

1992.

Да ли је Карловачка митрополија била аутокефална, Гласник права, Крагујевац, 2 (1992), 7-13.

Прилог проучавању шакозване Хрвашке православне цркве, Држава, Београд, 14 (1992), 5-6.

Силасавање и збрињавање српске деце из Шарварског логора шоком Другог светског рата, Црква, календар Српске патријаршије за преступну 1992, Београд, 51-68.

САВА, епископ шумадијски

ГРОБНА МЕСТА СРПСКИХ АРХИЈЕРЕЈА

Српска православна епархија шемишварска, у: Catena mundi, Краљево-Београд, књ. 2, 126-129.

Стање Српске православне цркве првих послератних година, у: Catena mundi. Краљево-Београд, књ. 2, 600-609.

Господе, учини да будемо ослобођени шаме наше га незнанја. Заамвона молитва на литургији Велике суботе, Каленић, Крагујевац, 2 (1992), 1.

Умири свој свет, Боже, Спаситељу наш. Заамвона молитва на недељу Антипасхе, на Томину недељу, Каленић, Крагујевац, 2 (1992), 2.

Племеници научник и свештеник Бога Живога. Слово поводом преношења посмртних остатака професора Радослава Грујића у манастир Гргетег, Каленић, Крагујевац, 3-6 (1992), 14.

1993.

Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу, Београд 1993. /Предговор/, 5-7.

Арсеније III Чарнојевић (1633-1706), у: Сто најзначајнијих Срба, Београд-Нови Сад 1993, 95-101.

Зашто толико нових цркава?, Глас Тополе, Топола, 2 (1993), 6.

Емилијан Чарнић, Исус Христос - живот и дело, Крагујевац 1993. /Приказ/, Православље, Београд, 640 (1993), 4.

Никодим Милаш (1845-1915), у: Сто најзначајнијих Срба, Београд-Нови Сад 1993, 298-303.

Облигација хиландарског проиђумана Атанасија из 1747. године, Каленић, Крагујевац, 1-6 (1993), 25.

1994.

Да ли је Јефимије Дробњак постао епископски бачки Џре или после Сеобе 1690. године, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 7 (1994), 230-231.

Два века трајања једне књиже. О житију св. Саве и Симеона у издању епископа пакрачког Кирила Живковића из 1794, Политика, Београд, 28, 833 (24. јануар 1994), 23.

Историја Српске православне цркве у Америци и Канади од 1891. до 1941, Крагујевац 1994, 528 стр.

Радослав Браца Павловић, Јован Рапајић (1910-1945) - монах и мученик, Београд 1994. /Оживели рајски цвет, поговор/, 101-103.

Пећ йисама патријарха српског Гаврила из изгнанства, Држава, Београд, 36 (1994), 21-23.

Писма патријарха Георгија Бранковића, Крагујевац 1994, 95 стр.

Ризница нашеј духовног блага. Слово о октоиху, Вести, гласило Библиотеке Матице српске, Нови Сад, 8 (1994), 2-3.

Стара карловачка богословија није премештена у Загреб, Каленић, Крагујевац 1-6 (1994), 28.

Стогодишњица култа Светог Саве у Америци, Даница, српски народни илустровани календар за годину 1994, Београд, 52-59.

Стогодесетогодишњица богословске школе на Халки, Каленић, Крагујевац, 1-6 (1994), 16-17.

Темишиварски разговори, Каленић, Крагујевац, 1-6 (1994), 25-26.

Усјоспављање канонске везе између Српске православне цркве и Румунске православне цркве, Каленић, Крагујевац, 1-6 (1994), 20-24. 1995.

Никодим Милаш (1845-1915), у: Република Српска Крајина, КнигоТопуско 1995, 277-280.

Покушај епископа жичког Николаја да се посмртни осијаци Михаила Путина пренесу у манастир Светога Саве у Липеровицу, Српски Сион, Сремски Карловци (1995), 67-71.

Српска црква у Румунији, Даница, српски народни илустровани календар за годину 1995, Београд, 365-369.

Љубомир Мильковић, Храм Свете Тројице у Селевцу, Селевац 1995. /Предговор/, 5.

Педесетогодишњица ослобођења патријарха српског Гаврила и епископа жичког Николаја, Каленић, Крагујевац, 1-3 (1995).

Епископски темишиварски Антоније вршио се својом љасији, Каленић, Крагујевац 1-3 (1995).

1996.

М. Матејић, Боравак епископа Николаја у Америци, Београд 1996. /Предговор/, 7-8.

Сећање на митрополита скопског Јосифа, Црква, календар Српске патријаршије за преступну 1997, 70-73.

Српски јерарси од деветог до десетог века, Београд-Подгорица-Крагујевац 1996, 538 стр.

Српска црква у Румунији, Американски Србобран, (29. мај 1996), 15.

Српски хорови у Америци, Американски Србобран (5. јун 1996), 14.

Храм Светог великомученика кнеза Лазара у Делторију, Американски Србобран, (19. јун 1996), 14.

Шесто стотина и педесет година Српске патријаршије. Српски патријарси, Црква, календар Српске патријаршије за преступну 1996. годину, Београд, 12-44.

Уместо воштанице на гробу епископа Стефана (Ласавића), Каленић, Крагујевац, 4-6 (1996).

1997.

Асенције III Црнојевић, патријарх Ђенчи, у: Патријарх српски Арсеније III Чарнојевић и Велика сеоба рба 1690. године, зборник радова

САВА, епископ шумадијски

СТОГОДИШЊИЦА УПОКОЈЕЊА МИТРОПОЛИТА СРПСКОГ МИХАИЛА

Ове године навршава сто година од упокојења митрополита Србије Михаила (Јовановића).

После изнуђене оставке митрополита Петра, у Крагујевцу је 25. јула 1859. године изабран за митрополита епископ шабачки

о тридесетогодишњици Велике сеобе, Београд 1997, 15-23.

„Дојравка“ цркве конатичке 1886. године, Каленић, Крагујевац, 1 (1997), 10-11.

Како је дошло до васјоспављања Епархије будимљанске 1947, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 1 (1997), 8-9.

Карловачка богословија за време реконструкција Илариона Руварац, у: Браћа Руварац у српској историографији, зборник радова научног склупа, Нови Сад-Сремска Митровица, 1997, 159-165.

„Кревава лишија“ у Београду пре шест деценија 18. јула 1937. године, Каленић, Крагујевац, 3 (1997), 12-21.

Патријарски двадесетог века: патријарх Георгије Бранковић, Даница, српски народни илустровани календар за годину 1997. Београд, 436-442.

Педесетогодишњица оснивања Српске православне епархије шумадијске 1947-1997, у: Српска православна епархија шумадијска 1947-1997. Шематизам. Крагујевац 1997, 5-9.

Реорганизација Српске православне цркве преко Саве и Дунава после Велике сеобе Срба 1690. године, у: Патријарх српски Арсеније III Чарнојевић и Велика сеоба Срба 1690. године, зборник радова о тридесетогодишњици Велике сеобе, Београд 1997, 67-70.

Сивирање нове више јерархије после насиљног уклањања митрополита српског Михаила, Каленић, Крагујевац, 2 (1997), 5-14.

Седесетогодишњица упокојења митрополита српског Михаила, Црква, календар Српске патријаршије за преступну 1998. годину, Београд, 77-79.

Улоха вероисповедних школа у очувању вере и нације, у: Геополитичка стварност Срба, Београд 1997, 499-504.

Умро је мој професор др Јубомир Дурковић-Јакшић, Каленић, Крагујевац, 2 (1997), 19.

Тридесетогодишњица предсјављења свештог Стефана Пијерског, Каленић, Крагујевац, 3 (1997), 9.

Педесетогодишњица оснивања Српске православне епархије шумадијске (1947-1997), Каленић, Крагујевац, 4 (1997), 1.

Византијске појајмије у службама Светога Саве, у: Спаљивање моштију Светога Саве 1594-1994, Зборник радова, Београд 1977, 91-97.

1998.

Неусећни покушај издавања Србљака између два светска рата, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 80, (1998), 122-132.

Рад на ревизији и исправкама Светога Писма, Старог и Новог завета на српском језику, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 80 (1998), 216-221.

Српски патријарси XX века: Лукијан Богдановић, Даница, српски народни илустровани календар за годину 1998, Београд, 453-467.

Хиландарско просвећење. Беседа на Светосавској академији Богословског факултета 27. јануара 1998, Каленић, Крагујевац, 1-2 (1998), 31.

Свештеномонах чија се схима била доиста анђелска. Педесетогодишњица упокојења архимандрита Филарета (Гранићи), Каленић, Крагујевац, 3 (1998), 6.

Хиландарска Писма епископа Меленића митрополиту односно патријарху српском Димитрију, Каленић, Крагујевац 4 (1998), 6.

Покушај патријарха српског Викентија да се објави поштена историја Српске православне цркве, Каленић, Крагујевац, 5 (1998), 9.

Отикуд ширити на комилавкама српских архијереја, Каленић, Крагујевац, 5 (1998), 21.

Једнодушна воља за уједињењем. Историјско сабрање српских архијереја у Српском Сиону пре осамдесет година, Каленић, Крагујевац, 6 (1998), 2.

Појуњење Епархије далматинско-историјске 1912. године, Каленић, Крагујевац 5 (1998), 31.

1999.

Три различитија икона и кондака св. праведног Стефана, десетица српског, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, 1 (1999), 12-13.

Како је шекло грађење Нове ја-
годинске цркве крајем прошлог ве-
ка, у: Српска православна епархија
шумадијска 1998. Шематизам, Кра-
гујевац (1999), 146-169.

Син Божји њосијаје син Ђеве,
Црква, Календар Српске патријар-
шије за просту 1999. годину, Бео-
град, 35-37.

Српски патријарски XX века:
Димитрије, Даница, српски народ-
ни илустровани календар за годину
1999, Београд, 414-420.

Гробна месница српских архијере-
ја, Крагујевац 1999, 178. стр.

Владимир Вл. Мошин, Миодраг
Пл. Пурковић, Хиландарски игуман
средњег века. Приредила и допунила
Мирјана Живојиновић, Београд
1999. /Линија непрекидна из века у
век, предговор/, 7.

Најрадоснија весна коју је чове-
чанство икада чуло. Беседа о две-
хиљадогодишњици Благовести на
свачаној литургији у манастиру
Благовештењу Рудничком, Каленић,
Крагујевац, 2 (1999), 7-9.

Два иисма патријарха константи-
нопољског Јоакима III патријар-
хата српском Лукијану, Каленић,
Крагујевац, 2 (1999), 16-18.

Крајкојајно службовање ар-
химандрита гросијашког Илариона
Рувара у Темишвару, Каленић,
Крагујевац, 2 (1999), 23-24.

Четири иисма епископа Нико-
лаја (Велимировића), Каленић,
Крагујевац, 3 (1999), 12-14.

Велики прокимени, Каленић,
Крагујевац 5 (1999), 8-11.

Избор архимандрита Фирмили-
јана за митрополитија скопског,
1899. године, Каленић, Крагујевац
(1999), 20-22.

2000.

Рад патријарха српског Варнаве
на обнови манастира Тресија и Па-
вловица на Космају, у: Српска право-
славна епархија шумадијска 1999.

Арондаџија Епархије шумадиј-
ске, Каленић, Крагујевац, 4 (2000)
6.

Сабрање епископа жичког Ни-
колаја о Српској православној цр-
кви после Другог светског рата,
Каленић, Крагујевац, 4 (2000), 20-22.

Измерени су дани и године први-
ца Томислава Кађорђевића. Бесе-
да на опелу краљевића Томиславу
цркви на Опленцу, Каленић, Крагуј-
јевац, 4 (2000), 31-32.

Свете мошти, Каленић, Крагуј-
јевац, 5 (2000), 11-12.

Задушнице, Каленић, Крагуј-
јевац, 5 (2000), 12-13.

Декреј цара Фрање Јосифа ко-
јим поштрује избор за патријарх
Георгија (Бранковићи), Каленић
Крагујевац, 6 (2000), 19-21.

2001.

Богослужбена употреба Рома-
нових кондака данас, Црква, кален-
дар Српске патријаршије за прост
2000. годину, Београд, 48-54.

Две сахране епископске будимско-
Георгија пре пола века, Каленић
Крагујевац, 1 (2001), 13-14.

Каленић

Година: ХХIII

Број: 4-5(137/8)/ 2001

Издавач:
Српска православна епархија
шумадијска

Излази:
шест пута годишње

Уређује:
Одбор

Главни и одговорни уредник:
Драгослав Степковић,
protoјереј ставрофор

Заменик главног и одговорног
уредника:
Негослав Јованчевић

Уредништво и администрација:
„Каленић“, 34000 Крагујевац,
Крагујевачког октобра 67

Телефон:
(034) 332-642

E-mail:
spkrag@infosky.net

Тираж:
3700 примерака

Припрема и иштампа:
Графички центар Интерагент,
Крагујевац

Св. архијерејска литургија
у храму Св. врачева
Косме и Дамјана
у Азањи,
2. септембар 2001.

Рукоположење у презвитерски чин
др Зорана Крстића, ректора
Богословије Св. Јована Златоустог
у Крагујевцу, Опленац
8. јул 2001.

Ученици Крагујевачке богословије
у новој згради на почетку школске
2001/2002. године

